

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

147040

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE SAMSUN'UN

SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

147040

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nimet OSKAY (SAĞUER)

KASIM - 2004

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE SAMSUN'UN

SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

Nimet OSKAY (SAĞUER)

Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Tarih)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 15.11.2004

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 23.12.2004

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Kenan İNAN

Jüri Üyesi : Prof. Mesut ÇAPA

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

Kasım - 2004

TRABZON

0.SUNUŞ

00.Önsöz

“Milli Mücadele Dönemi’nde Samsun’un Siyasi ve Ekonomik Durumu” konulu sosyal ve ekonomik tarih çalışması niteliğinde olan bu araştırma ile Milli Mücadele Tarihi’nin bir kesitinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Milli Mücadele Dönemi’nde Doğu Karadeniz Bölgesi sosyo - ekonomik hayatı ana başlığı ile yapılmaya başlanan araştırmalar kapsamında öncelikle o dönemde çıkarılan gazetelere ulaşılması amaçlandı. Bu aşamada Hüseyin ALBAYRAK’ın “Trabzon Basın Tarihi” ile Cumhur ODABAŞOĞLU’nun “Milli Mücadele Yılları Basını 1919 - 1925” adındaki eserlerden yararlanıldı. Milli Kütüphane bünyesinde devam eden araştırma sonucunda Trabzon, Giresun ve Samsun basınına ait gazetelere ulaşıldı. Ancak bunlar tarandığında ele geçen gazetelerde bir devamlılığın olmadığı, bunların kısa sürelerde kapandığı veya aralıklarla çıktığı yahut arşivlenmemiş baskıların da bulunduğu anlaşıldı. Samsun basınına ait Piyasa Gazetesi’nin işimize yarayacak süredeki sayıları mevcuttu. Bununla beraber Samsun’ un önemli bir ticaret merkezi olması ve gazetenin de içeriği dolayısıyla tezimizin kapsamı daralmaya başladı. Bu gazetenin içeriğine paralel olarak konu hakkında elde edilen veriler ışığında tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım esnasında gösterdiği hoşgörü ve kıymetli tavsiyelerinden dolayı hocam Doç. Dr. Kenan İNAN’ a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca çalışmalarımın başlangıcında bana yol gösteren daha sonra Afyon Üniversitesi’ ne uğurladığımız Sayın hocam Doç. Dr. Sadık SARISAMAN’ a, bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA’ ya, hayatımın ve eğitimimin kapısını açan aileme, desteğini esirgemeyen eşim Nadir SAĞUER’ e teşekkür ederim.

Trabzon, Kasım 2004

Nimet OSKAY (SAĞUER)

01. İçindekiler

	Sayfa Nr.
0. SUNUŞ	III
00. Önsöz	III
01. İçindekiler	IV
02. Özet	VI
03. Summary	VII
04. Tablolar Listesi	VIII
05. Kısaltmalar Listesi.....	VIII
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SAMSUN.....	3
10. Osmanlı Egemenliğinden I. Dünya Savaşı'na Kadar Samsun	3
11. I. Dünya Savaşı'nda Samsun	4
12. Mondros Ateşkesi ve Samsun	4
120. Mustafa Kemal' in Samsun'a Gelişi	8
121 Mustafa Kemal' in Havza'daki Faaliyetleri	10
13. Samsun Limanı	11

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SAMSUN TİCARETİ	16
20. Milli Mücadele Döneminde Samsun Limanı İhracat Faaliyetleri	16
21. Milli Mücadele Döneminde Samsun Limanı İthalat Faaliyetleri	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SAMSUN'UN SOSYO - EKONOMİK HAYATINDAKİ SORUNLAR VE BASINDAKİ YANSIMALARI	42
30. 1919 Yılı Samsun'un Sosyal ve Ekonomik Sorunları	42
31. 1920 Yılı Samsun Ticaretinin Sorunları	44
32. 1921 Yılı Samsun Ticaretinin Sorunları	48
33. 1922 Yılı Samsun Ticaretinin Sorunları	52
4. SONUÇ	55
YARARLANILAN KAYNAKLAR	57
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

“Milli Mücadele Dönemi'nde Samsun'un Siyasi ve Ekonomik Durumu” adındaki tezimiz Osmanlı Devleti'nin ekonomi tarihine bir ışık tutarken aynı zamanda Milli Mücadele'nin başlangıç noktasını oluşturan Samsun tarihi için bir yerel tarih araştırması niteliğindedir.

Piyasa Gazetesi vasıtasıyla Dünya Savaşı'ndan henüz çıkmış olan ve yavaş yavaş işgallere uğrayan Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan maruz kaldığı olumsuzluklar, ticaretin içinde bulunduğu çıkmaz, dünya savaşının ekonomiye ve özellikle ticarete olan etkilerine ve Osmanlı Devletinin 'bu durum karşısındaki acizliğine tanık olurken diğer taraftan Osmanlı ticareti içinde Samsun limanının edindiği yer, sahip olduğu önem ve ticari faaliyetleri hakkındaki pek çok bilgiye ulaşmaktayız.

Dünya Savaşı sonrası tüm dünya devletleri gibi Osmanlı Devleti'nde döviz ve para buhranı meydana gelmiş, Osmanlı parası değer kaybetmiş, tarım ve sanayi gibi ticari faaliyetler de gerilemiş, ithalatı ve ihracatı arasında bir uçurum oluşmuştu. İthal ürünler Osmanlı piyasasını ele geçirirken, ihracat hammadde ihracı çerçevesinde kalmıştı. Bununla birlikte Türk milleti bir Milli Mücadele içine girmiş, aydın - cahil, köylü - şehirli, genç-yaşlı, herkes kendi çapında mücadelesini vermeye başlamıştı. Bu çabanın bir parçası olan Piyasa Gazetesi, Osmanlı ve Samsun tüccarını ticari faaliyetlerden, sorunlardan, gelişmelerden ve diğer piyasalardan bahsederek önlemlerini almaya sevk etmişti. Ayrıca gazetede yer verilen fiyat listesi, eşya fiyatlarındaki dalgalanmayı göz önüne koymaktaydı. Bu arada yabancı sermayelerin Osmanlı sahasında hakim olma yarışı özellikle Sovyet Rusya ile Amerika'nın Anadolu ticaretinde etkin olma çalışmaları gazetemizde göze batan bir yöndür. 1919 - 1920'li yıllarda Piyasa Gazetesi'nde genelde büyük Doğu ve Batı ülkelerine yer verilirken, 1921 - 1922'li yıllarda Karadeniz Sahili ülkeleri daha geniş yer tutmaktaydı. Bu da göstermektedir ki Samsun tüccarı, siyasi değişimlerden etkilenen yakın çevresindeki piyasalarda söz sahibi olmaya çalışmaktaydı. Bununla birlikte Osmanlı ticaretinin millileşme çabasına tanık olunmakta, ticaretin asrın gereklerine uygun tesis edilmesine uğraşıldığı anlaşılmaktaydı.

03. Summary

Our thesis about “In the Period of National Struggle the Political and Economical Situation of Samsun” lights the economical history of the Ottoman Empire and at the same time for Samsun History is the beginning date in the Independence War is consist of local history research.

By the “Piyasa Newspaper”, the Ottoman state was just came out from the First World War slowly and slowly Ottoman Empire was occupied place and place and economical troubles of the Ottoman Empire, impossibilities of the commerce, effects of First World War to the economy and especially to the commerce and incapacities of the Ottoman State in this situation and on the other side the place of Samsun Port in Ottoman commerce and its importance and about commercial activities we have several informations.

After the First World War like all the other world states Ottoman State had the trouble of money and foreign currency. Ottoman money lost the value. Commercial activities like agriculture and industry retrogressed, became a precipice between its import and export, the import products took the market of Ottoman. Export was only about raw materials, inspite of this Turkish people entered in a national struggle, educated - uneducated , villager- townsman, young - old, every body according to his effort had began to give his struggle. Its a part of this struggle Piyasa Newspaper, talking about commercial activities, the problems, developments and other markets drew the Ottoman and Samsun marchants to take precautions. On the other side the newspaper considered price list, and waving on the objects, prices. In this period foreign capitals to dominate the Ottoman field especially Russia with Amerika are effected on the Anatolian Commerce. In the years 1919-1920 the Piyasa Newspaper in generally gave the place to Eastern and Western Countries but in the years 1921-1922 Blacksea coast countries took more place in the newspaper. This situation was showing that Samsun marchant trying to be influenced political changing. In this situation we saw the nationalization in Ottoman commerce and it was trying to realize the necessities of the century in every field of the commerce .

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	1919 Yılı Samsun Limanından İhracat	17
2	1920 Yılı Samsun Limanından İhracat	19
3	1921 Yılı Samsun Limanından İhracat	24
4	1919 Yılı Samsun Limanına İthalat	27
5	1920 Yılı Samsun Limanına İthalat	32
6	1921 Yılı Samsun Limanına İthalat	36
7	1 Mayıs 1919 - 16 Nisan 1920 Tarihleri arası Samsun'a Gelen Deniz Araçları	39
8	1919 - 1920 Yılları arası Osmanlı Devleti'nin Genel İthalatı	40
9	1919 - 1920 Yılları arası Osmanlı Devleti'nin Genel İhracat	41

05. Kısaltmalar Listesi

a.g.e	: adı geçen eser
Kg.	: Kilogram
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
y.y	: Yüzyıl

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 20. yy' a siyasi ve askeri bunalımlar içerisinde girdi. Bir taraftan II. Meşrutiyet'in ilanı ile siyasi bir değişimi, diğer taraftan I. Dünya Savaşı'na girmesine yol açacak gelişmeleri yaşamaktaydı. Nitekim önce Trablusgarp ve Balkan Savaşları geldi, ardından devletin kaderini çizen Dünya Savaşı başladı. Dört yıl sonra yenilen tarafta, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti'nin fiilen sona erdiğini açıkça ortaya koyan Mondros Ateşkesi Osmanlı Devleti açısından son derece ağır şartları içeriyordu. Anadolu'daki Türk varlığına son verme amacını gerçekleştirmek için itilaf kuvvetlerinin eline büyük bir fırsat geçmişti. İtilaf kuvvetleri ateşkesin gerek 7. ve gerekse 24. maddesini öne sürerek işgallere başladılar. Bu işgaller Anadolu' da büyük bir karışıklık ve huzursuzluğu beraberinde getirdi. Bu arada Anadolu'daki birtakım azınlıklar İtilaf kuvvetlerinin kışkırtmasıyla Türkler aleyhine harekete geçtiler. Bu azınlıkların başında Rumlar gelmekteydi. Rumların amacı Pontus Devleti'ni yeniden ihya etmektir ve bu devletin başkenti de Samsun olarak tespit edilmişti.

Ateşkesin ardından işgallerin başlaması Anadolu' da devlet otoritesinin kalkmasına yol açtı. Azınlıkların oluşturduğu çetelerin yanı sıra birtakım Gürcü, Çerkez ve Türk çetelerin de eşkiyalık hareketleri Samsun' un güvenliğini tamamen ortadan kaldırmıştı.

I. Dünya Savaşı ve Mondros Ateşkesi Anadolu'nun yalnız siyasi çehresini değil ekonomik çehresini de değiştirdi. Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden olan Samsun da ekonomik değişimden etkilendi. Savaş yıllarında zarar gören liman ve iskeleleri, savaş nedeniyle kesilen ithalat ve ihracat faaliyetleri, dünyadaki değişen ekonomik yapılanmadan uzak kalması Samsun' un ticari yönünü zayıflattı.

Samsun'a eski ticari önemini kazandırmak, değişen dünya düzeni içerisinde yerini bulmasını sağlamak amacıyla Samsun basını üzerine düşeni yapmayı vazife edinerek bu

yolda çaba gösterdi. Bu amaçla yayına başlayan Piyasa Gazetesi, Samsun Müdafaa- i Hukuk Grubu'nun iki kurucu üyesi tarafından çıkarılmakta olmasıyla hem Milli Mücadeleyi desteklediğini göstermekte hem de Samsun ticaretini geliştirmek adına yaptığı yayınlarla ekonomide millileşmenin gereğini vurgulamaktaydı.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SAMSUN

10. Osmanlı Egemenliğinden I. Dünya Savaşı'na Kadar Samsun

Samsun, kalıcı olarak Osmanlı egemenliğine girdiği Yıldırım Beyazıt döneminden 19. y.y'a kadar önemli bir ticaret merkezi olma özelliğini korudu. 19. y.y'da bölgede çıkan Çapanoğlu Ayaklanması, daha sonra otoritenin zayıflığından yararlanan Tuzcuoğlu ve Haznedarlar eşkıyaları nedeniyle ticari canlılığını kaybetti. 1869 yılında çıkan bir yangında tüm şehir yandı ve Fransız bir mimarın planına göre yeniden kuruldu. Bu dönemde Samsun, Canik Sancağı'nın en büyük kentiydi ve Avrupa devletlerinin tümünün konsoloslukları bulunmaktaydı.¹

19. y.y itibariyle Samsun'un nüfus yapısı da değişim gösterdi. Özellikle Ruslara yenilen ve Kafkaslardan göç eden Çerkezlerin yerleşmesi daha sonra tütüncülüğün gelişmesine paralel olarak yöreye yapılan Rum ve Ermeni göçlerinin bu değişimde etkisi vardı.²

20. y.y başlarında Samsun'un demografik yapısı şöyle özetlenebilir; Samsun kent merkezinde Gayrimüslimler çoğunlukta olup, ticarete Rum, Ermeni, Levanten, Rus ve İranlılar söz sahibiydi. Fransızlar bir Reji şirketi yani sigara fabrikası kurmuş ayrıca bankalar, sigorta şirketleri ve okullar açılmıştı.³ 1919 işgal döneminde Samsun, Müslümanların yaşadığı merkezi, Rum ve Ermenilerin yaşadığı Kadıköy ve Selahiye Mahalleleri, 93 Harbinden kaçan Laz göçmenleri, Balkan Savaşlarından sonra gelen Rumeli muhacirleri, Sovyet devriminden kaçan Beyaz Rusları ile İstanbul'un bir kopyası

---

¹ Refik Baskın, *Samsun 1919*, Barış Gazetesi Yayınları - 5, Cem Ofset, Samsun, Nisan 2000, s. 65-66.

² Baskın, *a.g.e.*, s. 67.

³ Baskın, *a.g.e.*, s. 67.

gibiymi.⁴ Bu dönemde Canik Sancağı Samsun merkezinde 10 mahalle, 203 köy, 1 nahiye, Fatsa'da 4 mahalle, 213 köy, Ünye'de 10 mahalle, 123 köy, 1 nahiye, Terme'de 2 mahalle, 157 köy, Bafra'da 13 mahalle, 214 köy, 1 nahiye, Çarşamba'da 8 mahalle, 289 köy bulunmaktaydı.⁵

11. I. Dünya Savaşı'nda Samsun

I. Dünya Savaşı yıllarında Samsun büyük sıkıntılar çekti. Savaşın çıkmasıyla Karadeniz sahilindeki Osmanlı şehirleri Rus savaş gemilerinin bombardımanına hedef olmaya başladı. Savaş nedeniyle ticareti felce uğrayan Samsun 1915 yılında çeşitli defalar bu tür saldırılara maruz kaldı. Rusların bu saldırılardaki öncelikli amacı Kafkas Cephesi'nin ikmalini aksatmak üzere Karadeniz limanlarını tahrip etmektir. Nitekim Samsun limanının pek çok iskelesi ile bu iskelelerde yük indirmek veya almak için bekleyen pek çok ticaret gemisi zarar görmüştü. Ruslar 1915 -1917 yılları arasında aralıklarla Samsun ile ilçelerini bombalayarak hem maddi hasara, hem insan kaybına neden olmuşlardı. Tüm bu tehlike ve zararlara rağmen Trabzon'un işgaline kadar Samsun - Trabzon arasındaki hem ticaret hem de askeri sevkiyat devam etmiştir.⁶

I. Dünya Savaşı yıllarında Rus işgalinden kaçan Doğu Karadeniz halkının önemli duraklarından biri Samsun'du. Tifüs, kolera, verem, sıtma gibi öldürücü hastalıklar muhacirleri yalnız yolda değil, Samsun'da da rahat bırakmadı. Ayrıca Rusya'daki Rum ve Ermeniler İtilaf Devletleri tarafından kışkırtılıp Samsun'daki azınlık nüfusu artırılmaya çalışılırken onlarda bu durumun fazlasıyla etkisi altında kaldılar.⁷

12. Mondros Ateşkesi ve Samsun

I. Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın 7. maddesine göre Osmanlı topraklarının herhangi bir yerinde karışıklık çıkarsa, İtilaf Devletleri buraları işgal

⁴ Baskın, a.g.e., s. 70.

⁵ Musa Çadırcı, "19 Yüzyıl 2. Yarısında Karadeniz Kentleri", 2. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Haziran 1988), Samsun, 1990, s.19.

⁶ Osman Köse, "Rusların Samsun'u Bombardımanı (1915)", 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Ekim 1998, Sayı II, s. 139-148.

⁷ Baskın, a.g.e., s. 64.

edebileceklerdi. Bu maddeye işlerlik kazandırmak üzere Yunanistan, Karadeniz Bölgesi'nde asayişsizlik yaratmaya, böylece bölgenin işgaline yol açmaya çalışmaktaydı.

Karadeniz Bölgesi, İngilizlerin kontrolündeydi. Samsun'a ilk İngiliz ve Fransız gemileri, 1918 Kasım'ında asayişle ilgili bilgi almak üzere geldiler.⁸ Ardından Samsun'daki Tümen Komutanının sıkıyönetim ilan etmesini bahane ederek 200 kişilik bir İngiliz müfrezesi ile bir Fransız birliğini Samsun'a çıkardılar. Bu kuvvetlerin bir kısmını Merzifon'a kaydıran İngilizler alelacele tutuklu bulunan Rumları tahliye ettirdiler. Bu sırada çarşı ve pazarda devriyeler dolaştırarak Samsun ve çevresinde geniş bir müdahale ve sindirme politikası içine girdiler. İngilizler 17 Mayıs 1919 günü içlerinde Rum kökenli olan 100 askeri daha Samsun'a çıkardılar.⁹ Ayrıca 6 Temmuz'da 1200 kişilik Hint, Avustralya ve Yeni Zellanda'lı askerlerden oluşan bir birliği kışlaya yerleştirdiler.¹⁰ İngilizler denizde de etkili bir kontrol uygulamaya başlamış, Türk gemi ve motorlarını sıkı bir takibe almıştı. Samsun'u merkez olarak kullanan İngiliz gemileri sık sık karaya asker çıkararak Pontus Rumlarından bölge hakkında bilgi alıyor, her türlü yardımı yapmaktan geri kalmıyorlardı.¹¹

I. Dünya Savaşı yıllarında Samsun, Çarşamba, Bafra ve Erbaa Rum köyleri dışarıdan gönderilip dağıtılan silah, cephane, bomba ve makineli tüfeklerle bir silah deposu haline getirildi. Rumlar yeteri kadar güçlendiklerine inanınca, Ermenilerle birlikte ayaklandılar.¹²

Doğu Karadeniz'deki Rumlar, bölgede yeniden bir Rum Pontus Devleti kurma hayali içinde 1840'dan itibaren Samsunlu Rumlar ise 1908 yılı itibari ile örgütlenmeye başladılar. Bu amaca yönelik olarak kurulan Pontus Rum Cemiyeti'nin ilk şubelerinden biri devlet merkezi olarak düşünülen Samsun'da açıldı.¹³

⁸ Baki Sarısakal, **Bir Kentin Tarihi Samsun 2. Kitap**, Samsun Araştırmaları - 2, Cem Ofset, Samsun 2003, s. 31

⁹ Mehmet Okur, "Milli Mücadele Döneminde İngilizlerin Samsun'daki Faaliyetleri ve Bölgeyi Tahliyeleri" **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999)**, Samsun 2000, s. 301-302.

¹⁰ Okur, "Milli Mücadele...", s. 306.

¹¹ Okur, "Milli Mücadele...", s. 309.

¹² Erdoğan Türer, **Atatürk İle Samsun'dan Havza'ya**, Barış Gazetesi Yayınları - 8, Cem Ofset, Samsun 2003, s. 15.

¹³ Türer, a.g.e., s. 13.

Nüfus dağılımı açısından ağırlığının en fazla olduğu yer olması ve ekonomik olarak güçlü olmaları nedeniyle Samsun'da Rumların ağırlığı vardı. Belediye Meclisinin yedi sandalyesinden altısı Rumlarındı. Ticaret Odasında 4 Rum, 3 Ermeni, 1 Türk üye vardı.¹⁴

Samsun Pontus Devleti'nin başkenti olarak seçilince¹⁵ nüfus bakımından desteklenmiş, Rum muhacir iskanı yoluna gidilmiş¹⁶ 1921 yılında son 50 yıl içinde Samsun'a 30 bin Rum getirilmişti.¹⁷

I. Dünya Savaşı'nı fırsat bilen Rumlar ve Ermeniler ayaklanmaya başladılar. Zeyton, Kayseri, Bitlis, Erzurum, Elazığ, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Ankara, Van, İzmit, Adapazarı, Bursa, Adana, Halep ve Samsun'da ardı ardına isyanlar çıktı. Trabzon ve Samsun'daki Ermeni ve Rumlar silah kaçakçılığı ve casusluk yapıyor, Samsun'daki yerli Rumlar çeteler oluşturarak köyleri yakıyor, Türk ahaliyi katlediyorlardı.¹⁸

Samsun'daki ayrılıkçı eylemleri Samsun - Amasya Metropolitleri Germanos Karavangelis, askeri işleri Reji fabrikası müdürü Tokamanidis yönetiyordu.¹⁹ Toplam 40 kadar Rum çetesinin kol gezdiği²⁰ Samsun'da 1920 yılı sonuna kadar 714 öldürme, 50 yaralama, 15 kaçırma, onlarca köyü kundaklama, ırza tecavüz ile gasp olaylarına yol açtılar.²¹

Ermeni ve Rum isyan hareketleri Osmanlı Hükümetini zor durumda bırakınca 27 Mayıs 1915'de geçici bir kanun çıkarıldı. Buna göre isyan meydana gelen bölgelerdeki Ermeniler ile Karadeniz, Ege ve Marmara Bölgesi'nde çetecilik yapan Rumlar devlete zararlı olmayacakları yerlere nakledilmeye başlandı. Ermeni sevkiyatı 15 Mart 1916'da sona ererken Rumların ki 1917 yılında dahi devam etmişti. 1918 yılında dünyada değişen siyasi durum nedeniyle Osmanlı Hükümeti tehcire tabi tutulanlar hakkında geri dönüş için

¹⁴ Sarısakal, a.g.e., s. 32.

¹⁵ Erdal Aydoğan, "M. Kemal Paşa'nın Samsun Bölgesi'nde Jandarma Birlikleri Oluşturma Faaliyetleri", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999), Samsun, 2000, s. 17.

¹⁶ Sarısakal a.g.e., s. 33.

¹⁷ Yücel Özkaya, "19. y.y'ın İlk Yarısında Samsun'da Azınlıklar ve Samsun'un İktisadi Durumu Hakkında Görüşler", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu, (Mayıs 1994), Samsun, s. 135.

¹⁸ İ. Ethem Atınur, "Tehcirden Samsun Bölgesine Dönen Rum ve Ermeni Muhacirler Meselesi", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999), Samsun, 2000 s. 9.

¹⁹ Sarısakal a.g.e., s. 31.

²⁰ Sarısakal a.g.e., s. 133.

²¹ Özkaya, "19.y.y'ın.....", s. 137.

faaliyete geçti. Ağustos 1918'de geri dönüş başladı ve bu dönüş için ilk sıraya alınanlar arasında Samsun Rumları da vardı. 1 Kasım 1918 tarihi itibarıyla 456 Rum ve 271 Ermeni Samsun'a sevk edildi. Bu dönemde Osmanlı Hükümeti bir taraftan tehirden dönenlerin sorunlarıyla uğraşırken, diğer taraftan özellikle Rusya'dan gelen ve Pontus Devleti'ni kurma amacı güden Rumlar ve bunların oluşturduğu çetelerle uğraşmak zorunda kalmıştı.²² 1921 yılı Nisan ayı içinde Rum Metropoliti Germanos, Rum çetelerin şeflerini toplayarak Samsun, Bafra, Fatsa, Tokat, Niksar, Merzifon, Havza, Erbaa, Ladik, Amasya ve Vezirköprü bölgelerinde örgütlenme kararı aldılar. Bu çetelerin faaliyetleri yol kesme, köy basma, adam kaçırma, fidye toplama, postaları soyma, işkence, ve katliamlar yapmaktı.²³ Pontus çetelerinin faaliyetlerini önlemek amacıyla Kafkasya Ordusu'nun emrindeki 15. Tümeğe bağlı bir alay Samsun'a gönderildi.²⁴ Aralık 1918'den Mayıs 1921'e kadar Samsun'da kalan 15. Fırka'nın en büyük işi, Pontus çeteleri ile uğraşmak, asayişini sağlamaktı.²⁵

Samsun dahilinde Pontuşuların en yoğun olarak faaliyet gösterdiği yerler başta Nebiyan olmak üzere²⁶ Bafra, Samsun merkeze bağlı bazı Rum köyleri, Havza, Çarşamba, Terme, Ladik, Kavak, Ünye ve Fatsa idi.²⁷ Gerek Nebiyan'daki gerekse sancak dahilindeki diğer Pontus çeteleri, karşılarında güçlü bir konumda bulunan 15. Fırka'yı bulmuştur.²⁸ Fırka, 25 Nisan 1921'de başlattığı Nebiyan Harekatı ile bu bölgenin Pontus çetelerinden temizlenmesini amaçlamıştı. Önemli başarılar elde edilmesine rağmen, Fırka'nın ve hareketin bel kemiği olan 38. Alayın Batı Cephesi'ne katılması emri gelince hareket istenilen şekilde bitirilemedi. 38. Alayın görevi, Giresun Alay'ına devredildi.

Nebiyan Harekatı, 27 Mayıs'ta sona erdirildi. Eşkiyaya bu harekatta tam anlamıyla bir darbe indirilemediğinden, ayrılıkçı Rum saldırıları devam etmiştir.²⁹

²² Atnur "Tehcirden .....", s.10 -12.

²³ Sarısakal, a.g.e., s.35.

²⁴ Sarısakal, **Bir Kentin Tarihi Samsun I**, Samsun Araştırmaları, Cem Ofset, Samsun 2000.

²⁵ Bünyamin Kocaoğlu, "15. Fırka'nın Samsun'daki Faaliyetleri (1919 - 1921)", **19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, Samsun, 1998, s. XI.

²⁶ Özkaya, "19.y.y'ın....", s.136.

²⁷ Kocaoğlu, "15.fırkanın....", s.111.

²⁸ Kocaoğlu, "15.fırkanın....", s.129.

²⁹ Kocaoğlu, "15.fırkanın....", s.135 -138.

Milli Mücadele hareketinin güçlenmesi üzerine Samsun ve Merzifon bölgesinde Türk kuvvetleriyle çatışmaya girmek istemeyen İngiliz işgal kuvvetleri bölgeyi tahliye etme kararı aldılar ve 4 Ekim 1919'da Samsun'u boşalttılar.³⁰

İngiliz işgalinden kurtulan Samsun, 7 Haziran 1922 günü Yunan kuvvetlerince işgal edilmek istenmiş, verdikleri ultimatomun kabul edilmemesi üzerine bombardımana başlamışlardır. Üç saat süren bombardıman sonunda, 15. Fırka'nın karşı atışında Yunan Zırhlısı Averoff'un vurulması ve geri çekilmesiyle bombardıman kesilmiş ve bir süre sonra Yunan gemileri Samsun limanını terk etmişlerdir.³¹

120. Mustafa Kemal'in Samsun'a Gelişi

M. Kemal Paşa, Mondros Ateşkesi imzalandığı gün, Yıldırım Orduları Komutanlığı'na tayin edilmişti. (30 Ekim 1918) Ancak Yıldırım Orduları Grubu, Mondros'un gereği olarak 7 Kasım'da dağıtılınca M. Kemal, Harbiye Nezareti emrine verildi ve 10 Kasım'da Adana'dan İstanbul'a hareket etti.³² İstanbul'a geldiğinde ise bundan pişman olmuş ve Anadolu'ya tekrar geçmenin çarelerini aramıştır. İstanbul'da bulunduğu altı aylık sürede, askeri – siyasi kesimle ve kendine yakın gördüğü kimselerle görüşmeler yaptı. Özellikle Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir ve İsmet Bey ile yaptığı görüşmelerden olumlu sonuçlar aldı.³³

Mondros Ateşkesi sonrasında başlayan işgaller üzerine kurtuluş çareleri ortaya atılmaya başlandı. Bunlar İngiliz himayesi veya Amerikan mandasına girmek ya da yerel kurtuluşu sağlamaktı. M. Kemal'in kurtuluş çaresi “Milli egemenliğe dayanan kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk Devleti kurmak”, bunun yolu ise “Ya bağımsızlık, ya ölüm”dü.³⁴ Mustafa Kemal, bu düşünceleri “milli sır” olarak içinde saklamış, bunları gerçekleştirmek için kararlı ve emin adımlar atmıştır.

³⁰ Okur, “Milli Mücadele.....”, s. 299.

³¹ Sarısakal, a.g.e.s.35

³² Mesut Çapa - Rahmi Çiçek, Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi ve Milli Mücadele, Derya Kitapevi, Trabzon, 1995, s.141.

³³ Çapa – Çiçek, a.g.e., s.148-149.

³⁴ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk (1), Kamer Yayınları, İstanbul 1999, s. 24.

M. Kemal Anadolu'ya geçme arzusuna "Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak atanınca kavuştu. Görevi, Samsun ve çevresinde asayişsizliğin nedenlerini bulmak, asayiş sağlamaya, dağınık durumdaki cephaneyi toplayıp muhafaza altına almak, bölgede kurulduğu iddia edilen çeteleri varsa ortadan kaldırmaktı.³⁵

M. Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 Pazartesi günü, ordu forsu çekilmiş Bandırma Vapuru ve Dokuzuncu Ordu Müfettişi sıfatı ile Samsun'a vardı.³⁶ M. Kemal Paşa ve mahiyetindekiler sessiz ve törensiz bir şekilde şehre girdi. Mintika Palas'a yerleşip dinlendikten sonra çalışmalarına başladı.³⁷

M. Kemal'in ilk işi, Mutasarrıf İbrahim Ethem Bey'i görevden alıp yerine Refet (Bele) Bey'i tayin etmek oldu. Refet Bey aynı zamanda 15. Fırka Komutanlığı'nın da başına getirildi.³⁸ Bir süre sonra Refet Bey'in tavsiyesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Canik Mutasarrıflığı'na tayin edilen Hamit Bey, 29 Mayıs 1919 günü görevini Refet Bey'den devraldı.³⁹ Mustafa Kemal Samsun'da güçlü bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmak istedi, tavsiyelerde bulundu ancak cemiyet, Temsil Kurulu'nun Ankara'ya gelişinden sonra kurulabildi.⁴⁰

Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucu üyeleri şunlardı:⁴¹

Boşnakzade Süleyman Bey (Sivas Kongresi Samsun Temsilcisi), Şükrü Bey (Ticaret Odası Başkanlığı), Hacı Hayrullahzade Ömer Bey (Tüccar), Hacı Ömerzade Hasan Bey (Tüccar), Adil Bey (Sultani 2. Müdürü), Nemlizade Şeref Bey (Tüccar), Ethem Veysi Bey (Yazar), İslam Beyzade Faruk, Osman Tabruk (Kitapçı), Hayrettin Nadi Bey (Sultani Matematik Öğretmeni)

³⁵ Çapa – Çiçek, a.g.e., s.173.

³⁶ Mehmet Evsile, "Atatürk'ün Samsun'a Çıktığı Sırada Samsun ve Çevresinin Asayiş Durumu", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999), Samsun, 2000, s.167.

³⁷ Baskın, a.g.e., s. 71- 72.

³⁸ Baskın, a.g.e., s. 72.

³⁹ Halit Eken, "Mutasarrıf Hamit Bey'in Özel Notlarında 1919 Yılında Canik Sancağı'nda Siyasi Olmayan Asayiş Sorunları ve Çözüm Arayışları", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999), Samsun 2000, s.118.

⁴⁰ Baskın, a.g.e., s. 84.

⁴¹ Hasan Umur, Adil Pasin, Samsun'da Müdafaa-i Hukuk, Tan Matbaası, 1944, s. 8-9.

Mustafa Kemal Paşa görevi gereği Samsun bölgesinde asayişin temin edilmesi için Jandarma birliklerinin tesis edilmesinin gerektiğini Sadaret Makamı'na gönderdiği telgraflarda bildirmişti. Mustafa Kemal'in bu önerileri, İstanbul'da önemli yankılar yaptı ve destek buldu, gerekli ödenek temin edilmeye çalışıldı. Bu çaba sonucunda hem İtilaf Devletleri'nin üzerinde durduğu asayişsizlik önlenmiş hem de Osmanlı'nın bölgedeki otoritesi yeniden tesis edilmiş oldu.⁴²

Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından Samsun, doğunun dini, sosyal ve siyasi baskısı ile batının ekonomik ve siyasi zorbalığından arınmış, tam bağımsız yeni bir Türk Devleti'nin kurulması yönünde verilen çok yönlü mücadelenin başlangıç noktasını oluşturmuştur.⁴³

121. Mustafa Kemal' in Havza'daki Faaliyetleri

M. Kemal Paşa, Samsun'daki şartların Milli Mücadele'yi başlatmasına uygun olmadığına kanaat getirmesi üzerine⁴⁴ 25 Mayıs 1919'da Havza'ya geçti. Havza'nın ileri gelenleri ile yaptığı görüşmeler sonucunda 28 Mayıs'ta Havza Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurdular. Aynı gün M. Kemal yayımladığı bir genelge ile ulusal heyecanın uyandırılması için, Türk Milletini mitingler yapmaya çağırdı. 30 Mayıs ve 6 Haziran'da Havza'da iki tane miting yapıldı. Bu mitinglerde Havzalıların teşkilatlanmaları sağlanmış, Pontusçu Rum çetelerine karşı düzenli bir mücadele başlamıştır.⁴⁵

Diyarbakır'da Mondros Ateşkesi gereğince toplanan silah ve cephanenin Samsun üzerinden İstanbul'a gönderilmesi sırasında Havza'da el konuldu ve Milli Mücadele davasına kazandırıldı.⁴⁶ M. Kemal, Havza'da bulunduğu günlerde Giresun'lu Topal Osman ile bir görüşme yaparak, onun desteğini kazandı. Ayrıca Bolşevik Rusya'dan gelen Albay

⁴² Erdal Aydoğan, "M.Kemal Paşa'nın....", s. 17-23.

⁴³ Ünsal Yavuz, "Fransız Resmi Belgelerine Göre Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda Karadeniz Limanları Üzerine Bir Deneme (1919 -1922)", 2. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Haziran 1988), Samsun 1990, s.206.

⁴⁴ Cezmi Eraslan, "Atatürk'ün Samsun'daki Faaliyetleri, 19-25 Mayıs 1919", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1994), s. 39-46.

⁴⁵ Tuncer Çağlayan, "M. Kemal Paşa'nın Havza Günleri", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999), Samsun 2000, s. 43.

⁴⁶ Baskın, a.g.e., s. 84.

Budenni ile görüşerek, emperyalist devletlere karşı başlatılacak mücadelede Bolşevik Rusya'dan para ve silah yardımında bulunacağı sözünü almıştır.⁴⁷

Mustafa Kemal'in Samsun ve Havza'daki faaliyetleri İngilizleri endişelendirerek, İstanbul Hükümeti'ne Mustafa Kemal'i, görevden almaları için baskı yapmalarına neden oldu. 8 Haziran günü Mustafa Kemal'e İstanbul'a dönmesi için Harbiye Nezareti'nden emir geldi.⁴⁸ Mustafa Kemal için Havza, artık pek güvenli değildi. 12 Haziran'da düşünce birliği içinde bulunduğu arkadaşlarıyla buluşmak üzere daha iç kesimde ve daha güvenli olan Amasya'ya doğru yola çıktı.⁴⁹

13. Samsun Limanı

18. y.y itibariyle Samsun limanı ile diğer Karadeniz limanları arasında ve özellikle Kırım Limanı ile yoğun ticari ilişkileri vardı. Kırım'ın kaybedilmesi sonucunda bu ticaret ortadan kalktı⁵⁰ ve Samsun 19. y.y ortalarına kadar önemsiz bir liman şehri olarak varlığını sürdürdü. Samsun'un bu durumunda etrafının dağlarla çevrili olması, havasının iyi olmaması, limanının açık olması ve Sinop'un daha önemli bir liman kenti olmasının da etkisi büyüktür.⁵¹

Samsun limanının yeniden canlanması Karadeniz'de buharlı gemi ticaretinin başlaması, serbest dolaşım hakkının yabancı devletlere verilmesi, Avrupa bandıralı gemilerin Karadeniz trafiğine girmesi, sürat-yük-yolcu kapasitesi artan gemilerin yaygınlaşması, tütün ekiminin halk arasında rağbet görmesi,⁵² Kafkasya, Trabzon ve Ege'den pek çok insanın göç ederek Samsun ve havalisine yerleşmesiyle gerçekleşti.⁵³ Bu arada Trabzon ve Ege kıyılarından gelerek Samsun'a yerleşen Rum, Ermeni ve Avrupalı tüccarlar yörenin gelişmesine katkıda bulundular. Samsun Limanına uğrayan gemilerin tütün, tahıl ve deri

⁴⁷ Baskın, a.g.e., s. 149 - 151.

⁴⁸ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk (1), Kamer Yayınları, İstanbul 1999, s.37 ve Mehmet Okur, "Milli Mücadele.....", s.306.

⁴⁹ Baskın, a.g.e., s. 163.

⁵⁰ Sarısakal, a.g.e., s. 259.

⁵¹ M. Emin Yolalıcı, 19.y.y'da Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 86.

⁵² M. Emin Yolalıcı, "1922-1923 Yıllarında Samsun Belediyesi'nin Projeleri", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1990), Samsun, 2000, s.422-423

⁵³ Prof. Dr. Bayram Kodaman, "18.y.y Sonunda Samsun Gümrüğü", 2. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Haziran 1988) Samsun 1990, s.95 ve Yolalıcı, a.g.e., s.13.

taşıması, hammadde ticaretini canlandırdı.⁵⁴ 1850'lerin sonlarına doğru, Samsun Limanına gelen mallar, Amasya, Sivas, Tokat, Diyarbakır, Kayseri, Karahisar ve Musul'a aktarılmaktaydı.⁵⁵ Bu dönemlerde Samsun; Diyarbakır, Harput, Sivas vilayetlerinin yolcu iskelesi rolünü oynamaktaydı.⁵⁶

Samsun limanı 19.y.y sonlarında Karadeniz'in en işlek limanlarından birisi haline geldi. Özellikle 19. y.y ikinci yarısından sonra Kafkas Göçmenlerinin Samsun limanını transit geçişte kullanmaları, Kırım Savaşı ve Şeyh Şamil Ayaklanmasından sonra başlayan göçün 93 Harbinden sonrada devam etmesi bölgeye ve Samsun'a canlılık kazandırmıştı.⁵⁷

Öyle ki 1880-1900 yılları arasında Samsun limanına giren ve çıkan gemi sayısı 9 kat artmıştır.⁵⁸ 1909 – 1910 yılına ait limanların giriş ve çıkış hareketi dikkate alınarak yapılan sıralamada Samsun limanı 980.000 tonluk yekünü ile İstanbul, İzmir, Beyrut, Selanik ve Yafa limanlarından sonra altıncı sırada gelmekteydi.⁵⁹

19. y.y'da Samsun'u gören pek çok seyyah ve yazarın tek ortak fikri Samsun'un "sürekli" bir merkez olması yönündedir.⁶⁰ Bu dönemde Samsun, Karadeniz kıyısının önemli bir transit limanı görünümünü kazanmıştır.⁶¹

Samsun limanında ticaret hareketleri üç şekilde olmaktadır,⁶²

- 1- Boğazlar yoluyla yabancı devletlerle ve Tuna Nehri yoluyla Orta Avrupa ile
- 2- İstanbul ile
- 3- Karadeniz kıyısındaki ve hinterlandındaki yerlerle

⁵⁴ Sarısakal, a.g.e., s. 259.

⁵⁵ Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın Karadeniz Bölgesi'nde Uygulanması", **I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Ekim 1986)**, Samsun, 1988, s.198.

⁵⁶ Sarısakal, a.g.e , s.259

⁵⁷ Musa Çadırcı, "19. y.y 2.Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon-Samsun)", **2. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Haziran 1988)**, Samsun, 1990, s.21.

⁵⁸ Yolalıcı,a.g.e., s. 117.

⁵⁹ Vedat Eldem, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, 1970, s. 169.

⁶⁰ Sarısakal,a.g.e., s.259.

⁶¹ Yolalıcı,a.g.e., s.21.

⁶² Ömer Orhun, **Samsun Tarih, Coğrafya, Ekonomi**, Ortaokul Kooperatif Yayımı, Numara 3, Samsun Matbaası, 1949.

Samsun İskelesi uzun süreden beri bakımsız kaldığından ihtiyaçlara cevap veremez bir durumdaydı. İskelenin yeniden onarım ve bakım işi belediye meclisine bırakılmış, hazine adına alınan vergiler de belediyeye verilerek bununla iskelenin yenilenmesi için izin alınmıştı.⁶³

19. y.y'da Samsun limanında oldukça önemli bir ticaret yapılmasına rağmen rıhtım ve iskelesi bulunmamaktaydı. Bu nedenle yükleme ve boşaltma tahta iskelelerle yapılmaktaydı. İskeleler gördükleri işlere göre isimlendiriliyorlardı. Bunlar gümrük, yolcu, gaz, tütün, zahire, dakik, park ve şimendifer iskeleleriydi⁶⁴

a) Gümrük İskelesi: 19. y.y sonuna kadar Samsun'un tek iskelesiydi. I. Dünya Savaşı'ndan önce sağlam bir sundurmaya sahipken I. Dünya Savaşı'nda düşman donanmalarının bombaları altında büyük zarara uğramıştır.⁶⁵

b) Yolcu İskelesi: 1893 yılında yolcular için yaptırılan ve Samsun Belediyesi'ne büyük gelir sağlayan ahşan bir iskeleydi. Zamanla limanın ticari yönü ağır basmış, ithalat ve ihracata yönelik olarak kullanılmıştır.

c) Gaz İskelesi: Gemilerin sarnıçlarındaki gaz, depodan gemiye kadar uzatılan hortumlarla alınmaktaydı. Bu iskelede Rusların etkinliği vardı.

d) Tütün İskelesi: M. Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı iskeledir. I. Dünya Savaşı'nda bombalanmamıştır, çünkü Fransızların Reji şirketi tütünlerini bu iskeleden ihraç etmekteydi.

e) Zahire İskelesi: I. Dünya Savaşı sırasında bombalanarak kullanılmaz hale gelmişti.

f) Dakik İskelesi: Milli Mücadele döneminde tütün dışında tüm ihracat bu iskeleden yapılmaktaydı.

⁶³ Çadırcı, "19.y.y'ın II.yarisında...", s.22.

⁶⁴ Sarısakal a.g.e .,s.260.

⁶⁵ Piyasa Gazetesi, 22 Eylül 1335, Sayı 21, s.2.

g) Park İskelesi: Seçkin kişilerin giriş-çıkış yaptığı ve gezinti yeri olarak kullanılan iskeleydi.

h) Şimendifer İskelesi: Demiryolları idaresine ait nakliyat buradan yapılmaktaydı.

Samsun 20. y.y'a doğru önemli bir ticaret ve liman şehri oldu. Pek çok ecnebi tüccar ve acentelerin çekim merkezi durumuna geldi, hatta 1876'dan sonra ihracat açısından Samsun limanı, Trabzon limanını geride bırakmıştı. Samsun'un ticaret, sanayi ve tarım alanındaki gelişmesi, özellikle limanın ülke içi ve uluslararası bir hacme ulaşması, Samsun'a yabancıların yerleşmesine neden oldu. Avrupalılar burada acente kurmuş, sigara fabrikası açmış, ticari faaliyetlere girişmişlerdir. 20. y.y başlarında Samsun'da buna paralel olarak 8 konsolosluk açılmıştır.⁶⁶

1910 yılında Samsun limanının yaptırılması için Osmanlı yönetimi harekete geçmiş, limanın keşfi yapılmış, haritası çizilmişti. Projeler 1912 yılında tamamlandıysa da I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla girişim sonuçsuz kaldı.⁶⁷

I. Dünya Savaşı ile Samsun limanındaki ticari canlılık sona erdi. Konsolosluklar, acente ve ticarethaneler kapandı. Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan İngiltere, Fransa, Rusya, Yunanistan gibi ülkelerin ticari faaliyetleri durdu. Savaşın olumsuz etkileri Milli Mücadele Dönemi sonlarına kadar kendini hissettirmiş, Samsun limanı ticaret hacmi 1922-1923 yıllarında eskiye oranla önemli ölçüde gerilemiştir.⁶⁸

Kurtuluş Savaşı boyunca Karadeniz Limanları ve hinterlandı yoğun bir trafiğe sahne olmuştur. Bunun nedeni batıdan ve güneyden çevrili olan Ankara Hükümeti'nin nefes alabileceği, dışarıya açılabilceği ve yardım sağlayabileceği tek bölge olmasıydı.

Trabzon - Samsun - İnebolu - Bartın - Zonguldak - Kandilli - Ereğli limanları, Ankara'nın dışarı ile ilişkiler kurduğu odaklardı. Dolayısıyla M. Kemal için Karadeniz

⁶⁶ Yolalıcı, "1922-1923.....", s. 422 - 423.

⁶⁷ Sarısakal, a.g.e., s. 270. (Limanın inşası yeniden ancak 1953 yılında başlatılmış, 1960 yılında tamamlanabilmiştir.)

⁶⁸ Mübahat Kütükoğlu, "20.y.y'da Trabzon Ticareti" Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Ekim 1986) Samsun, 1988, s.106.

limanları giderek önem kazanmaktaydı. Nitekim Büyük Taarruzun ön hazırlıklarının 1922 yılı boyunca, Karadeniz limanları üzerinden yapılan malzeme sevkiyatı ile tamamlanması bunun doğruluğunu göstermekteydi. Bu sevkiyatın yoğunluğu, Samsun limanının ticari yaşamını durduracak ölçüdeydi.⁶⁹

---

⁶⁹ Ünsal Yavuz, “Fransız resmi .....”, s. 210 - 211.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SAMSUN TİCARETİ

20. Milli Mücadele Döneminde Samsun Limanı İhracat Faaliyetleri

19. Yüzyılın ortalarından itibaren Samsun'un artan ticari faaliyetleri içinde ihracatın oranında artış olmuştur. Bunun nedeni Samsun limanından yalnız Canik Sancağı'nın değil, İç Anadolu'dan gelen ürünlerin de eklenmesi böylece ihraç ürün çeşidinin ve miktarının artmasıydı.⁷⁰

Milli Mücadele yıllarında ithalatın miktarı yanında çok az olmakla birlikte, Samsun ihracatı artış göstermiştir. İhraç edilen ürünler içinde bulunan tütün Samsun civarındaki ovalarda yetiştirilmekte ve bölgenin temel ihraç ürününü oluşturmaktaydı.⁷¹ Özellikle Bafra yöresinde yetiştirilen yüksek vasıflı tütün, Samsun limanından Avrupa'ya buharlı gemilerle taşınmaktaydı.⁷² Nitekim I. Dünya Savaşı'nda bombalanarak hasar verilmeyen tek Samsun liman iskelesi, Tütün iskelesiydi. Bunun nedeni ise Reji şirketinin tütünlerini buradan ihraç etmesiydi.⁷³

1881 yılında kurulan ve Osmanlı Devleti'nin borçlarının tahsil edilmesi amacıyla oluşturulan Duyun-u Umumiye idaresinin gelirleri arasında tütün vergisi de bulunmaktaydı. Bu verginin toplanması amacıyla Tütün Rejisi ünvanıyla bir şirket kurulmuştu. Reji 1884'te İstanbul ve İzmir'de iki büyük fabrika daha sonra Samsun, Adana, Şam ve Halep'te daha küçük ölçüde birer fabrika açtı. Samsun'daki fabrikanın da içinde bulunduğu küçük ölçekli dört fabrikanın 1913'deki imalatının toplamı 1924 ton,

⁷⁰ Yolalıcı, a.g.e. ,s. 88.

⁷¹ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisine Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.115.

⁷² Ercüment Kuran, "Cumhuriyet Dönemi'nde Samsun'un Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Gelişmesi" 19 *Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık 1992, Sayı 7, s.121

⁷³ B. Sarısakal a.g.e s.261

değeri 52 milyon kuruştur.⁷⁴ Osmanlı devleti'nin 1914 yılına ait verilerine göre 490.000 ton tütün yetiştirilmiş, bunun 232.000 tonu ihraç edilmiş, 71.400 tonu ise yurtiçinde satılmıştır.⁷⁵

1919 yılına ait Samsun limanının ihracat durumu Tablo 1'de gösterildiği şekildedir.

Tablo : 1
1919 Yılı Samsun Limanından İhracat

Yer	Yurtiçi		Yurtdışı		
	Ürün Adı	Kg.	Çuval	Kg.	Çuval
Tütün	320.346	-	5.419.089	-	-
Fasulye	-	383	-	-	-
Cehri	-	-	-	262	-
İpek	-	-	-	-	367
Balmumu	-	-	-	-	3
Acı Çekirdek	-	-	-	-	141
Keten Tohumu	-	-	-	268	-
Mahlep	-	-	-	250	-
Fındık	-	-	-	50	-
Makarna	-	-	-	337	-
Mensucat	-	-	-	33	-
Toplam	320.346	383	5.419.089	1.200	511

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 5 Mayıs 1335-19 Kanun-i Sani 1336, Sayı 1-38

Tablo 1'de belirtilen 1919 yılı yurtiçi ihracatının merkezi İstanbul olup, yurtdışına yapılan ihracatta ise Fransa'nın ağırlığı görülmekteydi. İhracat yapılan diğer ülkeler ise İngiltere, Mısır, İtalya, Danimarka, Amerika ve Hollanda'dır. Bölgenin temel ihraç ürünü olan tütün Fransa, İngiltere, Mısır, Danimarka, Amerika, Norveç ve Hollanda'ya ihraç edilmekteydi. Tablo 1'den anlaşılacağı üzere bölgede yetiştirilen tütünün büyük kısmı yurtdışına, küçük bir kısmı ise yurtiçine dağıtılmaktaydı.

⁷⁴ Vedat Eldem, a.g.e. , s. 133-134.

⁷⁵ Vedat Eldem, a.g.e. , s. 135.

Canik Sancağı'nın 1919 Mali Yılı Tahmini Bütçe Gelirleri içindeki özel gelirler kısmında bulunan iskele ücretlerinden elde edilen gelir 1.439.750-liraydı. 1918 yılında ise bu rakam 2.879.500- lira olup, iki yıl arasındaki farkın nedeni 1919 yılında başlayan işgal hareketleri ile Pontusçuların, Karadeniz'deki kara ve deniz ticaretini olumsuz etkilemeleri idi.⁷⁶

Samsun limanından ihracat yapılan ülkeler ve bu ülkelere gönderilen ürünler şunlardı;⁷⁷

Fransa: Cehri, İpek Kozası, Balmumu, Acı Çekirdek, Yaprak Tütün, Keten Tohumu.

İngiltere: Tütün, Makarna, Cehri.

Amerika: Tütün.

Mısır: Tütün, Mahlep, Fındık.

İtalya: İpek Kozası, Tütün.

Hollanda: Tütün.

Norveç: Tütün

Danimarka: Tütün

---

⁷⁶ Nedim İpek, "Canik Umumi Meclisi", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999), Samsun, 2000, s.190.

⁷⁷ Piyasa Gazetesi, 5 Mayıs 1335-19 Kanun-i Sani 1336, Sayı 1-38

Tablo : 2

1920 Yılı Samsun Limanından İhracat

Yer Ürünün Adı	Yurt İçi		Yurt Dışı		Muhtelif	
	Kg.	Parça	Kg.	Denk	Kg.	Çuval
Ceviz İçi	-	-	14.970	-	18.293	-
Mahlep	-	-	18.680	-	669	-
Haşhaş	-	-	13.296	-	-	-
İpek ve Kozası	-	-	1.636	-	-	-
Mensucat	-	-	650	-	-	-
Tütün	3.535	-	1.247.624	27.750	431.923	-
Bakır	-	-	-	-	595	-
Boya Çeşitleri	-	-	-	-	30	-
Urgan	-	-	-	-	750	-
Cehri	-	-	9.500	-	-	-
Un	-	-	-	-	2.989.326	26.803
Buğday	-	-	-	-	1.200	24.285
Arpa	-	-	-	-	689.753	10.744
Mısır	-	-	-	-	1.542.455	1.483
Mısır Unu	-	-	-	-	20.028	8
Bulgur	-	-	-	-	60.962	2.768
Pirinç	-	-	-	-	14.040	19
Fasulye	-	-	-	-	450.769	44
Nohut	-	-	-	-	12.469	19
Mercimek	-	-	-	-	19.270	216
Fındık	-	-	-	-	384	767
Fındık İçi	-	-	-	-	-	9

Yer Ürün Adı	Yurt İçi		Yurt Dışı		Muhtelif	
	Kg.	Parça	Kg.	Denk	Kg.	Çuval
Çorbalık	-	-	-	-	-	5
Kepek	-	-	-	-	800	3.893
Şeker	-	-	-	-	8.943	-
Şekerleme	-	-	-	-	80	-
Badem İçi	-	-	-	-	300	-
Pestil	-	-	-	-	56	-
Kestane	-	-	-	-	355	-
Kayısı	-	-	-	-	8.530	-
Hurma	-	-	-	-	1.810	-
İncir ve Üzüm	-	-	-	-	3.309	-
Kabuklu Ceviz	-	-	-	-	11.710	-
Zeytin	-	-	-	-	445	-
Kabak Çekirdeği	-	-	-	-	300	-
Pekmez	-	-	-	-	2.432	-
Pastırma, Sucuk	-	-	-	-	18.924	-
Kahve	-	-	-	-	2.579	-
Çay	-	-	-	-	2.497	-
Şehriye	-	-	-	-	11.960	-
Helva	-	-	-	-	295	-
Portakal	-	-	-	-	200	-
Sirke	-	-	-	-	250	-
Sogan	-	-	-	-	2.000	-
Yumurta	-	-	-	-	73.164	-
Limon	-	-	-	-	1.770	-
Kavurma	-	-	-	-	1.685	-

Yer Ürün Adı	Yurt İçi			Yurt Dışı			Muhtelif	
	Kg.	Parça	Kg.	Denk	Kg.	Çuval		
Peynir	-	-	-	-	1.085	-		
Meskurat	-	-	-	-	14.687	-		
Elma	-	-	-	-	26.733	-		
Tuz	-	-	-	-	201.650	-		
Tuzlu Balık	-	-	-	-	714	-		
Keten Tohumu	-	-	-	-	11.575	-		
Afyon	-	-	-	-	5.620	-		
Yapağı	-	-	-	-	15.236	-		
Saman	-	-	-	-	1.600	-		
Tiftik	-	-	-	-	90.732	-		
Yün	-	-	-	-	18.040	-		
Kanaviçe	-	-	-	-	3.059	-		
Kaput Bezi	-	-	-	-	300	-		
İplik	-	-	-	-	900	-		
Maksi	-	-	-	-	1.010	-		
Sade Rugan	-	-	-	-	38.204	-		
Amerikan Basma Zefir	-	-	-	-	11.259	-		
Koyun Keçi Derisi	-	-	-	-	296.870	-		
Kara Sığır Derisi	-	-	-	-	42.218	-		
Koyun	-	-	-	-	5.010	-		
Öküz	-	-	-	-	19.500	-		
Av Derisi	-	-	-	-	10.189	-		
Sabun	-	-	-	-	3.330	-		
Cehri	-	-	-	-	38.580	-		
Ayakkabı	-	-	-	-	1.050	-		

Yer Ürün Adı	Yurt İçi		Yurt Dışı		Muhtelif	
	Kg.	Parça	Kg.	Denk	Kg.	Çuval
Kibrit	-	-	-	-	580	-
Sigara Kağıdı	-	-	-	-	78.031	-
İspirto	-	-	-	-	1.976	-
Gazyağı	-	-	-	-	14.860	-
Balmumu	-	-	-	-	75	-
Kalay	-	-	-	-	45	-
Ecza-yı Tıbbiye	-	-	-	-	260	-
Hırdavat	-	-	-	-	6.340	-
Karfiça	-	-	-	-	6.015	-
Demir	-	-	-	-	13.020	-
Kırnap	-	-	-	-	190	-
Demir Kütrek	-	-	-	-	138	-
Orak	-	-	-	-	950	-
Züccaciye	-	-	-	-	2.835	-
Tuhafiye	-	-	-	-	110	-
Kiremit ve Tuğla	-	-	-	-	92.500	-
Ev Eşyası	-	-	-	-	2.380	-
Torba Kağıdı	-	-	95	-	-	-
Boş Çuval	-	-	7.175	-	-	-
Kase	-	-	450	-	-	-
Sinema Şeridi	-	-	155	-	-	-
Otomobil	-	-	188	-	-	-
Muhtelif	-	2.554	51.391	-	-	-
Toplam	3.535	2.554	1.365.810	27.750	7.486.766	71.063

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 6 Kanun-İ Sani 1336 – 25 Kanun-İ Evvel 1336, Sayı 36-85

Tablo 2 incelendiğinde Yurtiçi ve yurtdışı ihracatının en önemli ürününün tütün olduğu anlaşılmaktadır. 1920 yılına ait tütün ihracatı Afrika ülkeleri, Mısır, İngiltere, Fransa, İtalya ve Hollanda'ya, yurtiçi tütün ihracatı ise İstanbul'a yapılmıştır.

1920 yılında ihracatta ön plana çıkan diğer ürünler un, mısır⁷⁸, arpa⁷⁹, buğday⁸⁰, tuz, deri⁸¹ ve kösele⁸², kiremit, tuğla, sigara kağıdı ve yumurta gibi ürünlerdi. Dikkate alınması gereken nokta, ihracatın ticaretteki payının ve ihraç edilen ürün çeşidinin artmasıdır. Anlaşılmaktadır ki; İngiliz işgalinden kurtulan Samsun ve limanı eskiye dönme eğilimine girmişti.

Buna rağmen Milli Mücadele döneminde dış ticarete korkunç düşüşler olmuş, Osmanlı Devleti genelinde ihracat 1911-1923 yılları arasında 2,5 milyar kuruştan, 800 milyon kuruşa, ithalat 4,5 milyar kuruştan 1,4 milyar kuruşa inmişti.⁸³

⁷⁸ Ek: Mısır Piyasası Fiyat Grafiği

⁷⁹ Ek: Arpa Piyasası Fiyat Grafiği

⁸⁰ Ek: Buğday Piyasası Fiyat Grafiği

⁸¹ Ek: Deri Piyasası Fiyat Grafikleri

⁸² Ek: Kösele Piyasası Fiyat Grafikleri

⁸³ Stanford J. Shaw - Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, İkinci Cilt, E Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, 2000, s. 443.

Yer	Yurtiçi			Yurtdışı		Muhtelef			
	Kg.	Çuval	Sandık	Sandık	Kg.	Sandık	Parça	Tane	
Meskurat	495	-	-	-	-	-	-	-	
Muhtelef	-	-	-	-	-	-	3.791	-	
Nohut	2.700	-	-	-	-	-	-	-	
Hayvan Derileri	70	-	-	-	9.946	-	-	-	
Halı ve Kilim	6.008	-	-	-	314	-	-	-	
Kibrit	7.560	-	-	-	-	-	-	-	
Tütün	17.798	-	-	-	450.179	-	-	-	
Bamya	1.897	-	-	-	-	-	-	-	
Arpa	3.840	-	-	-	-	-	-	-	
Koyun ve Keçi	3.130	-	-	-	-	-	-	-	
Koyun	-	-	-	-	-	-	-	560	
Keçi	-	-	-	-	-	-	-	35	
Kabuklu Ceviz	4.700	-	-	-	-	-	-	-	
Cehri	-	-	-	-	2.666	-	-	-	
Fındık	-	-	-	-	10.700	-	-	-	
Toplam	598.117	1.200	9	520	529.238	6.209	3.791	595	

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 1 Kanun-i Sani 1337 – 31 Kanun-i Evvel 1337, Sayı 86-136

1921 yılı ihracat faaliyetleri ile ilgili 1920 yılı kadar ayrıntı bulunmamaktadır. Buna rağmen Tablo 3 incelenirse 1921 yılı ihracatındaki en önemli ürünlerin yurtdışı ihracatında yumurta, tütün ve baklagiller, yurtiçi ihracatında ise hırdavat, meyve ve baklagiller olduğu anlaşılmaktadır.

21. Milli Mücadele Döneminde Samsun Limanı İthalat Faaliyetleri

Samsun limanı Canik Sancağı'nın ithalat merkezi olmakla birlikte iç kesimdeki şehirlere yapılan ithalatın da önemli bir durağıydı. Samsun limanı vasıtasıyla yurtiçi ve yurtdışından ithal edilen mallar Canik sancağı ile İç Anadolu'da bulunan şehir ve kazalara gönderilmekteydi.⁸⁴

1919 yılına ait Samsun limanının ithalatı ile ilgili veriler şu şekildeydi.

---

⁸⁴ Yolalıcı, a.g.e. , s. 90-91.

Yaprak Tekne	190	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Otomobil	400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lastik	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gazyağı tnk. fiçisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Demir Kütrek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pirinç Musluk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lastik Çizme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Halı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mandalin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kaput Bezi	140	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Basma	1.935	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çorap	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Domuz pastırması	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turşu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Maya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kakao	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çikolata	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jelatin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Limonata	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vanilya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yazı Kağıdı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İspirmecet Mumu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muhtelif Ürünler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	70.440	3	1	400	323	14.461	58	1.331.532	40.000	2.203	1.398	440	142	64					

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 5 Mayıs 1335 – 19 Kanun-ı Sani 1336, Sayı 1-38

Tablo - 4 incelendiğinde ihracat tablosu ile arasındaki büyük fark göze çarpacaktır. İthal edilen ürünlerin çeşidi ile mal ithal ettiğimiz ülkelerin sayısında artış olmuştur. Samsun limanının yurt içinden mal ithal ettiği en önemli liman İstanbul'du. Ayrıca İnebolu, Trabzon ve İzmir'den ithalat yapmaktaydı. Tablo-4 ürün çeşitlerine göre incelendiğinde % 41'i gıda maddeleri, % 29'u mamul maddeler, % 14'ü hammadde, % 12'si tekstil ürünlerinden oluşmaktaydı. Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı ithalatıyla ilgili istatistiklere bakıldığında mal gruplarına göre bileşimi içinde, gıda maddeleri % 31-38, hammadde ve ara mallar % 6 -10, her türlü iplik % 4, her türlü dokuma ve giyim eşyası % 36-38 yatırım malları % 8, diğer mamul maddeler ise % 8- 10 oranında paya sahipti.⁸⁵

Samsun limanına ithalat yapılan ülkeler ve ithal edilen ürünler şunlardı;⁸⁶

Rusya: Benzin, Gazyağı, Tahta, Çay, Meskurat, Un, Balık, Karfiça ve Çivisi, Makine Yağı, Havyar, Ayakkabı Boyası, Rukan, Demir Kürek, Pirinç Musluk, Lastik Çizme, Halı, Gazyağı Tenekesi ve Mandalina.

İngiltere: Sabun, Kanaviçe Çuvalı

Amerika: Kahve, Çay, Un, Kola, Biber, Kanaviçe Çuvalı, Domuz Pastırması, Turşu, Maya, Kakao, Çikolata, Jelatin, Limonata, Vanilya, Soda ve Yazı Kağıdı.

Fransa: Mezkurat, Kanaviçe Çuvalı ve İspirmecet Mumu.

Yunanistan: Kanaviçe çuvalı

Hindistan: Kanaviçe çuvalı

Ayrıca Şam, (Suriye) ile Polonya'dan muhtelif eşya ithalatı yapılmaktaydı.

Samsun limanında yurtiçi ithalatı içerisinde İzmir'den Foça tuzu, Trabzon'dan mısır, fasulye, tereyağı, İnebolu'dan ise kereste ve tahta gibi ürünler yer almaktaydı. En önemli yurtiçi ithalat merkezi olan İstanbul'dan gelen ürünler, genelde İstanbul aktarmasıyla yabancı ülkelere getirilen ürünlerdi.

⁸⁵ Pamuk, a.g.e., s. 169

⁸⁶ Piyasa Gazetesi, 5 Mayıs 1335 – 19 Kanun-i Sani 1336, Sayı 1-38.

İstanbul'dan ithal edilen ürünler şunlardı;

Benzin, gazyağı, şeker,⁸⁷ kahve, çay, sabun, manifatura, kösele ve deri, sigara kağıdı, meskurat, limon, zeytin, üzüm ve incir, balık, kalay ve makarna, şehriye, tuhafiye, hırdavat, karfiça, makara, mum, ekmek kadayıfı, kına, keçiboynuzu, bisküvi, otomobil, lastik, kaput bezi, basma ve çorap.

---

⁸⁷ Ek: Şeker Piyasası Fiyat Grafikleri (4 çeşit şeker ithal edilmekteydi. a) Kıırma Şeker: Avusturya'dan (84 Kg.'lık çift çuval) ithal edilirdi. b) Toz Şeker: Avusturya'dan (100 Kg.'lık çift çuval) ve Rusya'dan (107 Kg.'lık tek çuval) ithal edilirdi. c) Kesme Şeker: Çay için kullanılan 100 Kg.'lık sandıklar halinde ithal edilirdi. d) Küp Şeker: Fıçılar halinde Amerika'dan ithal edilirdi.)

Tablo : 5
1920 Yılı Samsun Limanına İthalat

Ürün Adı	Yurtiçi					Yurtdışı			Muhtelif			
	Parça	Denk	Sandık	Kg	Kg.	Fıçı	Parça	Kg.	Çuval	Fıçı	Parça	
Manifatura	834	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Gasyağı	-	-	-	-	194.022	-	-	353.275	-	-	-	
Yazı Makinesi	-	-	-	-	22	-	-	-	-	-	-	
Şeker	-	-	-	-	2 13.330	250	-	585.896	1200	-	-	
Kundura	-	-	-	-	1.599	-	-	-	-	-	-	
Limon	-	-	-	-	400	-	-	46.860	-	-	-	
İplik	-	-	-	-	84	-	-	19.325	-	-	-	
Hırdavat	-	-	-	-	1.280	-	-	75.260	-	-	-	
Boya	-	-	-	-	1.120	-	-	10.712	-	-	-	
Müstamîl Elbise	-	-	-	-	6.677	-	-	21.246	-	-	-	
Çocuk Oyuncuğu	-	-	-	-	159	-	-	-	-	-	-	
Kitap	-	-	-	-	167	-	-	-	-	-	-	
Meskurat	-	-	-	-	620	-	-	2.117	-	-	-	
Mensucat	-	-	-	-	1.469	-	-	-	-	-	-	
İtriyat	-	-	-	-	2.739	-	-	-	-	-	-	
Kahve	-	-	-	-	1.617	-	-	55.910	-	-	-	
Bisküvi	-	-	-	-	1.050	-	-	-	-	-	-	
Kına	-	-	-	-	375	-	-	-	-	-	-	
Sardalya Balığı	-	-	-	-	463	-	-	3.706	-	-	-	
Kalay	-	-	-	-	654	-	-	13.803	-	-	-	
İspirmececi Mumu	-	-	-	-	725	-	-	12.215	-	-	-	
Kanaviçe	-	-	-	-	3.074	-	-	-	-	-	-	

Sigara Kağıdı	-	-	-	-	-	225	-	-	-	-	30.907	-	-	-
Araba Koşumu	-	-	-	-	-	130	-	-	-	-	-	-	-	-
Fistik	-	-	-	-	-	684	-	-	-	-	-	-	-	-
Yağmurluk	-	-	-	-	-	85	-	-	-	-	-	-	-	-
Hint Yağı	-	-	-	-	-	60	-	-	-	-	-	-	-	-
Kakao	-	-	-	-	-	282	-	-	-	-	-	-	-	-
Hurma	-	-	-	-	-	12.610	-	-	-	-	68.425	-	-	-
Kösele	-	-	-	-	-	650	-	-	-	-	32.750	-	-	-
Zeytin	-	-	-	-	-	390	-	-	-	-	13.660	-	-	-
Çimento	-	-	-	-	-	22.765	-	-	500	-	28.815	-	-	200
Tuzlu Balık	-	-	-	-	-	2.500	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzin	-	-	-	-	-	814	-	-	-	-	4.200	-	-	-
Fotoğraf Aletleri	-	-	-	-	-	493	-	-	-	-	-	-	-	-
Tütün	-	-	-	700	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sabun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	88.569	-	-	-
Bira	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.450	-	-	-
Karfiça	-	-	-	910	-	-	-	-	-	-	111.844	-	-	-
Teneke	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.550	-	-	-
Kibrit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22.604	-	-	-
Tahin Helvası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5.050	-	-	-
Tıbbi Malzeme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.050	-	-	-
Kürek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.069	-	-	-
Kükürt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	250	-	-	-
Kurşun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	960	-	-	-
Patates	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5.200	-	-	-
Sargılık Kağıt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21.917	-	-	-
Makara Tiresi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	917	-	-	-

Tablo 5’da görüldüğü üzere Samsun limanının yurtiçi ithalatında manifatura, tütün, karfiça önemli yer tutmakta iken yurtdışı ithalatında şeker, petrol ürünleri, çimento ve hurma ön sıralarda gelmekteydi. Muhtelif yerlerden ithal edilen ürünler içerisinde ise şeker, gazyağı, karfiça, hurma, sabun ve kahve önemli yekün oluşturmaktaydı. Bu ürünler genelde başka ülkelerden alındığı için onları yurtdışı ithalatı içerisinde kabul edebiliriz. Bunun nedeni bu yıllarda petrol ürünlerinin Rusya’dan, şekerin Avusturya ve Amerika’dan, kahvenin İngiltere’den ithal edilmesiydi.

1920 yılında Fransa, Amerika, Rusya, İngiltere, İtalya, Hicaz, Adalar gibi yabancı ülkeler ile İstanbul, İnebolu, Tokat, Merzifon gibi yurt içinden ithalat yapılmıştır.⁸⁸

---

⁸⁸ Piyasa Gazetesi, 6 Kanun-i Sani 1336 – 25 Kanun-i Evvel 1336, Sayı 36-85

Tablo : 6
1921 Yılı Samsun Limanına İthalat

Yer	Yurtiçi				Yurtdışı				Muhtelif			
	Kg.	Fıçı	Sandık	Denk	Parça	Çuval	Sandık	Kg.	Parça	Denk	Sandık	Kutu
Ecza-yı Tıbbiye	-	-	-	-	-	-	-	7.148	-	-	-	-
Elbiselik Kırnaş	-	-	-	-	-	-	-	891	-	-	-	-
Ambalaj Kağıdı	-	-	-	-	-	-	-	4.002	-	-	-	-
Altın ve Gümüş Saat	-	-	-	-	-	-	-	41	-	-	-	-
Kuru Yemiş	-	-	-	-	-	-	-	6.945	-	-	-	-
Boya	-	-	-	-	-	-	-	2.277	-	-	-	-
İplik	-	-	-	-	-	-	-	39.367	-	-	-	-
Tuhafiye, Hırdavat	-	-	-	-	-	-	-	124.453	41	-	-	-
Elbise	-	-	-	-	-	-	-	11.860	-	-	-	-
Konyak	-	-	-	-	-	-	-	81	-	-	-	-
Kösele	-	-	-	-	-	-	-	15.372	-	-	-	-
Kırtasiye	-	-	-	-	-	-	-	38.758	-	-	-	-
Züccaciye	-	-	-	-	-	-	-	20.013	-	-	-	-
Kalay	-	-	-	-	-	-	-	8.152	-	-	-	-
Atıye	-	-	-	-	-	-	-	1.518	-	-	-	-
Limon	-	-	-	-	-	-	-	33.925	-	-	-	-
Glase	-	-	-	-	-	-	-	1.743	-	-	-	-
Soğan	-	-	-	-	-	-	-	223	-	-	-	-
Potın Lastiği	-	-	-	-	-	-	-	266	-	-	-	-
Okul Kitapları	-	-	-	-	-	-	-	560	-	-	-	-
Ayakkabı Malzemesi	-	-	-	-	-	-	-	2.325	-	-	-	-
Ev Eşyası	-	-	-	-	-	-	-	113	-	-	-	-

Yer	Yurtiçi							Yurtdışı				Muhtelif					
	Ürünler	Kg.	Fıçı	Sandık	Denk	Parça	Çuval	Sandık	Parça	Denk	Sandık	Kutu	Kg.	Parça	Denk	Sandık	Kutu
Kibrit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	-
Sabun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.553	-	-	-	-
Zeytinyağı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.425	-	-	-	-
Mercimek	5.970	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kabuklu Ceviz	4.700	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bağrsak	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bulgur	3.970	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yumurta	-	-	-	-	-	-	-	500	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantariye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.435	-	-	-
Tütün	-	-	-	-	300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muhtelif	-	-	-	-	-	7.976	-	-	-	-	-	-	-	31.683	-	-	-
Toplam	14.640	80	709	300	300	7.976	3.700	500	34.159	73	776	22.500	1.568.510	34.159	73	776	22.500

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 1 Kanun-i Sani 1337 – 31 Kanun-i Evvel 1337, Sayı 86-136

Tablo 6’de görüldüğü gibi 1921 yılı Samsun limanı yurtiçi ithal ürünleri un⁸⁹, baklagiller⁹⁰ (mercimek, bulgur), şeker ve tütün İstanbul aktarmasıyla yurtdışından gelen ürünler içinde karfiça, tuhafiyeye, zücaciye, kırtasiye, limon ve zeytin ön sıralarda gelmekteydi. Bunun yanında muhtelif yerlerden gelen ithal ürünlerin en büyük kısmını petrol ürünleri oluşturmaktaydı.

Aşağıdaki tabloda Samsun limanına giriş-çıkış yapan deniz araçlarının ait olduğu ülkeleri ve miktarlarını görmekteyiz

Tablo : 7

1 Mayıs 1919 - 16 Nisan 1920 Tarihleri Arası Samsun’ a Gelen Deniz Araçları

Hamil Olduğu Sancak	Tonilato				Adet			
	Yelken	Motor	Vapur	Yekün	Yelken	Motor	Vapur	Yekün
Osmanlı	1327	42	53.558	54.927	2	1	4	7
Amerika	-	-	29.388	29.388	-	-	12	12
İtalya	-	-	5.323	5.323	-	-	46	46
İngiltere	-	-	17.856	17.856	-	-	40	40
Belçika	-	-	2.848	2.848	-	-	4	4
Polonya	-	-	111	111	-	-	2	2
Romanya	-	-	3.068	3.068	-	-	2	2
Rus	124	22	55.406	55.552	1	13	55	69
Fransız	-	-	40.305	40.305	-	-	30	30
Hollanda	-	-	3.852	3.852	-	-	3	3
Yunan	-	-	12.760	12.760	-	-	29	29
Toplam	1.451	64	224.475	225.990	3	14	227	244

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 8 Mayıs 1336, Sayı 53.

⁸⁹ Ek: Un Piyasası Fiyat Grafikleri

⁹⁰ Ek: Baklagiller Piyasası Fiyat Grafikleri

Tablo 7 incelendiğinde Samsun ticaretinde etkin olma açısından ülkelerin durumu ile ilgili bilgi edinebilmekteyiz. Tabloya göre sırasıyla Rusya, İtalya, İngiltere, Fransa, Yunanistan en fazla Samsun limanını ziyaret eden, ayrıca Amerika, Belçika, Polonya, Romanya ve Hollanda az miktarda da olsa ticaret yapılan ülkelerdi.

Tablo : 8
1919 -1920 Yılları Arası Osmanlı Devleti'nin Genel İthalatı

Limanelar	Değeri (Kuruş)	Miktarı (Kilo)
İstanbul (Galata ve Haydarpaşa)	1.971.859.497-	170.884.434-
İzmir	1.869.901.739-	90.836.762-
Trabzon	97.358.743-	2.590.847-
Samsun	50.697.526-	2.306.159-
İskenderun	78.799.378-	287.511-
Muhtelif Mahaller	2.898.262.939-	1.394.192-
Toplam	6.966.879.822-	268.299.905-

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 8 Mayıs 1336, Sayı 53.

1919 yılının ilk sekiz ayı içinde Fransa'dan yapılan ithalatın toplamı 18,5 Milyon olup, bunun 5 Milyonu gıda maddesiydi. Gıda maddeleri içinde en büyük kısmı buğday oluşturmaktaydı.⁹¹

İngiltere'nin 1918 yılının Eylül ayı sonuna kadar Osmanlı limanlarına yaptığı ithalatın toplamı 11.557.948 kuruş'tu. İngiliz işgalindeki Osmanlı limanlarına 1919 Mart'ına kadar yaptıkları ithalat ise 1.317.222 kuruş'tu.⁹²

Kasım 1918 - Haziran 1919 arası Osmanlı Devleti'nin ithalat gümrük vergisi toplamı 42.476.688- kuruştı. 1919 yılının en önemli ithal malları manifatura, gazyağı, şeker, pirinç⁹³, sabun ve meskurat (içki) tı⁹⁴

⁹¹ Piyasa Gazetesi, 3 Teşrin-i Sani 1335, Sayı 27.

⁹² Piyasa Gazetesi, 16 Mart 1336, Sayı 46.

⁹³ Ek: Pirinç Piyasası Fiyat Grafiği

⁹⁴ Piyasa Gazetesi, 12 Temmuz 1335, Sayı 12.

Tablo : 9
1919-1920 Yılları Arası Osmanlı Genel İhracatı

Limanlar	Değeri (Kuruş)	Miktarı (Kilo)
İstanbul (Galata ve Haydarpaşa)	1.523.321.439-	71.232.846-
İzmir	239.406.532-	13.112.160-
Trabzon	333.180.164-	8.879.702-
Muhtelif Mahaller	4.806.123-	111.966-
Toplam	2.100.714.258-	93.336.674-

Kaynak: Piyasa Gazetesi, 8 Mayıs 1336, Sayı 53.

Rusya'nın 1919 yılı İstanbul ihracatı 12.127.557 Kuruş olup, Osmanlı Devleti'nin bundan aldığı gümrük vergisi 357.894 Kuruştur. İstanbul'dan Rusya'ya yapılan ihracatın değeri ise 5.000.140 kuruştur.⁹⁵ Tablo 10 ile Tablo 11 tetkik edilecek olursa, bir yıl içinde 69,5 milyon liradan fazla ithalata karşılık, 21 milyon lira ihracat yapılmış 47 milyon Osmanlı lirası yurtdışına akıp gitmiştir.⁹⁶

Kasım 1918 - Haziran 1919 tarihleri arası Osmanlı Devleti'nin toplam ihracat gümrük vergisi 611.895- kuruştur. 1919 yılının en önemli ihraç malları tütün, tiftik, üzüm, incir, afyon, av derileri ve yapağı idi.⁹⁷ 1919 yılı Eylül ayı içinde (Galata Gümrüğü) İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika ve Yunanistan'a 13.648.237 lira değerinde mal ihraç edilmiş, 236.514 lira gümrük vergisi alınmıştır.⁹⁸ 1919 yılı Kasım ayında İstanbul Gümrüğü'nde 1.500.000 lira değerinde ihracat yapıldı.⁹⁹

⁹⁵ Piyasa Gazetesi, 18 Ağustos 1335, Sayı 16.

⁹⁶ Piyasa Gazetesi, 8 Mayıs 1336, Sayı 53, s. 8.

⁹⁷ Piyasa Gazetesi, 12 Temmuz 1335, Sayı 12.

⁹⁸ Piyasa Gazetesi, 20 Teşrin-i Evvel 1335, Sayı 25.

⁹⁹ Piyasa Gazetesi, 22 Kanun-i Evvel 1335, Sayı 33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SAMSUN'UN SOSYO-EKONOMİK HAYATINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR VE BASINDAKİ YANSIMALARI

30. 1919 Yılı Samsun'un Sosyal ve Ekonomik Sorunları

Piyasa Gazetesi basın hayatına girişinden itibaren genelde Osmanlı Devleti'nin özelde ise Samsun'un ticari sorunlarına yer vermiştir. İlk sayılarında Osmanlı Devleti'nin ticari hayatta etkin olabilmesi için halkını ticaret konusunda eğitmesi gerektiğini savunmuş, Samsun ve havalisi için bölgedeki mevcut tüccar, muhasip ve katiplere kurslar açılması, bölge okullarında ticaret dersleri konulması, Samsun'a bir Ticaret Okulu açılması, gençlerin eğitimini alarak ticarete atılması gerektiğini muhtelif sayılarında tekrarlamıştır.¹⁰⁰

1919 yılında Samsun için önemli sorunlardan biri de I. Dünya Savaşı sonunda pek çok çocuğun yetim kalmasıydı. Piyasa Gazetesi bu soruna da değinmiş, bu yetimlerin elinden tutulması öncelikle onlar için Samsun'da bir Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulması, bir Öksüzler Okulu açılması ve özellikle onlara ekonomi ve ticaret konusunda eğitim verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁰¹ I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı ekonomisinin bozulması nedeniyle iş istihdamı için gerekli yatırımlar yapılmadığından işsiz sayısı artış göstermişti. Piyasa Gazetesi bu soruna çözüm önerileri sunmuş, cemiyetler kurarak gençlerin boşluktan kurtarılmasının ayrıca gençlerin sermayelerini birleştirip büyük şirketler kurarak hayata atılmasının önemine değinmiş bu şekilde bölgenin sorunlarının çözüleceğini ve tahsilli gençlerin iş bulacağını belirtmiştir.¹⁰²

¹⁰⁰ Piyasa Gazetesi, 2 Haziran, 16 Haziran, 16 Kanun-i Evvel 1335, 6 Nisan 1336, Sayı 5-8-34-49.

¹⁰¹ Piyasa Gazetesi, 28 Haziran 1335, Sayı 9.

¹⁰² Piyasa Gazetesi, 23 Haziran, 7 Temmuz, 14 Temmuz, 11 Ağustos 1335, 17 Şubat, 30 Mart 1336, Sayı 7-10-11-15-42-48.

I. Dünya Savaşı sırasında Samsun limanının gümrük ve dakik iskeleleri zarar görmüş, iskeleler belediyenin yetkisinde ve ticaret gelirinin bir kısmı belediyeye ait olduğundan Piyasa Gazetesi belediyenin zarar görmüş olan iskeleleri tamir etmesi için bu konuya sayılarında yer vererek belediyeyi göreve davet etmiştir¹⁰³ 1919 yılında İzmir ve Antalya'da meydana gelen zahire kaçağının men edilmesi için çıkarılan kanunun Samsun'u da kapsamının yanlışlığı basında yankı bulmuştu. Bunun nedeni İzmir ve Antalya'daki ticari faaliyetler ile Samsun'dakilerin farklı şekilde meydana gelmesinden dolayı bu kanunun Samsun ticaretini olumsuz etkileyeceğinin anlaşılmasıydı.¹⁰⁴

Samsun'un önemli ihracat ürünü olan tütün konusunda köylünün işini kolaylaştırmak için bir tütün şirketinin kurulması ihtiyacı vardı. Böyle bir şirketin kurulması kooperatifleşmenin de ilk adımı olacaktı.¹⁰⁵

Posta ve telgraf ticaret için önemli unsurlar olduğundan işlemlerin hızlandırılması ticareti artıracaktı. Piyasa Gazetesi, bu konuya sık sık yer vermiş iletişimin kolaylaştırılması için öncelikle ulaşım problemlerinin çözümlenmesi gerektiğine değinmiştir.¹⁰⁶ Osmanlı Devleti'nde tartı ve ölçülerde birliktelik bulunmaması bazı tüccarların bunu kullanmasına yol açmaktaydı. Bu konuda arşın olması gereken ölçü yerine endaze kullananlar ile ithal malların fazla olması fiyatları indirdiği halde ürünleri pahalı satanların engellenmesi konusunda ilgili birimler uyarılmıştı¹⁰⁷

Samsun'da bu dönemde bataklıklar bulunduğundan sıkça, kolera ve sıtma hastalıkları görülmekteydi. Özellikle yaz mevsiminde bu hastalıklara zemin hazırlayan çiğ sebze, çürük ve ham meyveye karşı dikkat edilmesi konusunda Piyasa Gazetesi halkı uyarmıştır.¹⁰⁸

Hasat mevsiminde çiftçi işiyle meşgul olduğundan iç kesimden fazla talep olmamakta dolayısıyla Samsun ticareti, özellikle ihracat olumsuz etkilenmekteydi, ancak hasat mevsimi sonunda iç kesimden hem ithalat hem de ihracat konusunda ani artışlar

¹⁰³ Piyasa Gazetesi, 15-29 Eylül, 10-24 Teşrin-i Sani 1335, 10 Şubat, 20 Nisan 1336, Sayı 20-22-28-30-41-51.

¹⁰⁴ Piyasa Gazetesi, 6 Teşrin-i Evvel, 3 Teşrin-i Sani 1335, Sayı 23-27.

¹⁰⁵ Piyasa Gazetesi, 19 Kanun-i Sani, 1 Mart 1336, Sayı 38-44.

¹⁰⁶ Piyasa Gazetesi, 1 Kanun-i Evvel 1335, 3 Şubat, 16 Mart 1336, Sayı 31-40-46.

¹⁰⁷ Piyasa Gazetesi, 25 Ağustos, 1 Eylül, 8 Eylül 1335, Sayı 17-18-19.

¹⁰⁸ Piyasa Gazetesi, 18 Ağustos 1335, Sayı 16.

gözlenmekte buda yaz aylarındaki durgunluğu dengelemekteydi.¹⁰⁹ Bu dönemin diğer bir sorunu et fiyatlarındaki yükselme idi. Bu sorunun önüne geçilmesinin yolları ise belediyenin mezbahalar kurarak kesim yapması, hayvan ticaretinin kanun dışı yapılmasını ve fahiş fiyat uygulamalarını engellemektir.¹¹⁰

31. 1920 Yılı Samsun Ticaretinin Sorunları

1. Tütün İhracatı

Samsun' un en önemli ihraç ürünü tütündü.¹¹¹ Dolayısıyla tütünün milli sermaye kapsamına alınması gerekmektedir. Ticaret erbabından birkaç kişinin sermayelerini birleştirip tütün şirketi kurmaları bu ihtiyacı karşılayabilirdi. Böylece kurulacak şirket tütüncü ailelerin güvenini ve desteğini sağlayarak sermayesini artırabilirdi. Tütün şirketinin kurulması, köylünün kooperatifleşmesi için bir adım olacaktı.¹¹² Köylüler birleşerek bir şirket kuracak, bu da kooperatife geçişte kolaylık sağlayacaktı. Bu arada tütün ziraatinin ıslahı çeşitlerinin oluşturulması için mutasarrıflık tarafından bir tütün müzesi kurulmuştu.

Seferberlik yıllarında Türkiye, tütün ihracatı yapamadığından, Amerika ve Avrupa ülkeleri tütünü Çin ve Japonya' dan almaktaydı, ancak tütün pek iyi olmadığından Türk tütününü aramaya başladılar. Ancak bu dönemde Türkiye' de tütün üretimi yeterli olmadığından, ancak 10 -12 yıl içinde eski üretim miktarına dönülünce, Amerika' ya tütün ihracına başlanmıştır.¹¹³

2. Eğitimsiz Tüccarlar

Anadolu'nun bir çok şehirlerinin yegane limanı ve Karadeniz'in yegane ticaret merkezi olan Samsun'da ticaretle ilgili bir ilmi kurumun olmayışı, düşündürücüydü. Samsun Anadolu vilayetleri içinde ihracatıyla öne çıkan birkaç vilayetten biri ve Karadeniz'den

¹⁰⁹ Piyasa Gazetesi, 12 Temmuz 1335, Sayı 12.

¹¹⁰ Piyasa Gazetesi, 29 Kanun-i Evvel 1335, Sayı 35.

¹¹¹ Piyasa Gazetesi, 19 Kanun-i Sani 1336, Sayı 38 "Tütün Şirketine Lüzum Var mı ?"

¹¹² Piyasa Gazetesi, 1 Mart 1336, Sayı 44 "Tütün Şirketine Dair"

¹¹³ Piyasa Gazetesi, 17 Haziran 1336, Sayı 59 "Teminat -ı Nakdiye"

Avrupa ve Amerika piyasalarına mal gönderen tek liman olması, ticari faaliyetlerinin önemini göstermekteydi.¹¹⁴

Türk gençlerin ticarete atılmak konusunda isteklerinin ve çalışmalarının artmasıyla birlikte ticaretle ilgili bilgi sahibi olmamaları, kısa sürede sukut- u hayale uğramalarına yol açmaktaydı. Eksiliklerin giderilmesi için bir ticaret mektebi açılmalı, ticaret mektebinin programları ticaret işlemlerinin tümünü ihtiva etmeli böylece tüccarların mesleklerinin gerçek bilgilerine erişmeleri sağlanmalıydı.¹¹⁵

3. İskele Sorunu

Ticaretin gelişmesini sağlayan etkenlerden biri nakil vasıtalarıdır. Batı ve Amerika ticaret aleminin yükselmesi, nakil vasıtalarının mükemmelliğine bağlıdır. Oysa o dönemde bir Türk tüccarı, satın alacağı mal için, nakil vasıtası bulamadığı veya havaların müsaade etmemesi nedeniyle işlemlerini yapamamakta zarar görmekteydi. En azından limana gelen malın ihracı için iskelelerin tamiri gerekmektedir. Samsun' un ticari önemi ile örtüşecek bir limanın olmaması, iskelelerin harap ve perişan hali büyük bir eksiklikti.¹¹⁶

İskelelerin tamir masraflarına karşılık olarak ithalat ve ihracat işlerinden alınan ve belediyeye ait olan vergi bu tamir işlerine yetecek değerdedi. Liman ve iskele eksikliği ticari hayatı önemli oranda etkilemekteydi. Dünya Savaşı'nın ağır yüküne karşın ekonomik rekabete kalkışırken iskelelerin böyle kullanılamaz halde olması kabul edilemez olmuştu. Samsun'un ekonomik menfaatleri, halkın refah ve mutluluğu için iskelelerin bir an evvel tamiri zorunluydu.¹¹⁷

4. Dükkan Kiraları¹¹⁸

Dükkan kiralari bu dönem Samsun tüccarının en önemli dertlerinden biriydi. Kiraların fahişliğine karşın tüccar çaresiz bire on oranındaki artışları kabul etmek zorunda kalmıştı.

¹¹⁴ Piyasa Gazetesi, 19 Kanun-i Sani, 6Nisan 1336, Sayı 44-49.

¹¹⁵ Piyasa Gazetesi, 18 Eylül 1336, Sayı 71 "Ticaret Mektebi"

¹¹⁶ Piyasa Gazetesi, 10 Şubat 1336, Sayı 41 "Yine İskele Derdi."

¹¹⁷ Piyasa Gazetesi, 20 Nisan 1336, Sayı 51 "İskelesizlik" (Sayı 57 " İnsan iskeleye giderken biraz dalgın yürüyecek olsa mutlaka ayağı çürük tahtaların arasında kırılacaktır.")

¹¹⁸ Piyasa Gazetesi, 17 Haziran 1336, Sayı 72 "Mağaza Derdi"

Kiraya verenlerin ve kiracıların birbirlerine itimatları kalmamış durumdaydı. Bir an önce piyasadaki bu düzensizliği yok etmek, bu soruna çözüm olacak tedbirleri acilen almak gerekliydi.

5. Nakliye Araçları ve Yollar

Dünya Savaşı'ndan sonra değeri ve önemi anlaşılan ticaret ekonomisinin sekteye uğramaması için alınan önlemlerle geliştirilmeye çalışılmaktaydı. İç kesimdeki vilayetler arasında nakliye araçları azaldığından kısa mesafeler için bile fahiş fiyatta nakil yapılmakta, bu da fiyatların artmasına yol açmaktaydı. İç ve dış ticaretin gelişmesi için nakil araçlarının iyileştirilmesi gerekmektedir.¹¹⁹

Nakil konusunda tüccarı etkileyen bir diğer etken, nakil sırasında hava koşulları nedeniyle zarar gören mal için ortaya çıkan tüccar-arabacı problemiydi.¹²⁰ Tüccar zararını nakil ücretinden kesince sorun büyümekteydi. Çözüm şuydu; Arabacı, yüklenen malın muhafazasından mesul kabul edilip, zarar gören maldan sorumlu tutulmasıydı. Yapılması gereken, malı taşıyan arabacı ile her şeyden önce bir anlaşma yapmak, mukavele esaslarını belirlemektir. Böylece tüccar ve arabacı görevlerini daha iyi uygulayacaklardı.

Bir ülkede ziraatın, sanatın, ticaretin büyümesine, refah sebeplerinin artmasına yol açan etkenlerden biri de muntazam yollar, nakliye vasıtalarının çokluğu, hızlı ve ucuz ulaşımıdır. Yollar, bir ülkenin hayat damarlarıdır, ve yollar sayesinde çiftçinin ürünü, sanatkarın semeresi, tüccarın sermayesi kıymetlenir. Büyük bir ziraat memleketi olan Anadolu' nun geri kalmasının nedeni yolsuzluktur. Samsun-Çarşamba (30-35 Km.), ile Samsun-Bafra (50-55 Km.) arasındaki yolun imarı yapılırsa nakliye kolay ve tehlikesiz şekilde gerçekleşecek, bölge ticareti de rahatlayacaktı.¹²¹

¹¹⁹ Piyasa Gazetesi, 9 Teşrin-i Evvel 1336, Sayı 73 "Vesait-i Nakliye Derdi"

¹²⁰ Piyasa Gazetesi, 23 Teşrin-i Evvel 1336, Sayı 77 "Tüccar İle Arabacılar Arasında"

¹²¹ Piyasa Gazetesi, 19 Kanun-i Sani 1336, Sayı 38 "Tütün Şirketine Lüzüm Var mı ?"

6. Hamallar¹²²

Hava durumunun kötü gidişi ve hayat pahalılığı işçilerin başka mahallere gitmesine neden olunca, iskelede çalışacak hamal bulunamaz hale gelmiş, hamaliye fiyatları artmış, işler yavaşlamıştı. Bu durumun çaresi ticarethanelerin posta başlarının himayelerindeki işçi sayısını artırmaları, işçilere el arabası alarak az işçiyle fazla iş yapılmasını sağlamaktı.

7. Teminat- 1 Nakdiye

Karadeniz sahilindeki devletlere ve İstanbul' a Samsun limanından yapılacak zahire ihracatını engellemek için yürürlüğe konulan, ürünün değeri kadar bir bedelin "Nakd- i Teminat" adıyla gümrüğe yatırılması hükmü, tacirleri zor duruma düşürmüştü. Oysa ki zaten Karadeniz' in kuzeyindeki ülkelerin ithal zahire ihtiyaçları yok hatta ihraç eden ülkelerdi. Bu durumda zahire ticareti için getirilen bu hükmün manası kalmamakta ve diğer bölgelere zahire ihraç eden tacirleri dolayısıyla milli servetimizi olumsuz etkilemekteydi.¹²³ "Nakd-i Teminat" uygulamasının zararlarını şu şekilde sıralayabilmekteyiz.¹²⁴

- a) Ticaret erbabının nakit varlığı, günlerce atıl kalmaktaydı.
- b) Rusumat memurlarını gayrı meşru davranmaya sevk etmekteydi.
- c) Ülkenin ihtiyaç fazlası zahiresinin çürümesine yol açmaktaydı.
- d) Osmanlı sahilinde bulunan diğer ülkeleri zahireyi başka ülkelerden ithal etmeye yöneltmekteydi.
- e) Bu hükmün uzun süre devamı ziraatin gerilemesine yol açardı.
- f) Ziraatin gerilemesi, Osmanlı'nın en büyük gelirlerinden olan aşar vergisinin toplanamamasına ve hazinenin zayıflamasına yol açacaktı.

Tüm bu sonuçlar göstermekteydi ki: depozito meselesi, yani "Nakd-i Teminat" ülkenin gelişimine zarar vermekte olup bu uygulamadan bir an önce vazgeçilmeliydi. Samsun' un

¹²² Piyasa Gazetesi, 16 Teşrin-i Evvel 1336, Sayı 75 "Hamal Buhranı"

¹²³ Piyasa Gazetesi, 17 Haziran 1336, Sayı 59 "Teminat- 1 Nakdiye"

¹²⁴ Piyasa Gazetesi, 3 Temmuz 1336, Sayı 61 "Yine Depozito Derdi"

ithalatının büyük kısmını iç kesimler çekmekteydi. Depozito meselesi Samsun ihracatını sekteye uğratmış, iç kesimden mal talebinin azalmasına yol açmıştı. Anadolu, Samsun' a ve İstanbul' a olan borçlarını ödeyemezse döviz farkı ortaya çıkacağından para buhranı söz konusu olacaktı.

Yakın zamanda emniyet akçesinin (Nakd- i Teminat) kaldırılması para buhranına son verecekti. Depozito kaldırılınca Samsun ticaret erbabı, sahil ticaretinin İstanbul bağlantısını kesmek için İstanbul fiyatlarıyla rekabet etmeliydi. Fiyatlara asgari bir fark koyarak iç kesime sevk edilmesi, iç kesimin tüccarını İstanbul' dan uzaklaştıracaktı.

32. 1921 Yılı Samsun Ticaretinin Sorunları

1. Gümrük

Gümrükler ülke ticaretini geliştirme yolunda ilerletmek, milli ekonomiyi dış rekabetlerden korumak için hükümetin sınırlara yerleştiği birer kale gibidirler. Gümrük memurları bu kalelerin birer neferi, gümrük vergileri ise ülke ticaretinin ve ekonomisinin en önemli kaynaklarıdır.¹²⁵

17. yy. itibariyle gümrük vergilerinin önemli bir yekün tutması sonucu, gümrüklerin ıslahı için milletler arası ticari ilişkileri düzenleyici kanunlar yapılmıştır. Bu işlemler Kani Paşa tarafından düzene sokulmuştu.

Gümrüklerin mahalli ekonomiye, ticari faaliyetlere yararlı olması için serbest bölge haline gelmeleri, gümrüklerde tüccara serbestlikler ve kolaylıklar getirilmesi gerekmektedir. Tacirler için idari ve kayıt işlemlerinde kolaylıklar sağlanması, dürüst memurların çalışması yeterliydi.¹²⁶

Gümrüklerin bu önemine binaen Samsun' un Anadolu ticaret hayatındaki yeri de eklenince Dünya Savaşı' ndan sonraki işgallerde uğradığı tahribat nedeniyle bir gümrük

¹²⁵ Piyasa Gazetesi, 8 Kanun-i Sani 1337, Sayı 87 "Gümrüğün ıslahatına dair"

¹²⁶ Piyasa Gazetesi, 15 Kanun-i Sani 1337, Sayı 88 "Gümrüğün ıslahatına dair"

binası ile depo, ambar ve sundurmaya ihtiyacı vardı.¹²⁷ Bu ihtiyacın giderilmesi ithalat ve ihracatı kolaylaştırarak mal ziyanını azaltacak tacirleri zarardan kurtaracaktı.¹²⁸

2. Tütün İhracatı¹²⁹

Gümrük vergilerinin bir kısmı belediyeye gelir olarak ayrılmakta böylece ticaretin bölgeye katkısı sağlanmaktaydı. Ancak ihraç edilen tütünün her kilosundan bir kuruş oranında vergi alınması şeklindeki belediye varidatının, tütün ihracatını körelteceği kaygısı duyulmaktaydı.¹³⁰

Tütün ihracatının artırılması amacıyla Ziraat Bankası' nın tütün çiftçileri ile tüccarlara para ikrazında bulunması (borç vermesi) ticaret erbabı arasında memnuniyet yaratmıştı. Böylece ihracat-ithalat arasında bir denge tesis edilebilecekti.¹³¹

Dünya Savaşı, ticari işlerin bir çoğunun şeklini ve türlerini yenilediği gibi tütün alışverişini de etkilemişti. Savaş öncesi Almanya, pek çok sigara fabrikalarına sahipti ve Samsun tütünlerinin büyük kısmı Almanya' ya akmaktaydı. Mütarekeden sonra bu hararetli ticarete devam edememiş, tütün ve sigaraya ağır vergiler getirilmesi, dövizdeki yükselme büyük zararlara uğramasına yol açmıştı. Zaman içinde Almanya tütün ticareti yine Samsun tütünleri için iyi bir kapı olacaktı, ancak geçiş döneminde tütün ihracını Amerika üzerine yapmak daha olumlu sonuçlar getirecekti. Çünkü Newyork piyasasında tütünlerimiz büyük siparişler almakta ve rağbet görmekteydi. Bu sebeplerle tütün ihracının Amerika'ya yönelmesinde ve Newyork'ta bir yazıhane açılmasında fayda görülmekteydi.¹³²

3. Nakliyat

Samsun ticaretinin sorunlarının en önemlilerinden biri de nakliyattı. Bu sorunun birkaç kaynağı vardı.

¹²⁷ Piyasa Gazetesi, 15 Kanun-i Sani 1337, Sayı 88 "Gümrük sundurması"

¹²⁸ Piyasa Gazetesi, 29 Kanun-i Sani 1337, Sayı 90 "Gümrük İşleri"

¹²⁹ Ek: Tütün Piyasası Fiyat Grafikleri

¹³⁰ Piyasa Gazetesi, 19 Şubat 1337, Sayı 93 "Belediye varidatının Tezyidi Münasebetiyle"

¹³¹ Piyasa Gazetesi, 18 Mart 1337, Sayı 97 "Muhak bir Müracaat Dolayısıyla"

¹³² Piyasa Gazetesi, 30 Temmuz 1337, Sayı 115 "Almanya Fabrikaları ve Tütünlerimiz"

- a) Araç Eksikliği
- b) Mevsim şartları
- c) Kiraların Yüksekliği

Yeterli sayıda nakliye aracının olmaması malların ardiyelerde kalmasına, iç kısma sevk edilememesine yol açmaktaydı. Ülkenin araç sayısını artırmak için araç ithalatında ithalat gümrük vergisi alınmaması yararlı olabilirdi.¹³³

Kış mevsiminin ağır şartları iç kesimlerde nakliyeyi aksatmakta siparişler zamanında yerine ulaşamadığından yeni sipariş talep edilmemekteydi¹³⁴

Araç yetersizliği, yolların bozukluğu nakliye kiralalarının yükselmesine bu da fiyatların yükselmesine yol açmakta, özellikle kendi ürünlerimizin, yabancı mallar karşısında rekabet edememesine yol açmaktaydı.¹³⁵

4. Yumurta İhracatı¹³⁶

Dünya savaşı öncesi Samsun' un yumurta ihracatı büyük bir yekun tutmaktaydı. Hatta mütarekeden sonra tütünün ardından gelen ikinci önemli ihraç ürününü yumurta oluşturmuştu. Üretim ve nakliye masrafları azaltılacak olursa yumurta ticareti özellikle ucuz Bulgaristan yumurtasına karşı rekabet edebilecekti. Bu anlamda yumurta ihraç vergisini kaldırmak yumurta ihracatına büyük bir ivme kazandıracaktı.¹³⁷

5. Samsun' da Ticari Teşkilatlanma

Ticaret doğrudan doğruya sermayeye ve serbest rekabete dönük faaliyetler bütünüdür. Bu sahada kendinden emin yürümenin şartlarından biri milli bir bankanın kurulmasıydı. Türk olmayan unsurlar bankalardan aldıkları kredilerle ticaret aleminin pehlivanları

¹³³ Piyasa Gazetesi, 10 Temmuz 1337, Sayı 112 "Nakliyat Derdi"

¹³⁴ Piyasa Gazetesi, 15 Teşrin-i Evvel 1337, Sayı 126 "Nakliye ve Alışveriş"

¹³⁵ Piyasa Gazetesi, 9 Nisan 1337, Sayı 100 "Durgunluğun Sebepleri"

¹³⁶ Piyasa Gazetesi, 12 Şubat 1337, Sayı 92 "Buhran"

¹³⁷ Ek: Yumurta Piyasası Fiyat Grafiği

olmuşken artık Samsun ticaret erbabı için de bir **tacir ve esnaf bankası** oluşturulması şart olmuştu.

Samsun İzmir' den sonra Anadolu'nun en önemli ithalat ve ihracat merkezi olup burada tütün, zahire, sanayi ve ticaret için ayrı ayrı milli bankaların kurulması “ekonomik kurtuluş” için bir ihtiyaç haline gelmişti. Samsunlu Türk zenginleri paralarını bu bankalara yatırarak hem kendi hem de milli serveti artıracak ve mutlu bir geleceği temin edeceklerdi.¹³⁸

İstanbul piyasasındaki para ve döviz buhranı ihracatı aksatmakta bu olumsuzluk samsun ihracatını da etkilemekteydi. Çünkü Samsun'da ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu hammaddeler depolarda müşteri beklemekte ve İstanbul tüccarları bunların ihracı için çaba sarf etmemekteydi. Durum böyle iken çözüm Samsun'da bir mübadele ve alım satım merkezi veya bir **mal borsası** kurmaktan geçiyordu. Mal borsasının kurulması Anadolu ticaretinin ufkunu genişleterek döviz nedeniyle yaşanan olumsuzluklar giderilecekti. Aynı zamanda Samsun' da uluslararası bir **ticaret sergisi** kurularak Türk mallarının tanıtımı ile müşteri bulma sorunları halledilebilecekti.¹³⁹

6. Aracısız Ticaret¹⁴⁰

Anadolu ticareti bu dönemde batıda İzmir'den, güneyde İskenderun ve Mersin'den, kuzeyde Trabzon ve Samsun'dan olmak üzere 3 merkezden yönlendirilmekteydi.

Anadolu'dan İzmir, İskenderun ve Mersin vasıtasıyla yapılan ticaret aracısız olmakta doğrudan alım satım gerçekleşmekteydi. Samsun' da ise ticari işlemlerin çoğu İstanbul aracılığı ile yapılmaktaydı.

Dünya Savaşı öncesi Anadolu malları Avrupa ve Amerika piyasalarına aracısız arz edilir hatta Hamburg, Liverpool, Newyork, Marsilya piyasalarında ürünlerimiz üzerine

¹³⁸ Piyasa Gazetesi, 4 Haziran 1337, Sayı 108 “Halas Yolunda Vazifelerimiz”

¹³⁹ Piyasa Gazetesi, 5 Teşrin-i Sani 1337, Sayı 129 “Yegane Çare”

¹⁴⁰ Piyasa Gazetesi, 31 Kanun-i Evvel 1337, Sayı 136 “Bila Vasita Olmalıdır”

önemli işler meydana gelirdi. Savaş yıllarında ortaya çıkan yeni usullerle tüccarlar arası meydana gelen alışverişin yerini ticaretten anlamayan ve genelde Türk olmayan unsurların komisyonculuk vasfıyla araya girmesiyle meydana gelen bir sistem aldı. Bu durum aracılardan kesesini kabartmaktan başka bir işe yaramadı. Araya aracılardan karışmaya başlayınca işlemler dolambaçlı hale geldi, ihracatımız daima zarara uğrar oldu. Ticarete hakiki işlemler alıcı ve satıcının karşı karşıya gelerek yaptıklarıdır. Avrupa'dan gelen malın tek pazarı Anadolu'ydu ve araya kimseyi karıştırmadan Avrupa ve Amerika ile ticaret yapıldığı takdirde pek çok masraftan kurtarılan eşya fiyatları yükselmeyecekti. Anadolu ve batı tacirleri arasındaki engelleri ve aracılardan kaldırarak doğrudan ilişki kurulmalı özellikle ihracat ticareti ile uğraşanlar ürünlerini dış piyasaya aracısız şekilde satabilmenin çarelerini aramalıydılar.

33. 1922 Yılı Samsun Ticaretinin Sorunları

1. Nakliyat

Yolların bozukluğu ve araç eksikliği nakliye kiralalarının yükselmesine neden olmakla birlikte nakliyatın pahalılaşması eşya fiyatlarına yansiyarak onlarında fiyatlarını yükseltmiş bu durum yerli ürünlerin ithal mallar karşısında rekabet edememesine yol açmıştı.¹⁴¹

2. Ticari Teşkilatlanma

Samsun önemli bir ticaret merkezi olmasına rağmen tüccarların Cuma tatilinde bir araya gelip piyasanın durumunu tartışacağı, ticari işlemlerle ilgili bilgi alışverişini yapacağı, çıkan buhranlara karşı ortak bir önlem kararlaştırmayı sağlayacak bir yerleri bulunmamaktaydı. Böyle bir ihtiyacı ancak bir ticaret kulübü karşılardı. El- fikir- sermaye birliği sağlanarak başarıya ve ilerlemeye ulaşılmasında ticaret kulüpleri önde gelen etkenlerdendi.¹⁴²

Ticaret kulübü eksikliğinin yanı sıra Samsun' un birde ticaret borsasına ihtiyacı vardı. Samsun tüccarları ihracat yapabilecekleri piyasaları, ürünlerini pazarlayacakları mahalleri

¹⁴¹ Piyasa Gazetesi, 7 Kanun-i Sani- 18 Şubat- 1 Nisan 1338, Sayı 137-143-149

¹⁴² Piyasa Gazetesi, 25 Şubat 1338, Sayı 144 "Ticaret Kulübü"

bilmemektedirler. Bu piyasa ve pazarları tüccarlara tanıtacak bir ticaret borsası teşkil edilmeliydi.¹⁴³

3. Disbarko¹⁴⁴

Disbarko, vapur acentelerinin savaş döneminde denizciliğin önem kazanması ile o dönemin olağanüstülüğünden faydalanarak vapurlarıyla limana gelen tüccarlardan gümrüğe teslim ettikleri ticari eşyaya göre almayı gelenek haline getirdikleri bir ücretti. Ancak bunun hiçbir mesnede dayanmaması, ne karşılığında alındığının belirsiz olması şaibelere yol açmıştı. Bu ücret tüccarları zarara uğratmaktaydı. Tüccarların yapması gereken ise disbarko almayan acentelerle çalışmak ve yaptıkları konsementolarda nakliye ücreti haricinde ücret istenilmeyeceğinin belirtilmesini sağlamaktı.

4. Kibrit ve Sigara Kağıdı Bandrolleri¹⁴⁵

İstanbul' dan Samsun Limanı' na gelen kibritler bandrolsüz olduğundan ve vergi muamelesi görmediğinden dolayı gümrükte alıkonulunca limanda yığılma yaşandı.¹⁴⁶ Buna çözüm olarak Samsun gümrüğünde görevlendirilen bir bandrol memuru tarafından bandrol yapıştırılması ve verginin alınması usulü getirildi.¹⁴⁷ Bandrolsüz kibritler nedeniyle Anadolu ticareti olumsuz etkilenirken yeni bandrolleme usulü de şu zararları getirmekteydi.¹⁴⁸

- a) Bandrol almak, işlemlerini yaptırmak için zaman kaybı yaşanıyordu.
- b) Alınan bandroller muntazam yapılmadığından birçoğu zayi olmaktaydı.
- c) Bandrolleri yapıştırmak için işçi tutulup, ücret ödenmekteydi.
- d) Paketler üst üste veya yan yana konulduğunda bandroller bir diğerine yapışmaktaydı.

Tüm bunlar tüccara fazla masraf çıkarmaktaydı. Bunun üzerine kibrit ve sigara kağıtlarına bandrol yapıştırılmadan verginin gümrükte alınması ve malın serbest

¹⁴³ Piyasa Gazetesi, 18 Mayıs 1338, Sayı 147 "Borsa Lazımdır."

¹⁴⁴ Piyasa Gazetesi, 8-15-22 Nisan 1338, Sayı 150-151-152

¹⁴⁵ Ek: Sigara Kağıdı Piyasası Fiyat Grafikleri

¹⁴⁶ Piyasa Gazetesi, 30 Nisan 1338, Sayı 103 "Kibrit Bandrolleri"

¹⁴⁷ Piyasa Gazetesi, 14 Mayıs 1337, Sayı 105 "Ticari Haberler"

¹⁴⁸ Piyasa Gazetesi, 14 Kanun-i Sani 1338, Sayı 138 "Bandrol"

bırakılması usulü getirildi.¹⁴⁹ Bu usul geçici bir tedbirdi. Bundan sonra kibrit kutularına etiket yapıştırılması şartı getirildiyse de yeni problemlere yol açtı. Her kutu için adresli matbu etiket basılması, etiketlerin kesilmesi, zamklanması, amele tutulup etiketlerin yapıştırılması hem işi hem de masrafı çoğalttı. Bu durum karşısında pek çok tüccar verdikleri siparişleri iptal etti.¹⁵⁰ Bu konuya pratik bir çözüm getirilmesi zorunluydu. Çünkü bu çözümsüzlük kibrit ticareti ile tüccarlarını felce sürükleyerek fiyatları da yükseltmişti.¹⁵¹

5. Mersin Limanı¹⁵²

Mersin Limanı'nın inşasına karar verilmiş olması Anadolu güney hattının büyük bir faaliyet sahasına dönüşmesine, Anadolu ticaretinin canlanmasına katkıda bulunacakken samsun limanını olumsuz etkileyeceği endişesi mevcuttu. Buna engel olunması için önceden tedbirlerin alınması Samsun limanının inşası konusunun bir an önce halledilmesi gerekiyordu.

¹⁴⁹ Piyasa Gazetesi, 11 Mart 1338, Sayı 146 "Samsun-Mersin"

¹⁵⁰ Piyasa Gazetesi, 8 Nisan 1338, Sayı 150 "Haklı Bir Müracaat"

¹⁵¹ Piyasa Gazetesi, 22 Nisan 1338, Sayı 152 "Çok Müşkül Bir İş"

¹⁵² Piyasa Gazetesi, 11 Mart 1338, Sayı 146 "Ticari Haberler"

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı, ekonomik kaynaklı liderlik mücadelesinin bir semeresi olup, insanlık tarihinin eşi bulunmaz olaylarından biridir. Bu savaş yalnız Osmanlı Devleti'ni değil savaştaki galip, mağlup ve bitaraf devletleri de etkilemiş, dünyanın siyasi ve ekonomik yapısını yeniden şekillendirmiştir.

Dünya Savaşı'ndan önce ticaret bir düzen içerisinde yürür, tüccarlar alım satım işlerinde yaptıkları işlemlerin sonuçlarından emin olarak hareket ederlerdi. Bu devrenin hiçbir noktasında büyük buhranlar çıkmaz, durgunluk yaşanmazdı.

Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni ekonomik yapılanma içinde pek çok ülke uluslar arası ilişkiler kurarak, deniz ve kara ticaretini açarak ticaretlerini geliştirmeye başlamış, çiftçi-tüccar - sanatkar - fabrikatör savaşın zararlarından silkinebilmek için tasarruf sandıkları veya kooperatiflerden destek almışlardır.

Osmanlı Devleti'nin savaş yıllarındaki ekonomik durumu ise şöyle özetlenebilir;

Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynağı, tarımdı. Tarımın gelişmesi ticaret ve sanayinin gelişmesini de etkileyecekti. Ziraat erbabı, makine gücünü kullanmaktan uzak olup, yüzyıllar öncesinin araçları ile tarım yapmaktaydı. Çift sürme hayvanlarla yapılmakla birlikte hem sayıları azalmış, hem de mevcut olanlar işe yaramaz şekildeydiler.

Ticaretin oluşumunda tarım ürünlerinin, toprağın gücünün etkisi büyüktür. Ülke içinde mübadele edilecek mal bulunmazsa, tüccarın işi olmaz, dışarıdan almak zorunda olduğumuz türlü ihtiyaçların bedelleri karşılanamazdı. Tüm bu olumsuzluklara karşılık tedbirler alınmalıydı. Savaş yıllarında ortaya çıkan hayat pahalılığı Osmanlı Devleti'ni de sarmaya ve sarsmaya başladı. Önce sayısı günden güne azalan her türlü emtianın fiyatları yükseldi, uluslar arası ticari ilişkiler kesildi, mal mübadele etmenin imkanı kalmadı. Askerlik halkı üretimden uzaklaştırdı. İnsanların hayati ihtiyaçlarını karşılayan ürünlerin fiyatları katlandı. Zengin ve fakir herkes hayat pahalılığı karşısında aciz kaldı.

Osmanlı Devleti'nde hüküm süren hayat pahalılığının tek nedeni alt üst olan dünya ekonomisi değildi. Ülkemizde üretimin az tüketimin fazla olması, nakliyatındaki düzensizlikler, yolların bozukluğu, tüccara getirilen zorluklar (ihracat vergisi, nakd-i teminat vs.) ticari ürünlerin fiyatlarının artmasına, ithal mallar karşısında rekabet imkanı bulunmamasına yol açmıştır.

Bu durum karşısında Osmanlı Hükümetleri kağıdın ve matbaaların gücüne müracaat ederek bolca kağıt para çıkardılar. Bunu karşısında değerli madenler¹⁵³ (altın, gümüş) piyasadan çekildi ve kıymetleri yükseldi. Osmanlı devleti tahammül edilemeyecek bir dereceye gelen pahalılığa karşı kağıt paranın¹⁵⁴ bolluğu sayesinde direnme imkanı bulabilmiştir. Bu direnişi sürdürmek ve devam güçlendirmek için zaruri mallar dışındaki malların ithalinden kaçınması, ithal zorunluluğu olan eşyalara karşılık ihraç edilecek eşya üretilmesi, ihracata yönelik ürünlerin sayısı ve çeşitliliğinin artırılması hayati ihtiyaçlar kapsamındaki malların kurulacak milli sanayi tesislerinde üretilmesi, elimizdeki hammaddeyi kullanarak milli sermayenin milli sanatkarlar elinde işlenmesi, Avrupa mallarına duyulan özenti sonucu ortaya çıkan ithalat yekününü aynı değerde mal üretecek fabrika ve sanayi tesisleri oluşturarak yok etmesi, bu arada bize hep mal satmaya çalışan ülkelere karşı dikkatli olunması, bunun bir fedakarlık veya yardımdan farklı bir durum olduğunun bilinmesi, mamul madde ithalatının ya tam durdurulması ya da yüksek vergiler uygulanması gerekmektedir.

Sonuç olarak görülmekteydi ki Osmanlı Devleti Dünya Savaşı'nın yarattığı anaför içinde yüzyıllarca devam eden ihmallerin de etkisiyle sürüklenmiş, hırpalanmış, yaralı bir at gibi varlığının son demlerinde yok edilmeyi bekler hale gelmiştir. Ancak diğer taraftan Türk düşünürleri, yazarları, gazetecileri, öğretmenleri bu bekleyişin sonundaki umut ışığının büyümesine kapılarak büyük ziyanın içinden en az ziyanla çıkma düşüncesiyle çözümler üretmiş, siyasi ve ekonomik sahada savaş vermiş ve sonucunda başarıya ulaşmışlardır.

¹⁵³ Ek: Altın Piyasası Fiyat Grafiği

¹⁵⁴ Ek: Banknot ve Mecidiye Fiyat Grafiği

YARARLANILAN KAYNAKLAR**a. Arşiv**

MİLLÎ KÜTÜPHANE (Ankara) No: 1962 SB 84

Piyasa Gazetesi (Haftalık Ticari Gazete) 1-152. Sayıları

5 Mayıs 1335 - 22 Nisan 1338

b. Kitaplar

ATATÜRK, Mustafa Kemal : Nutuk (1), Kemer Yayınları, İstanbul, 1999.

BASKIN, Refik : Samsun 1919, Barış Gazetesi Yayınları - 5, Samsun,
Nisan 2000.

ÇAPA, Mesut

ÇİÇEK, Rahmi : Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi ve Milli Mücadele,
Derya Kitapevi, Trabzon, 1995.

ELDEM, Vedat

: Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir
Tetkik, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, 1970.

ORHUN, Ömer

: Samsun Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Ortaokul Kooperatif
Yayımları, Numara 3, Samsun Matbaası, 1949.

PAMUK, Şevket

: Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)
Tarih Vakfı, Yurt Yayınları..

SARISAKAL, Baki

: Bir Kentin Tarihi Samsun, Birinci ve İkinci Kitapları,
Samsun Araştırmaları, Cem Ofset, Samsun, 2003.

SHAW, Stanford J.

SHAW, Ezel Kural : Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, İkinci Cilt, E Yayınları, İstanbul, 2000.

TÜRER, Erdoğan

: Atatürk İle Samsun' dan Havza' ya, Barış Gazetesi Yayınları - 8, Samsun, Temmuz 2003.

UMUR, Hasan

PASİN, Adil : Samsun' da Müdafaa-i Hukuk, Tan Matbaası, İstanbul, 1944.

YOLALICI, Mehmet Emin : 19. y.y'da Canik Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Samsun Tarihi, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1998.

c. Makale ve Bildiriler

ATNUR, İ. Ethem

: "Tehcir'den Samsun' Bölgesi'ne dönen Rum ve Ermeni Muhacirler Meselesi", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.

AYDOĞAN, Erdal

: "Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Bölgesi'nde Jandarma Birlikleri Oluşturma Faaliyetleri", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.

ÇADIRCI, Musa

: "19.yy.ın İkinci Yarısında Karadeniz Kentleri", **2.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Haziran 1988)**, Samsun, 1990.

ÇADIRCI, Musa

: "Tanzimat'ın Karadeniz Bölgesi'nde Uygulanması" **I.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Ekim 1986)**, Samsun, 1988.

- ÇAĞLAYAN, Tuncer : “Mustafa Kemal Paşa’nın Havza Günleri”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri, (Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.
- EKEN, Halit : “Mutasarrıf Hamit Bey’in Özel Notlarında Canik Sancağında Siyasi Olmayan Asayiş Sorunları ve Çözüm Arayışları”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.
- ERASLAN, Cezmi : “Atatürk’ün Samsun’daki Faaliyetleri, 19-25 Mayıs 1919” **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri, (Mayıs 1994)**, Samsun, 1996.
- EVSİLE, Mehmet : “Atatürk’ün Samsun’a Çıktığı Sırada Samsun ve Çevresinin Asayiş Durumu”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri, (Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.
- İPEK, Nedim : “Canik Umumi Meclisi”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.
- KARAGÖZ, Rıza : “Canik Sancağı’nda Ermeni çetelerinin Faaliyetleri (1894 - 1896)” **Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, Samsun, Ekim, 1998.
- KODAMAN, Bayram : “18.yy. Sonunda Samsun Gümrüğü”, **2.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Haziran 1988)**, Samsun, 1990.
- KÖSE, Osman : “Rusların Samsun’u Bombardımanı (1915)” **Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, Samsun, Ekim, 1998.
- KURAN, Ercüment : “Cumhuriyet Döneminde Samsun’un Ekonomik Sosyal ve Kültürel Gelişmesi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, Samsun, Aralık 1992.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat : “20.yy.da Trabzon Ticareti” **1.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Ekim 1986)**, Samsun, 1988.

- OKUR, Mehmet : “Milli Mücadele Döneminde İngilizlerin Samsun’daki Faaliyetleri ve Bölgeyi Tahliyeleri”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1999)**, Samsun, 2000.
- ÖZKAYA, Yücel : “19.yy.ın İlk Yarısında Samsun’da Azınlıklar ve Samsun’un İktisadi Durumu Hakkında Görüşler”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1994)**, Samsun, 1996.
- YAVUZ, Ünsal : “Fransız Resmi Belgelerine Göre Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nda Karadeniz Limanları Üzerine Bir Deneme (1919-1922)”, **2.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Haziran 1988)**, Samsun, 1990.
- YOLALICI, M. Emin : “Samsun Belediyesi’nin 1922 – 1923 Yıllarında Fakir ve acizlere Yardım Faaliyetleri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Samsun, Ekim 1998.
- YOLALICI, M. Emin : “1922-1923 Yıllarında Samsun Belediyesi’nin Projeleri”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu Bildirileri (Mayıs 1990)**, Samsun, 2000.

d. Tez

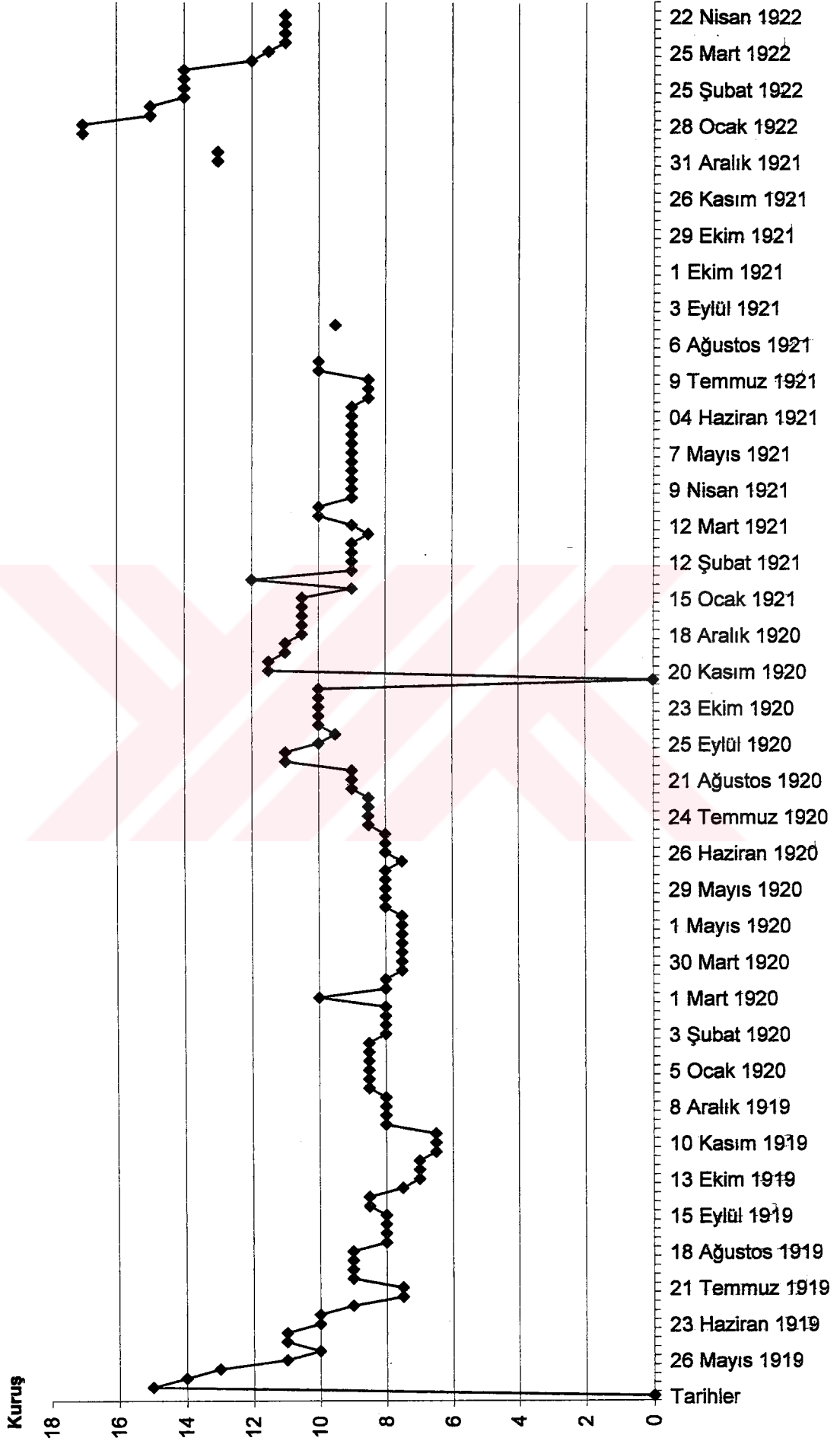
- KOCAOĞLU, Bünyamin : **15. Fırka’ nın Samsun Faaliyetleri (1919 – 1921), Yüksek Lisans Tezi**, Samsun, 1998.

ÖZGEÇMİŞ

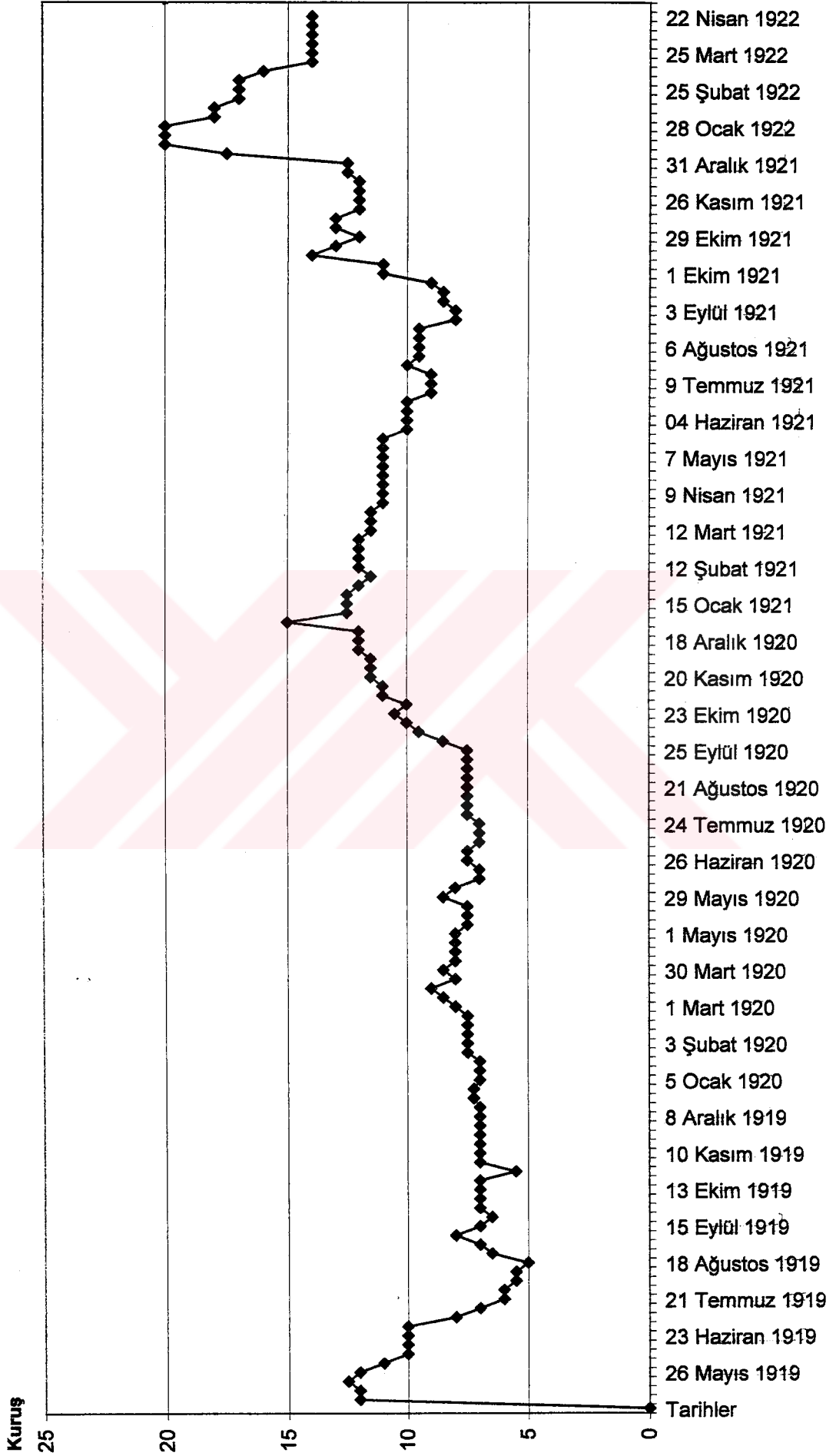
09.07.1978 Fransa' nın Lozere kentinde doğdu. 1985 yılında ailesiyle Türkiye' ye kesin dönüş yaptı. İlköğrenimini Trabzon Yavuz Selim İlkokulu ile Trabzon Atatürk İlköğretim Okulu'nda, Ortaöğrenimini Trabzon Anadolu Ticaret Meslek Lisesi'nde tamamladı. 1996 Yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Giresun Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü' nde bir dönem öğrenim gördükten sonra aynı Üniversitenin Fatih Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü' ne yatay geçiş yaptı. 2000 Yılında mezun oldu. Aynı yıl K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. Gümüşhane ili, Kürtün ilçesi, Atatürk Lisesi'nde 2 yıl görev yaptıktan sonra, Sakarya Merkez Orhangazi İlköğretim Okulu' na tayin oldu. Halen bu okulda görev yapmakta olup, evli ve bir çocuk sahibidir.

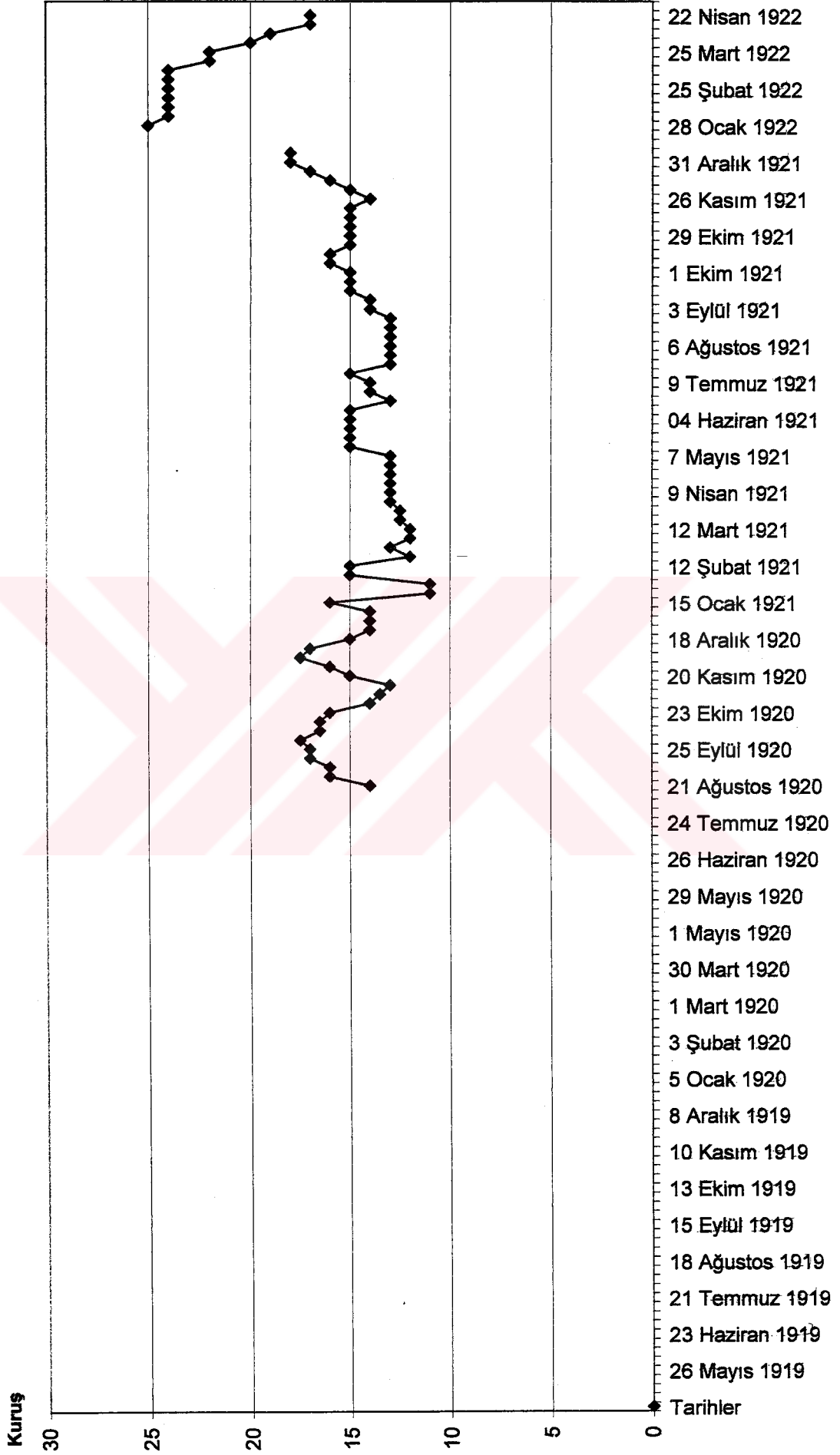
Ek: Mısır Fiyat Grafiği

Ek. Arpa Fiyat Grafiği

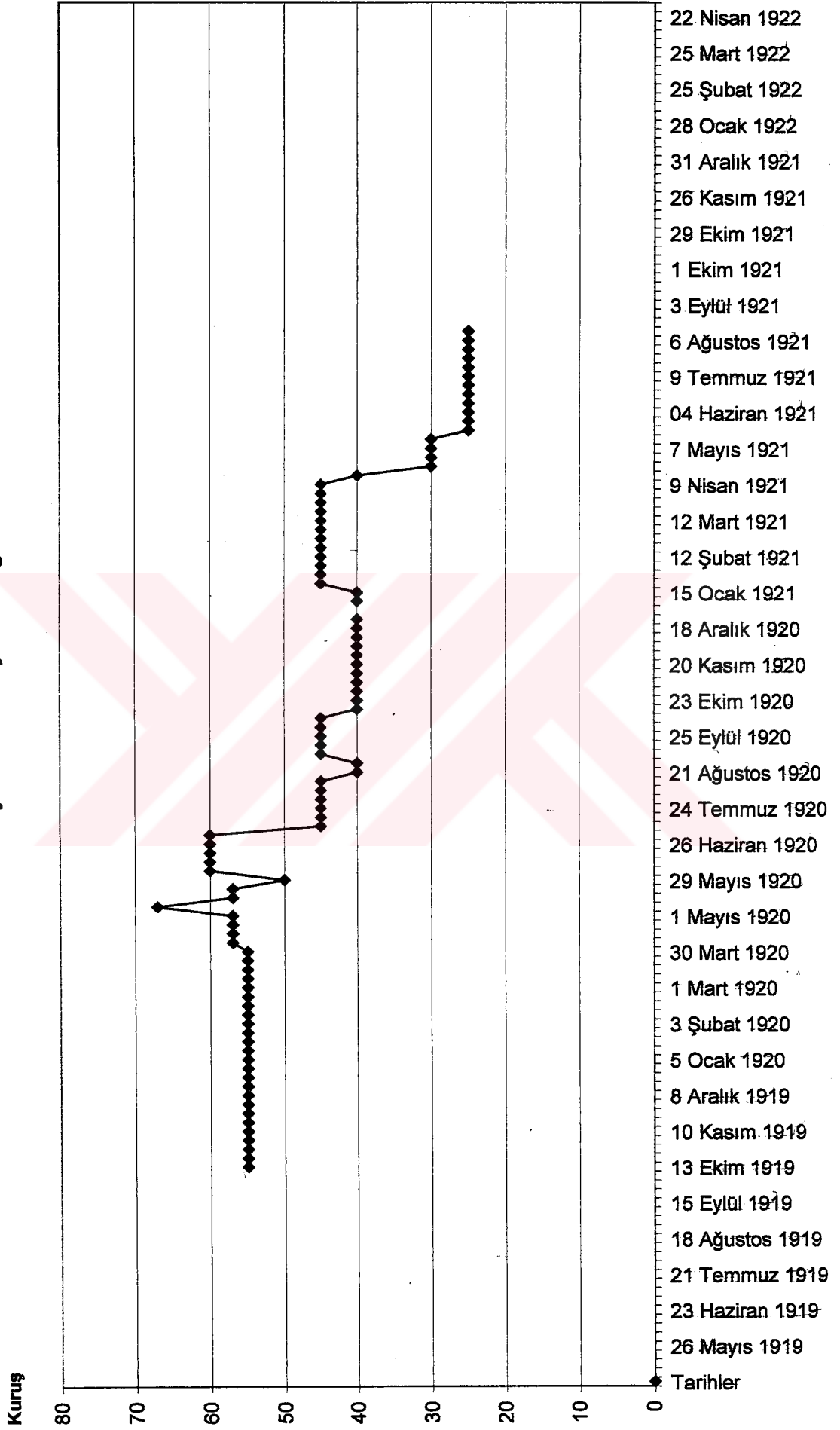

Ek: Buğday Fiyat Grafiği

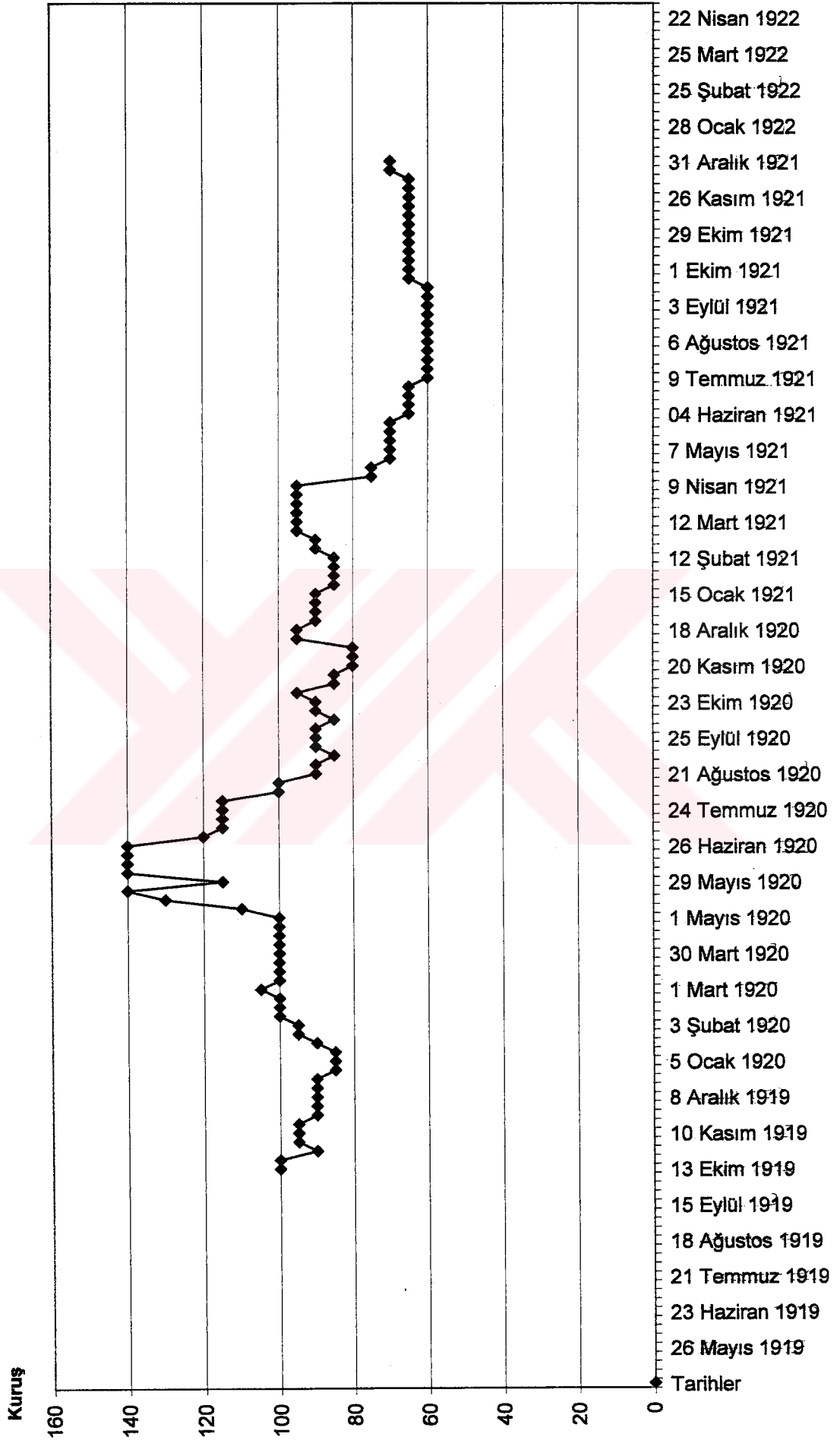

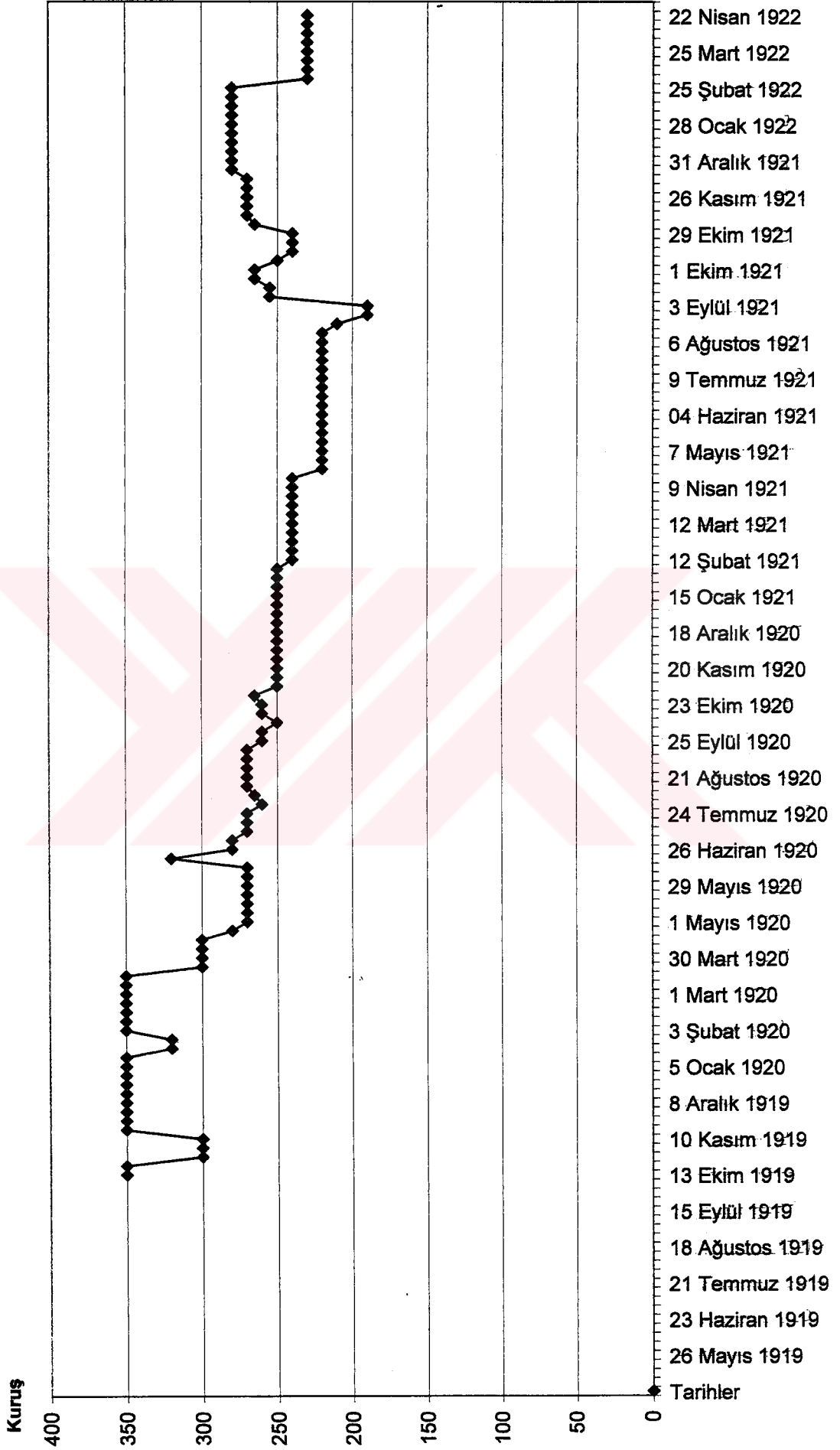
Ek: Koyun Derisi Fiyat Grafiği

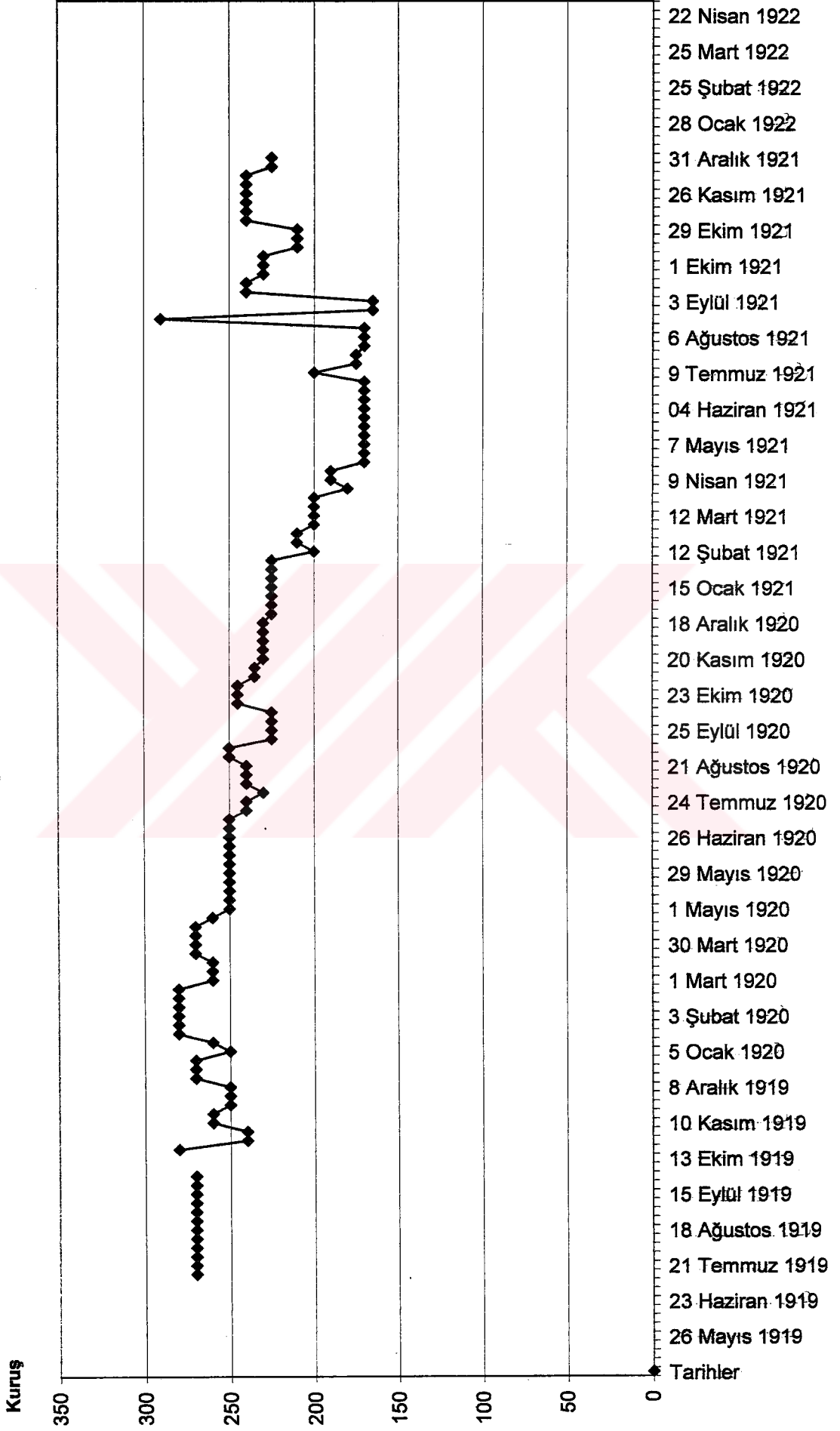
Ek: Kuru Siğir Gönü Fiyat Grafiği

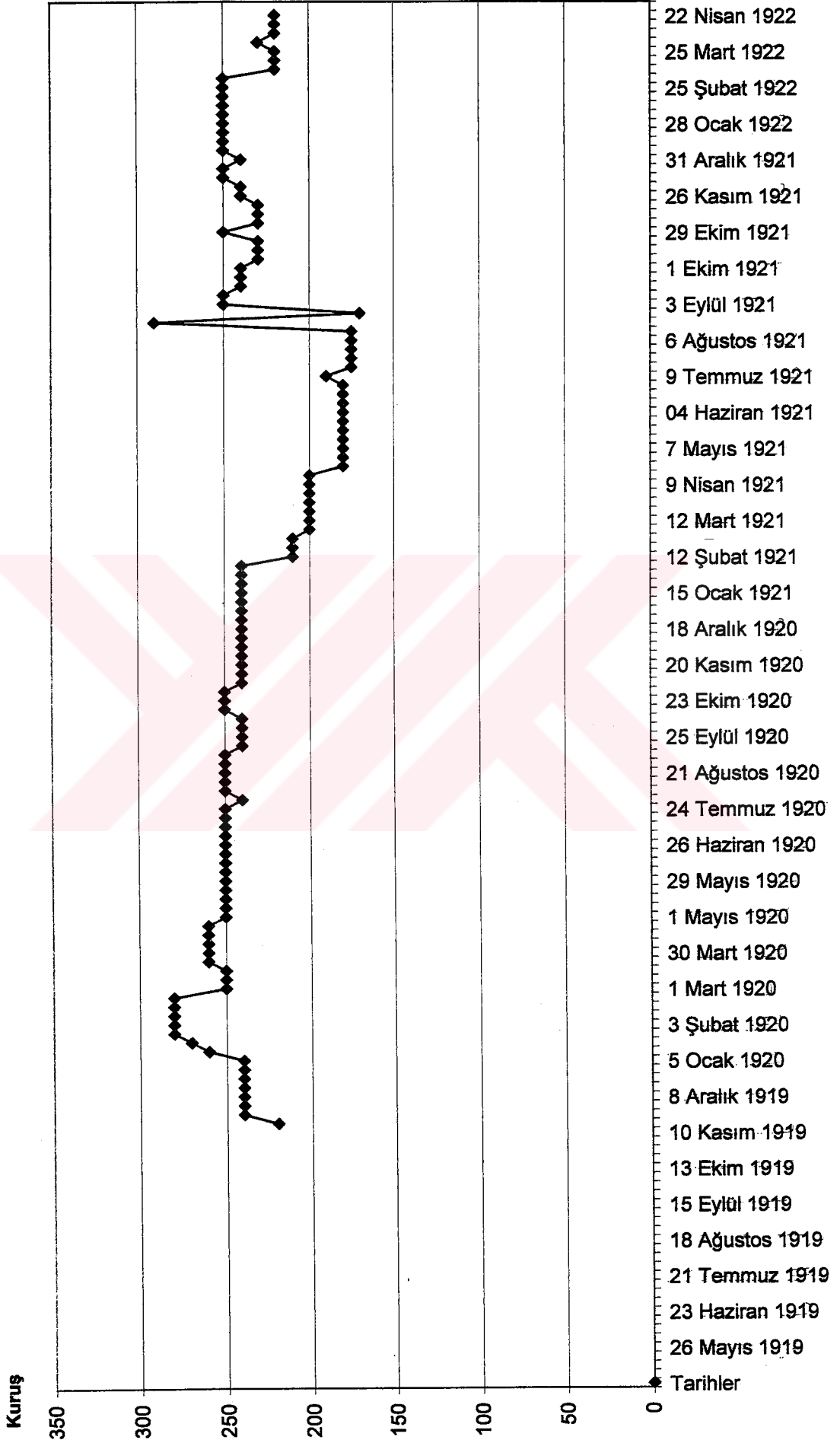
Ek: Fransız Köselesi Fiyat Grafiği

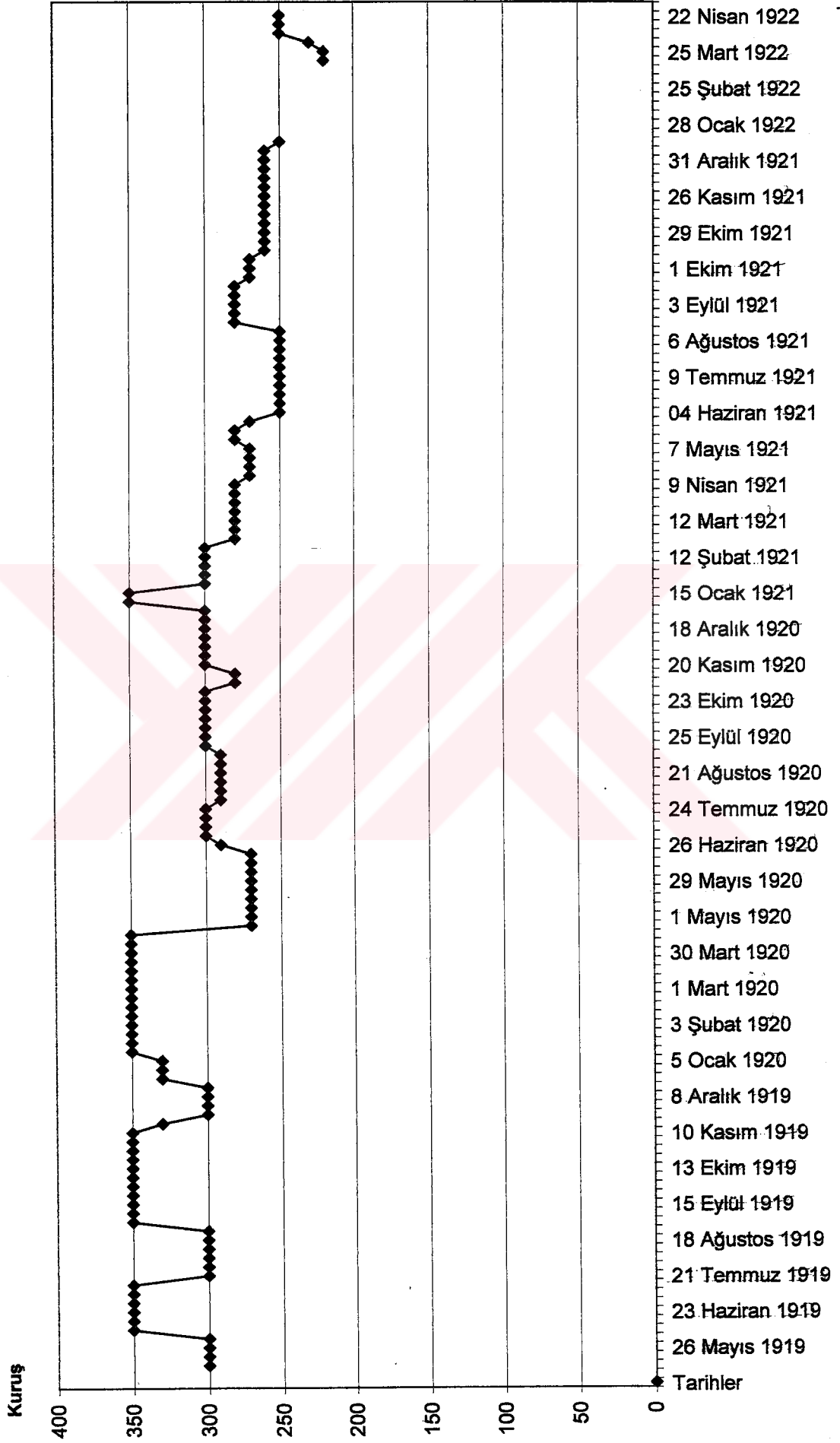
Ek: Iskenderiye Köselesi Fiyat Grafiği

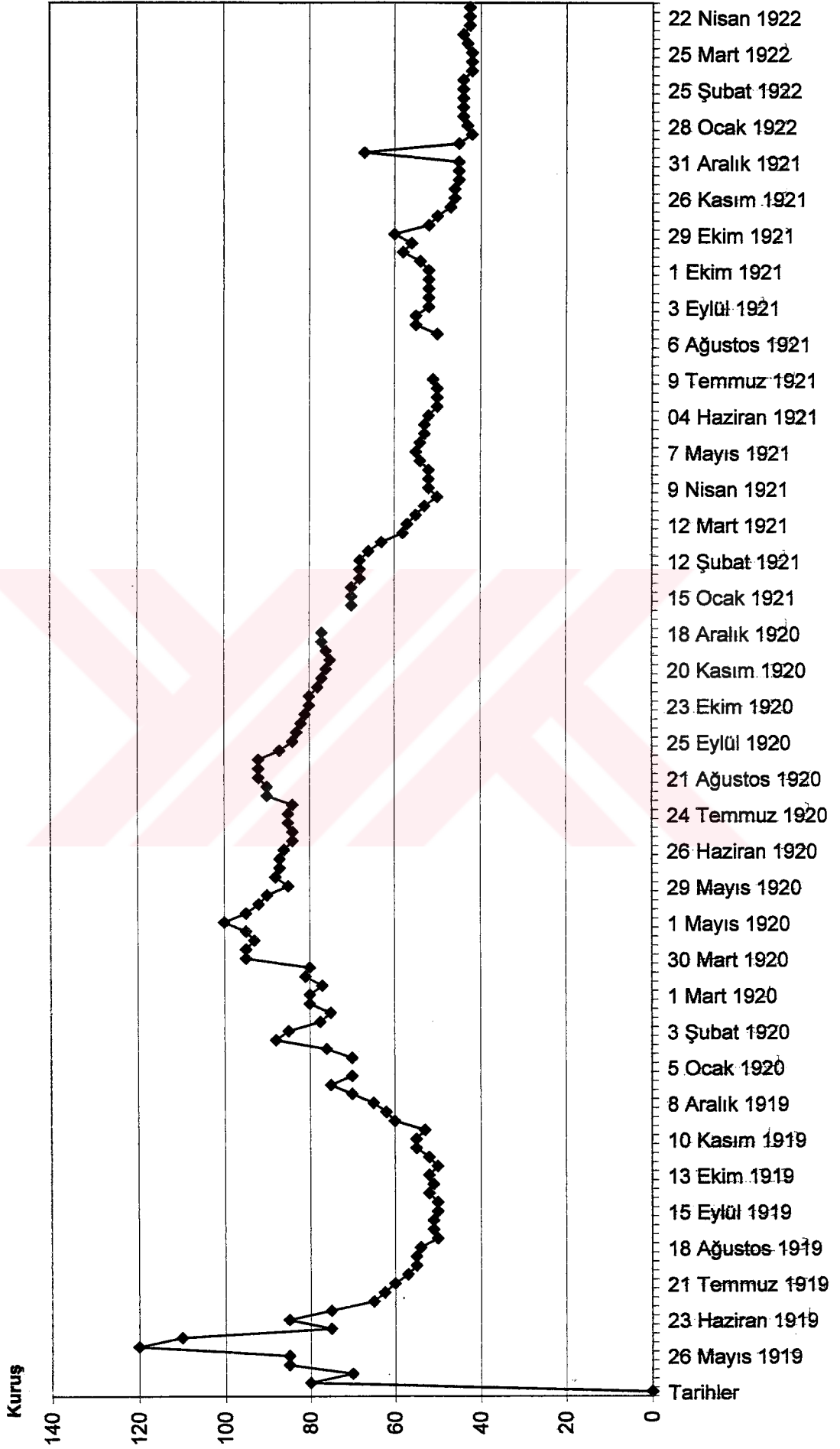
Ek: İtalyan Köselesi Fiyat Grafiği

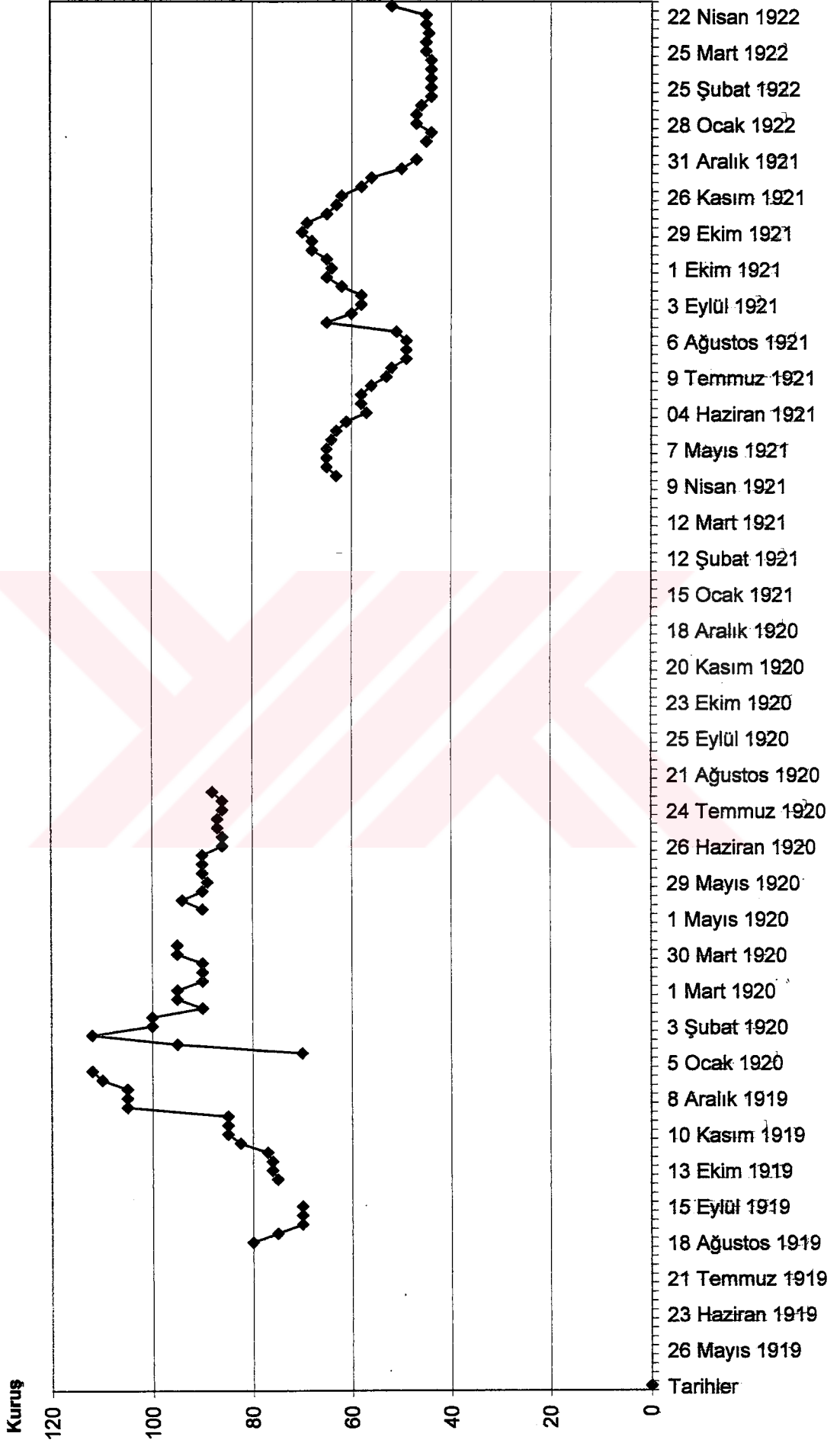
Ek: Yerli Vidala Fiyat Grafiği

Ek: Toz Şeker Fiyat Grafiği

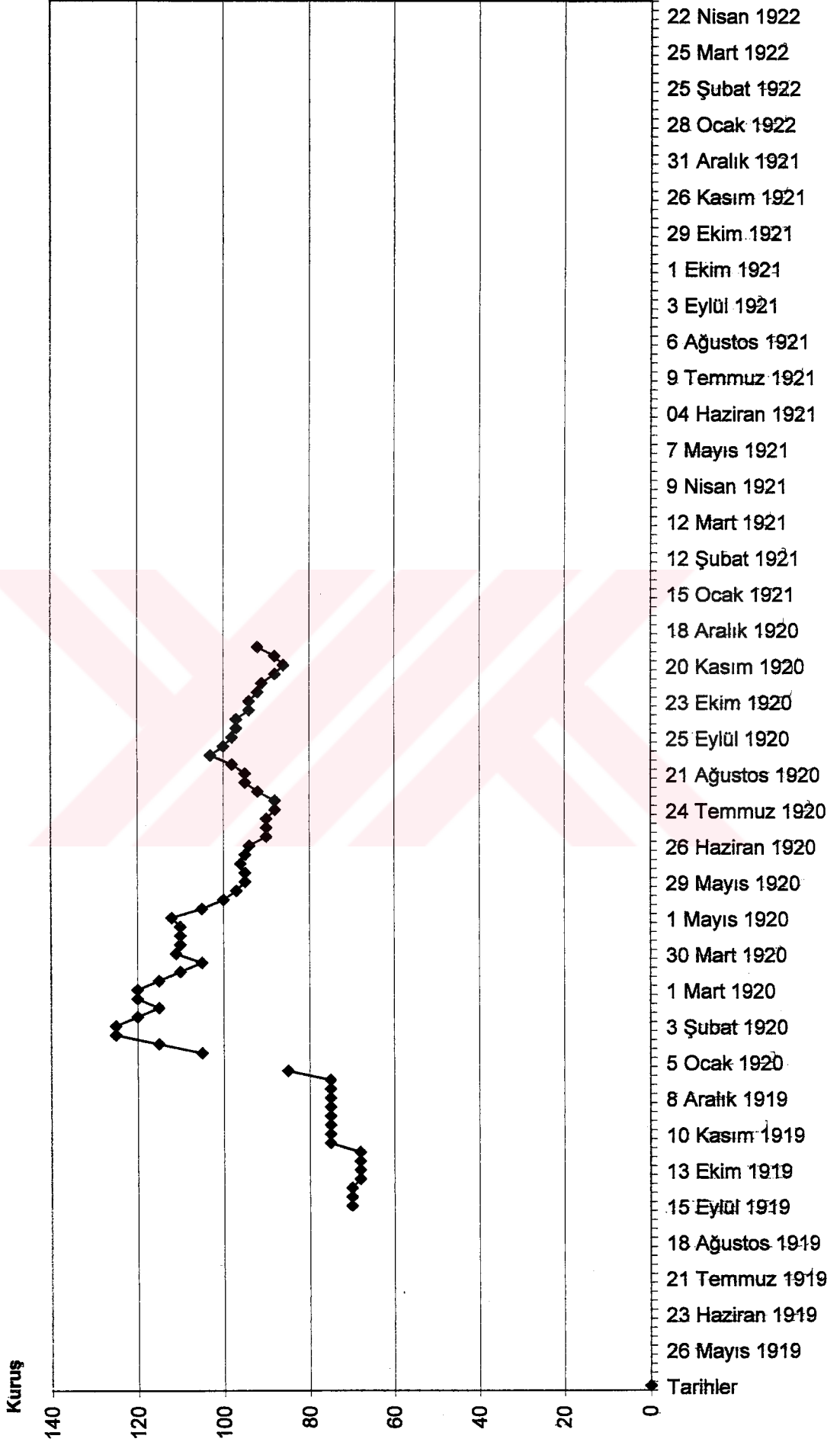

Ek: Amerikan Küp Şeker (Varilde) Fiyat Grafiği

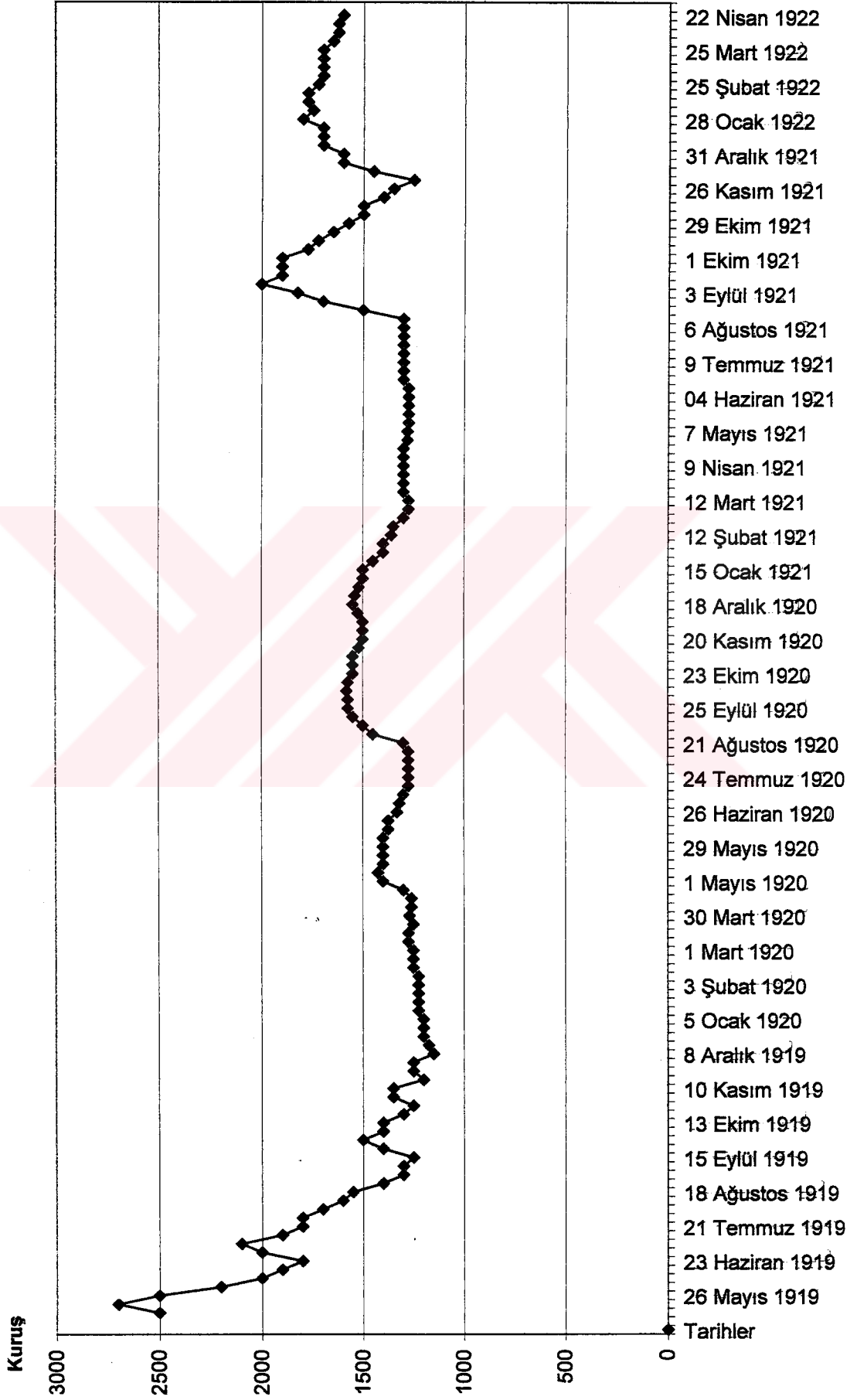

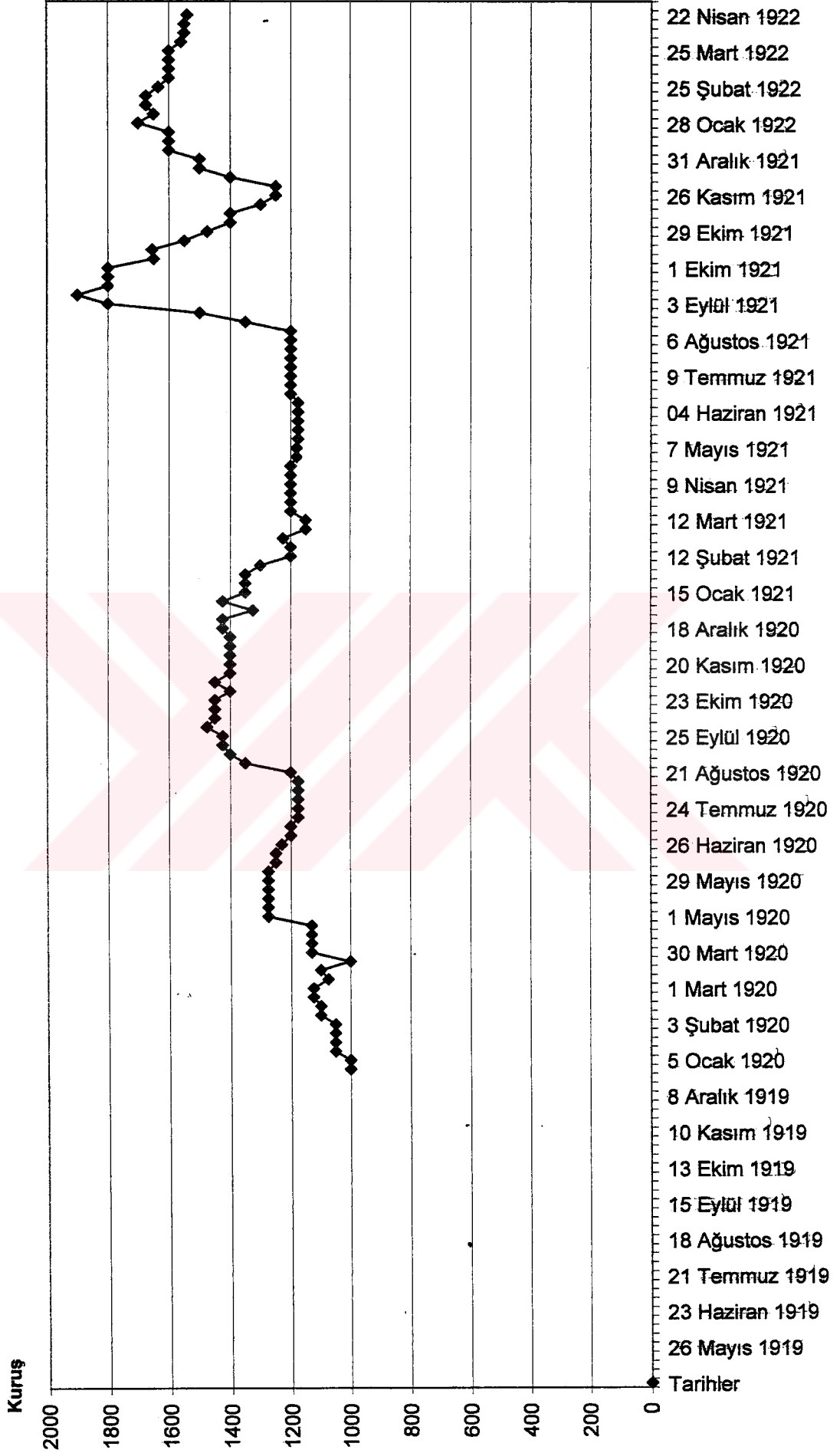
Ek: Amerikan Küp Şeker (Çuvalda) Fiyat Grafiği

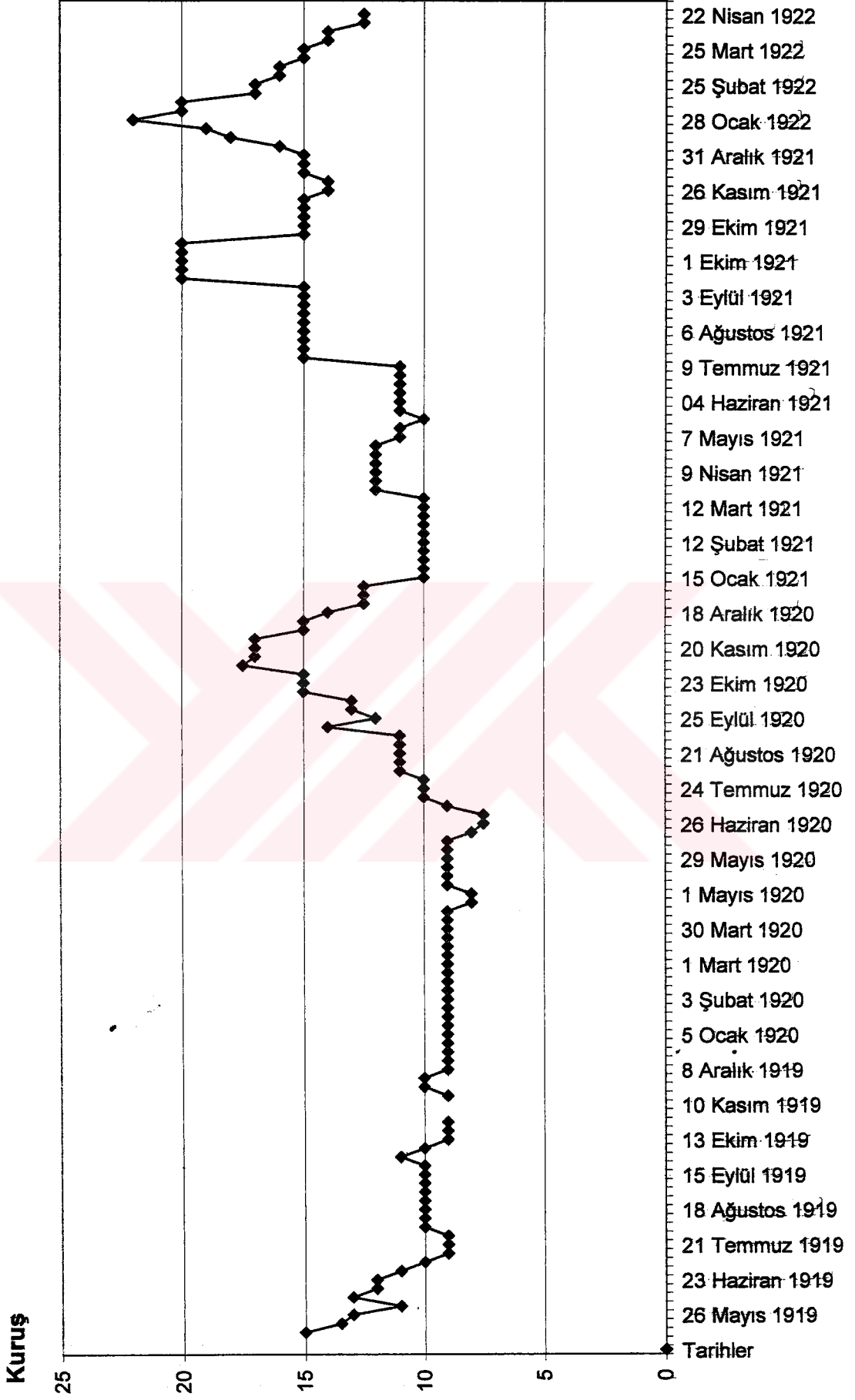
Ek: Yerli 1. Un Fiyat Grafiği

Ek: Yerli 2. Un Fiyat Grafiği

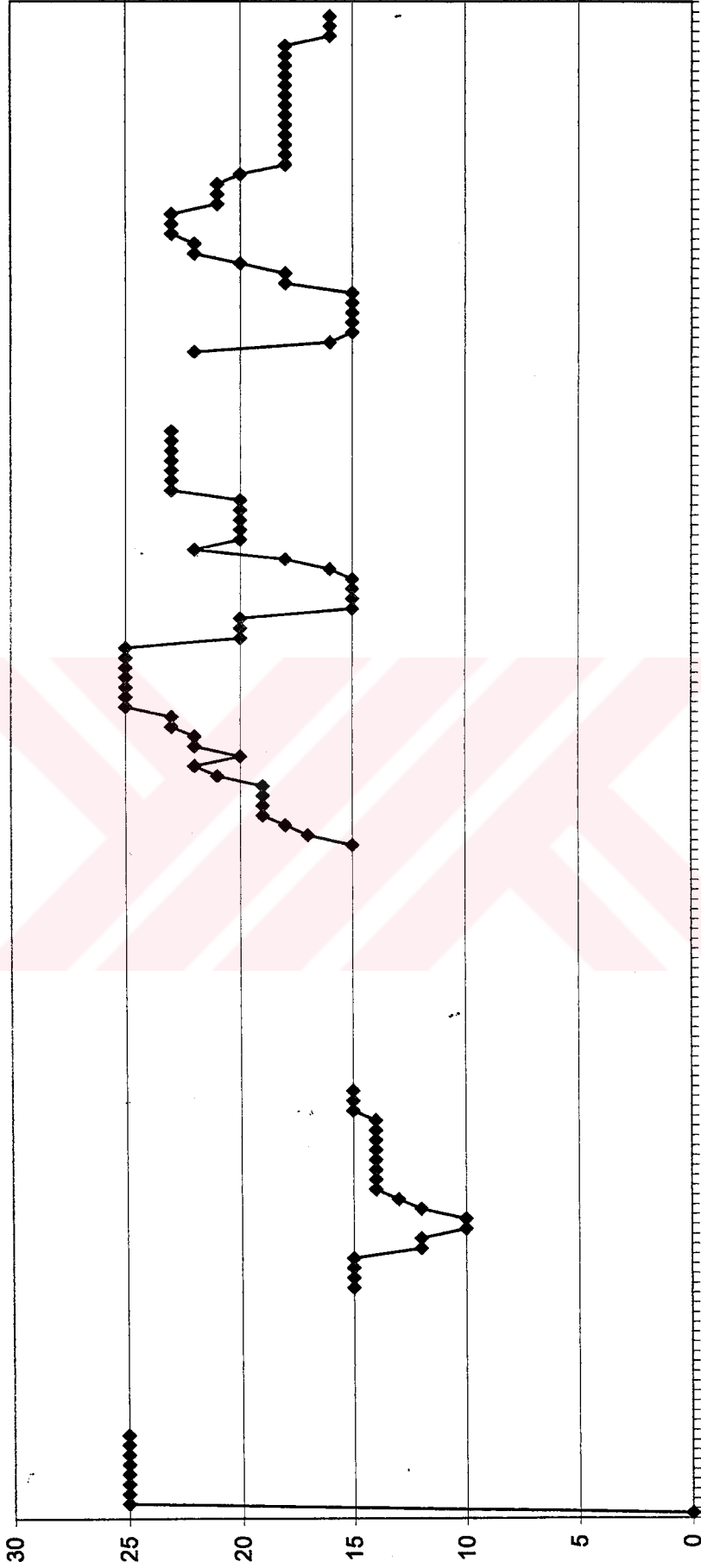

Ek: Mısır Unu Fiyat Grafiği

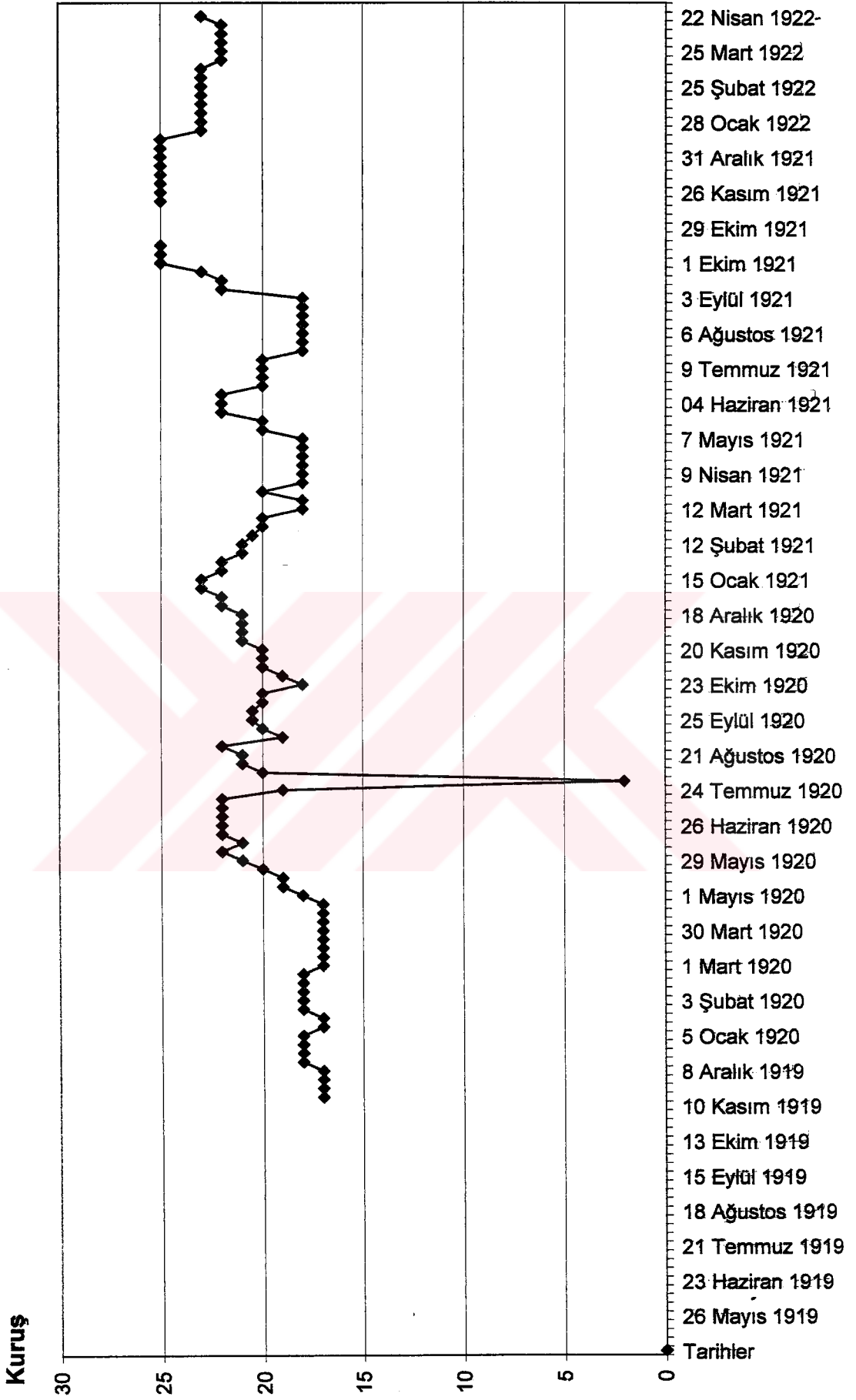
Ek: Mercimek Fiyat Grafiği

Kuruş

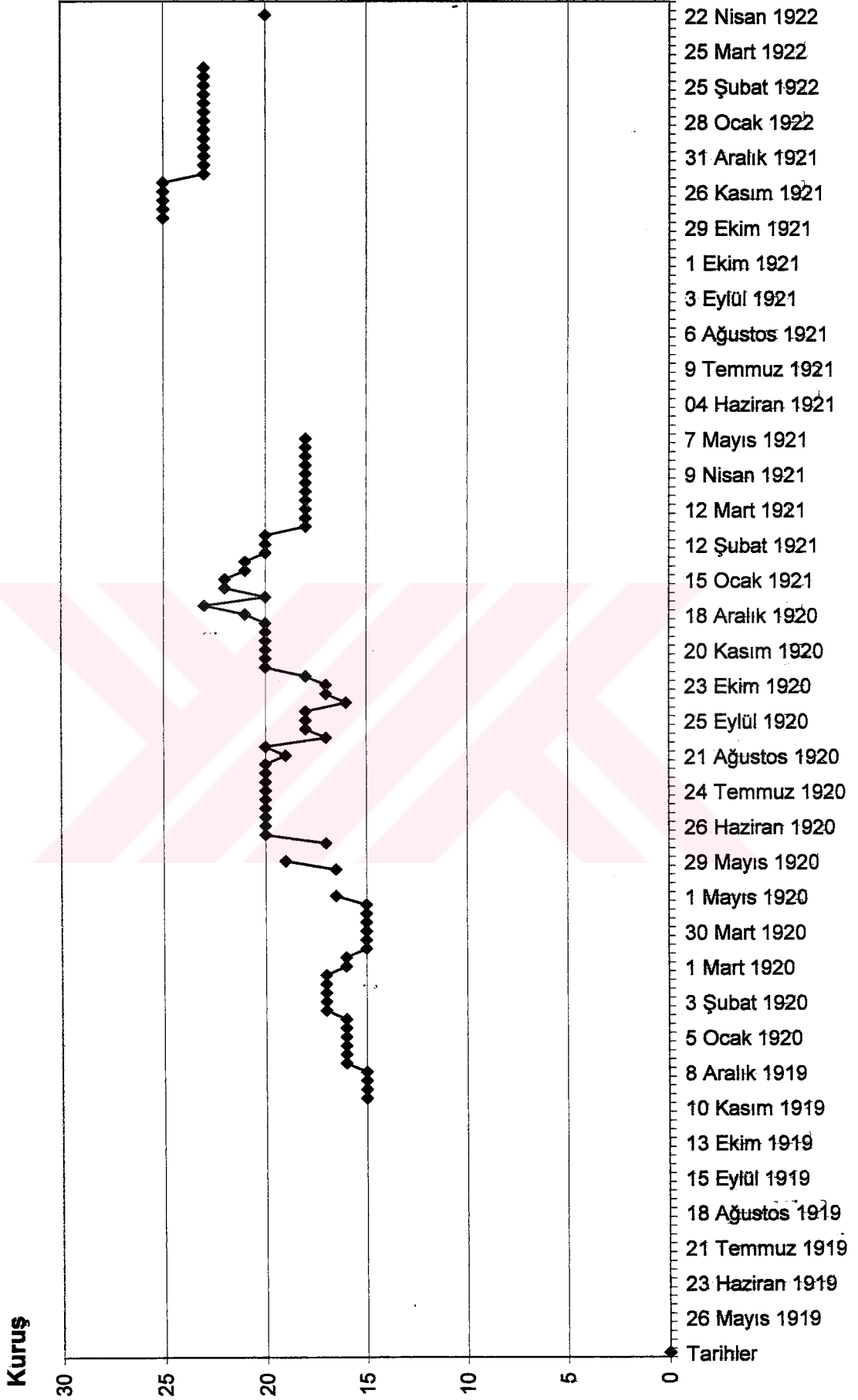

22 Nisan 1922
25 Mart 1922
25 Şubat 1922
28 Ocak 1922
31 Aralık 1921
26 Kasım 1921
29 Ekim 1921
1 Ekim 1921
3 Eylül 1921
6 Ağustos 1921
9 Temmuz 1921
04 Haziran 1921
7 Mayıs 1921
9 Nisan 1921
12 Mart 1921
12 Şubat 1921
15 Ocak 1921
18 Aralık 1920
20 Kasım 1920
23 Ekim 1920
25 Eylül 1920
21 Ağustos 1920
24 Temmuz 1920
26 Haziran 1920
29 Mayıs 1920
1 Mayıs 1920
30 Mart 1920
1 Mart 1920
3 Şubat 1920
5 Ocak 1920
8 Aralık 1919
10 Kasım 1919
13 Ekim 1919
15 Eylül 1919
18 Ağustos 1919
21 Temmuz 1919
23 Haziran 1919
26 Mayıs 1919
Tarihler

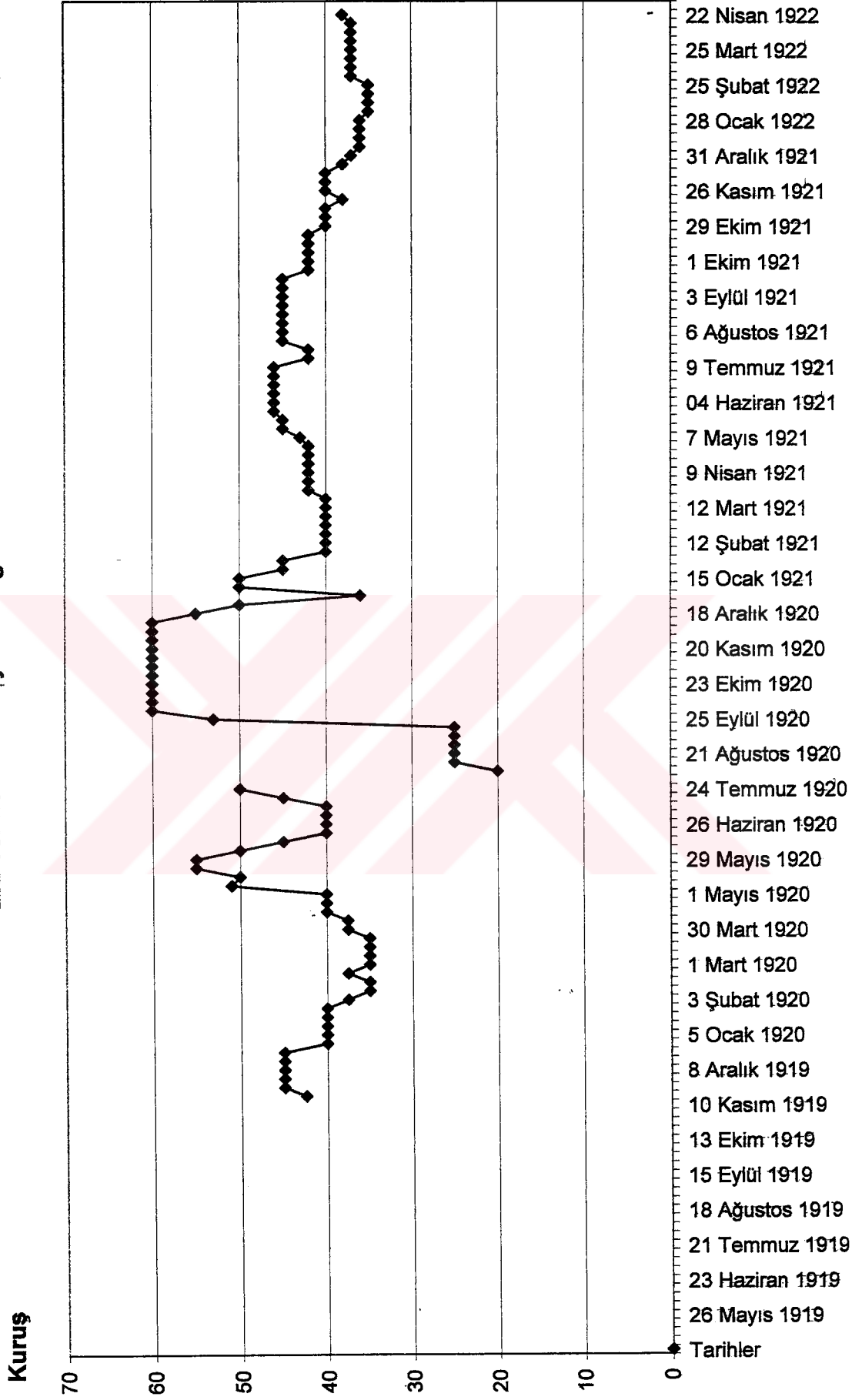
Ek: Çekilmiş Bulgur Fiyat Grafiği

Ek: Çekilmemiş Bulgur Fiyat Grafiği

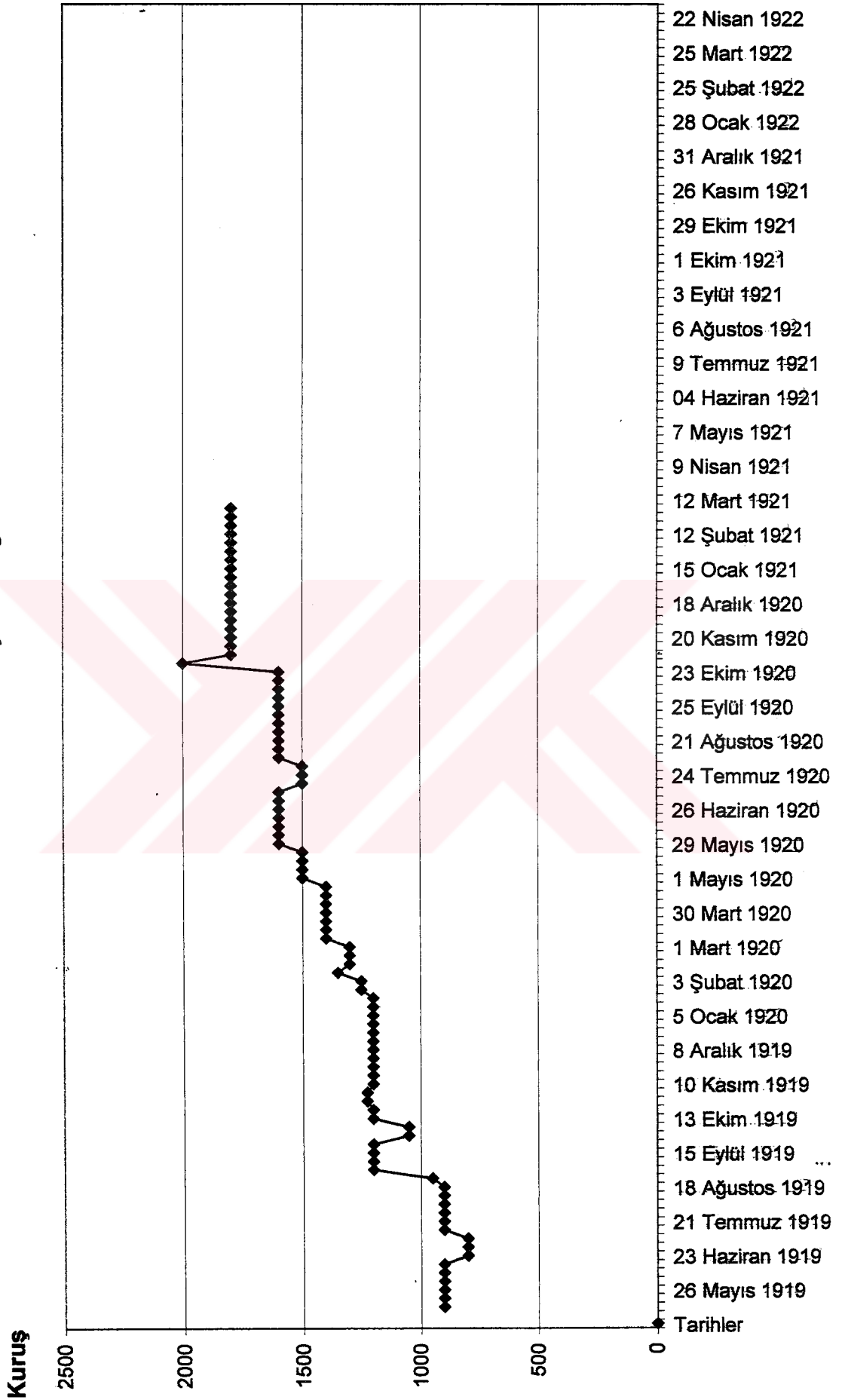

Ek: Terme Pirinci Fiyat Grafiği

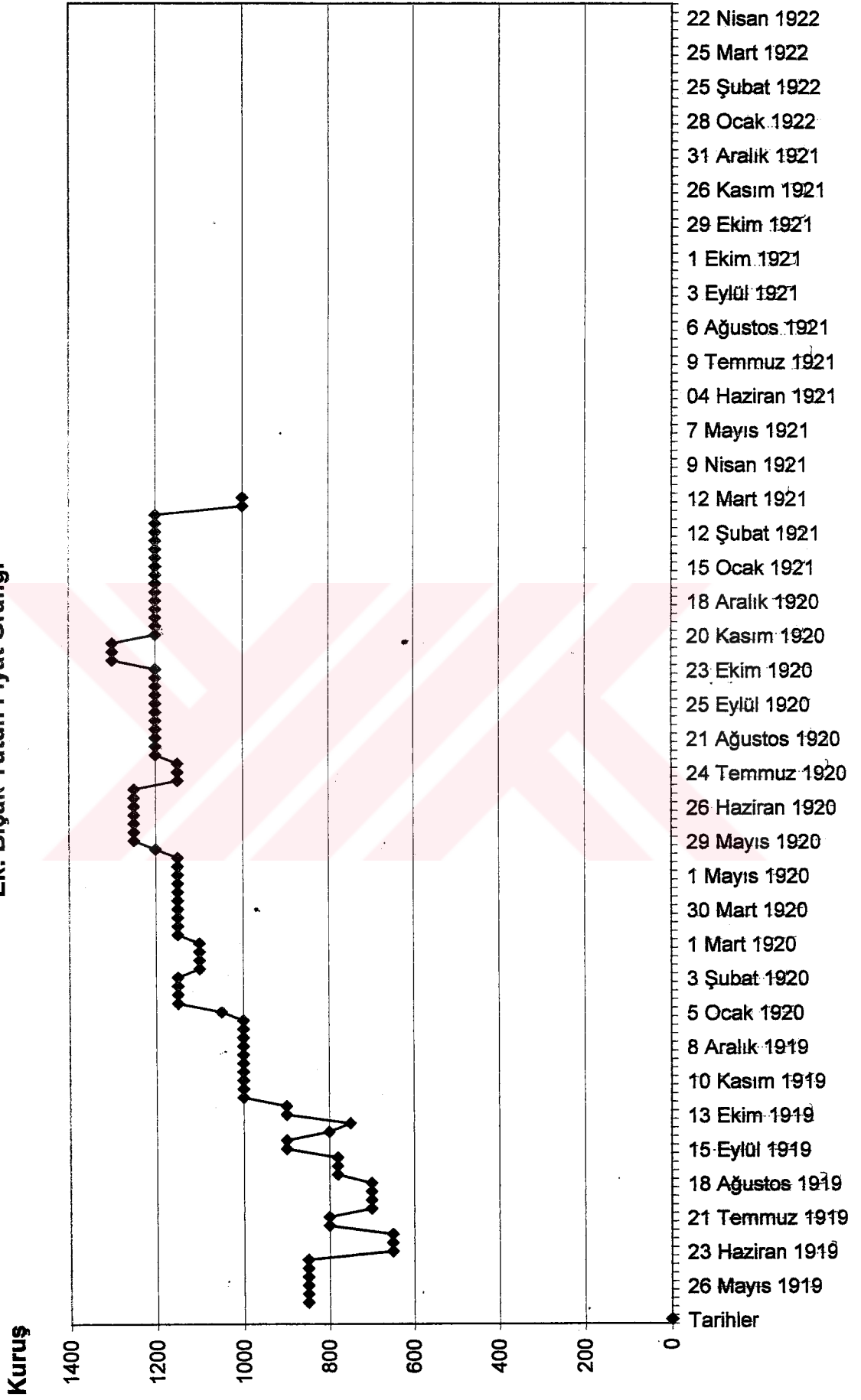

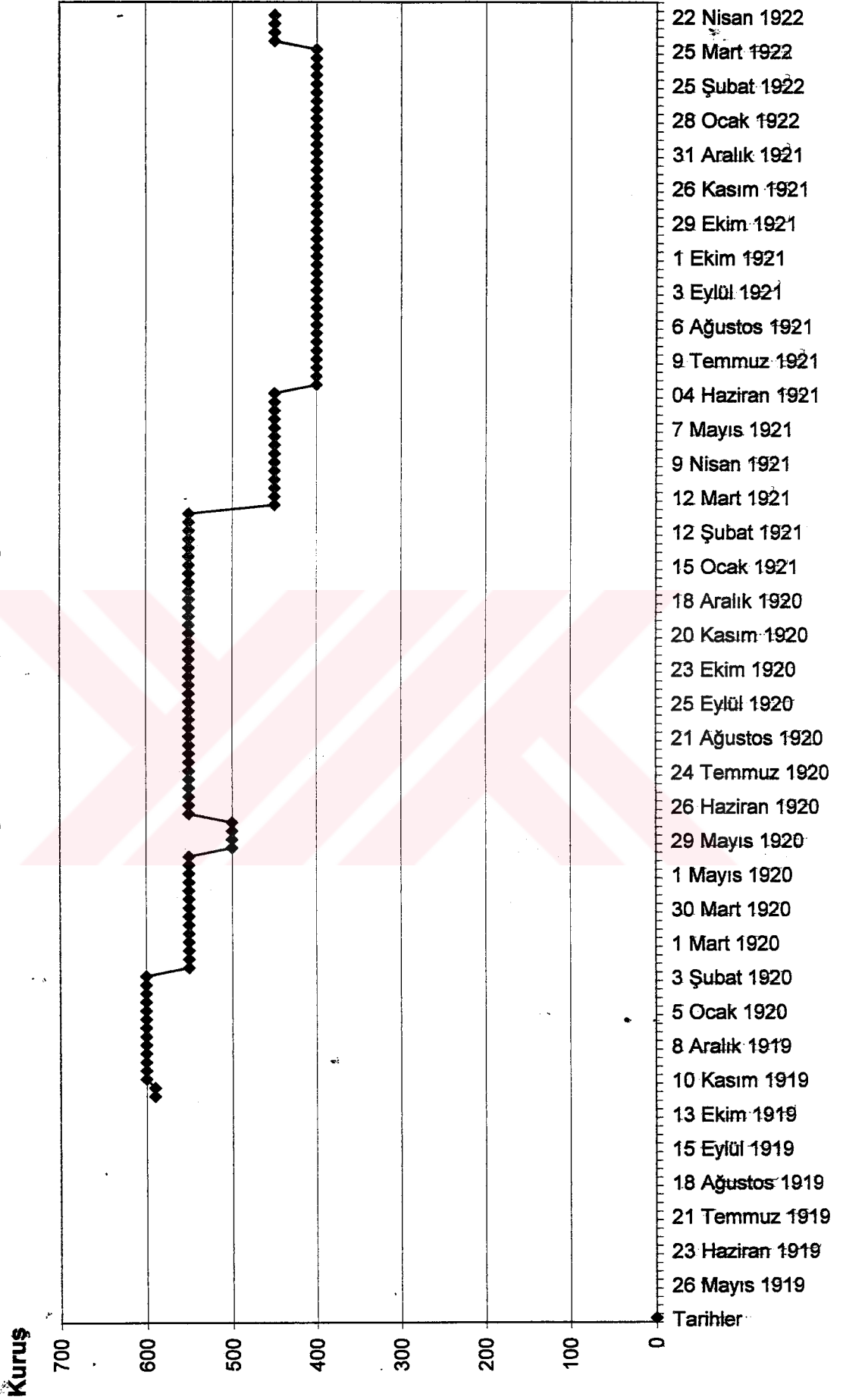
Ek: Dorukaltı Tütün Fiyat Grafiği

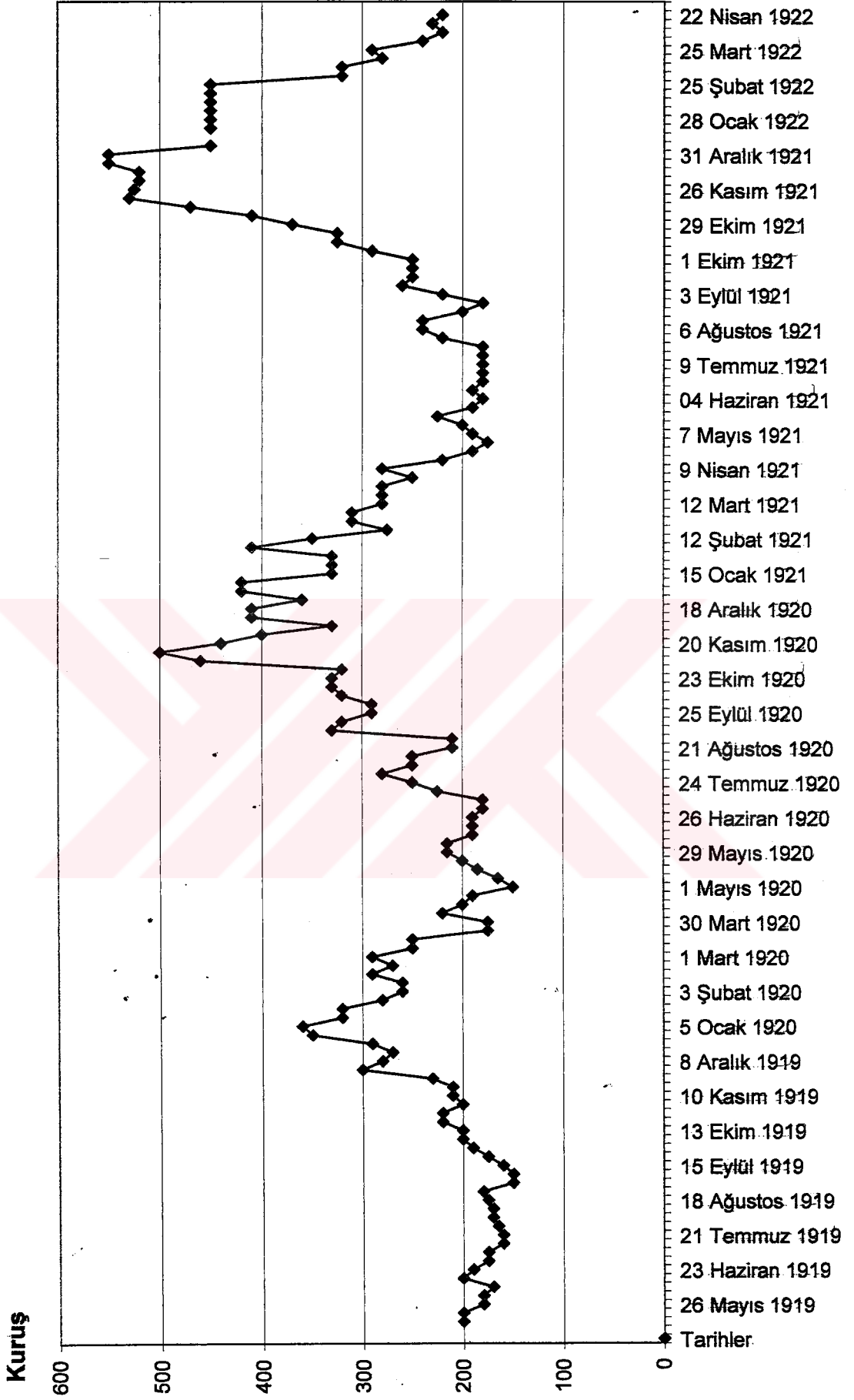
Ek: Bıçak Tütün Fiyat Grafiği

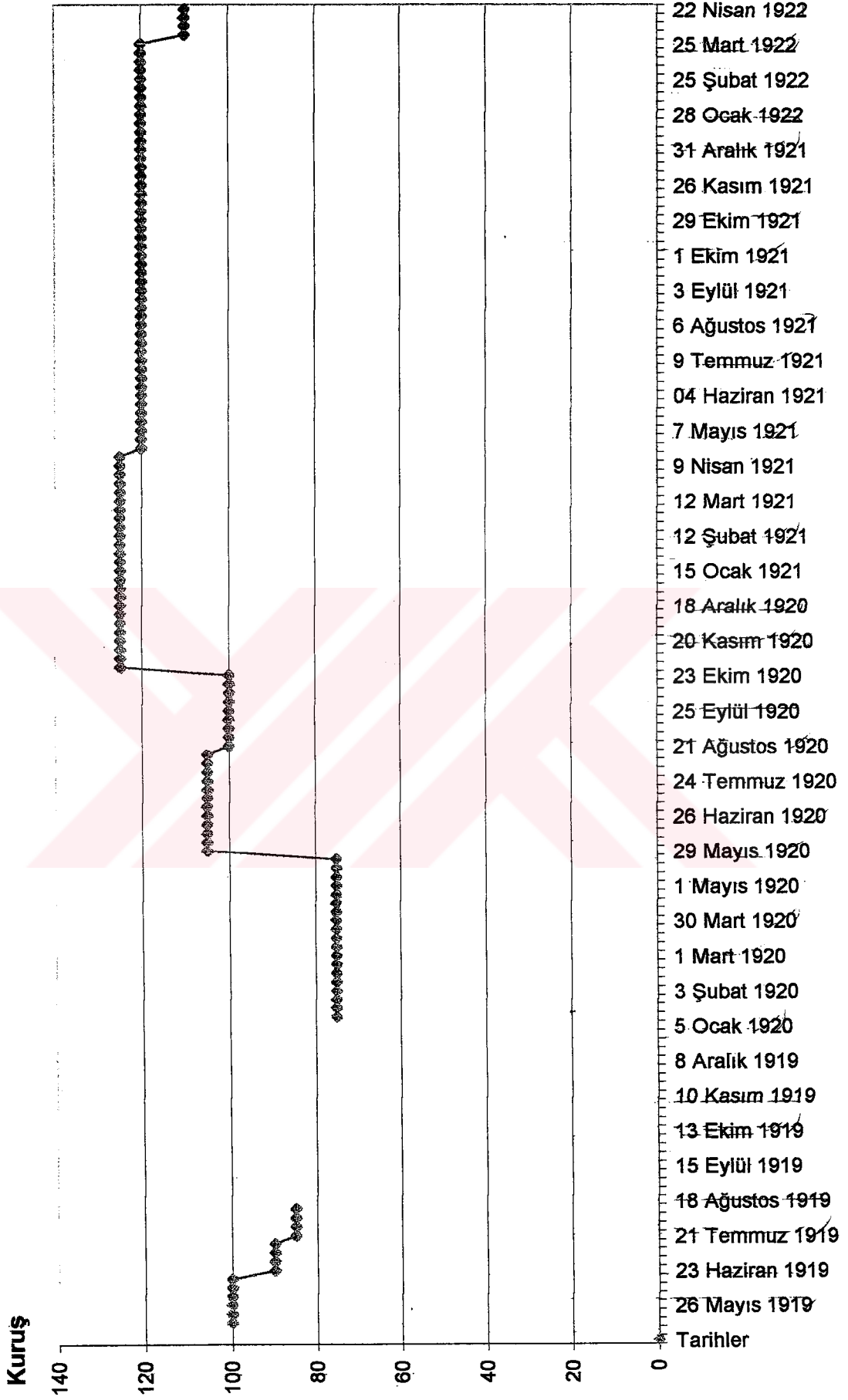
Ek: Taşova Tütünü Fiyat Grafiği

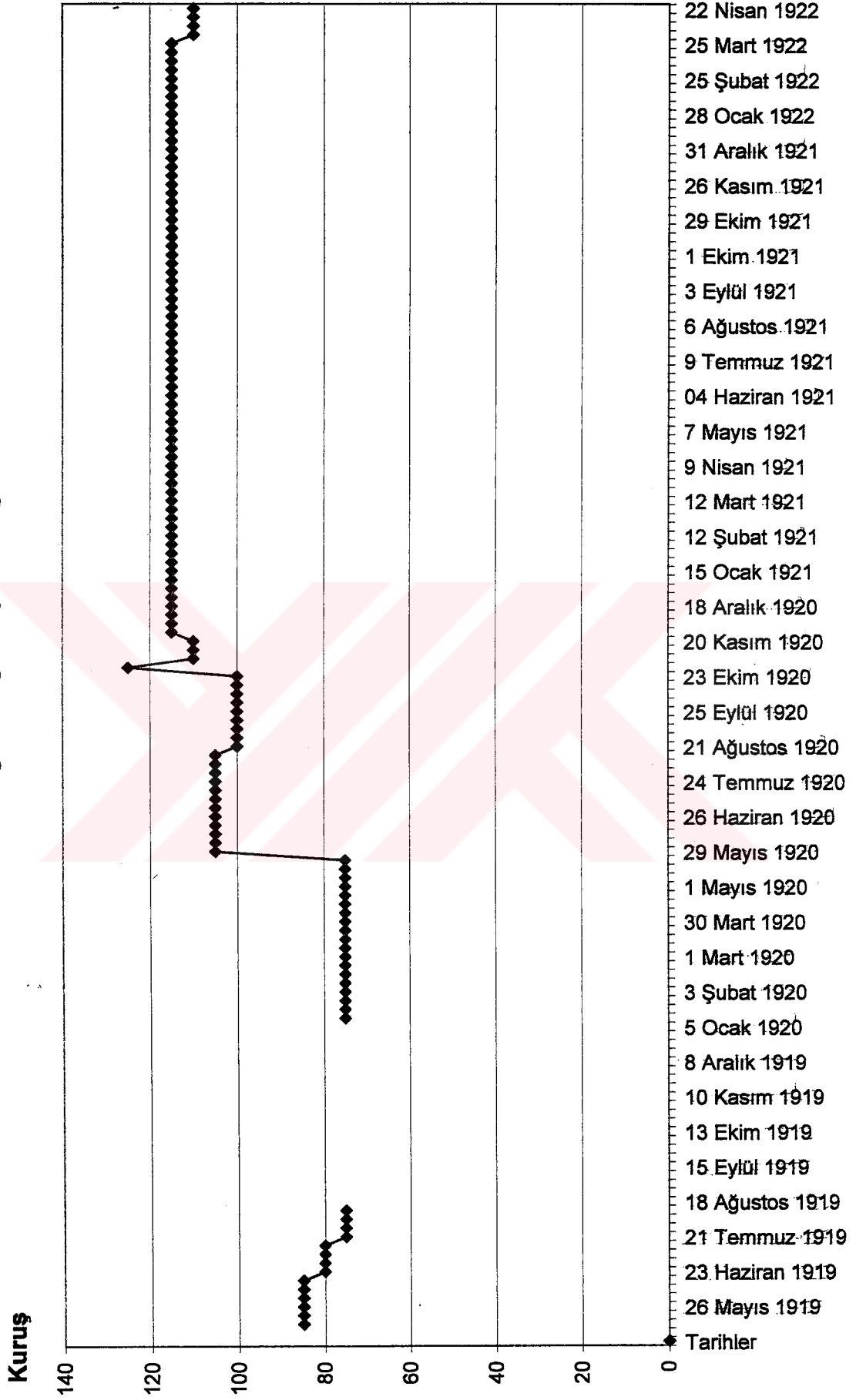
Ek: Yumurta Fiyat Grafiği

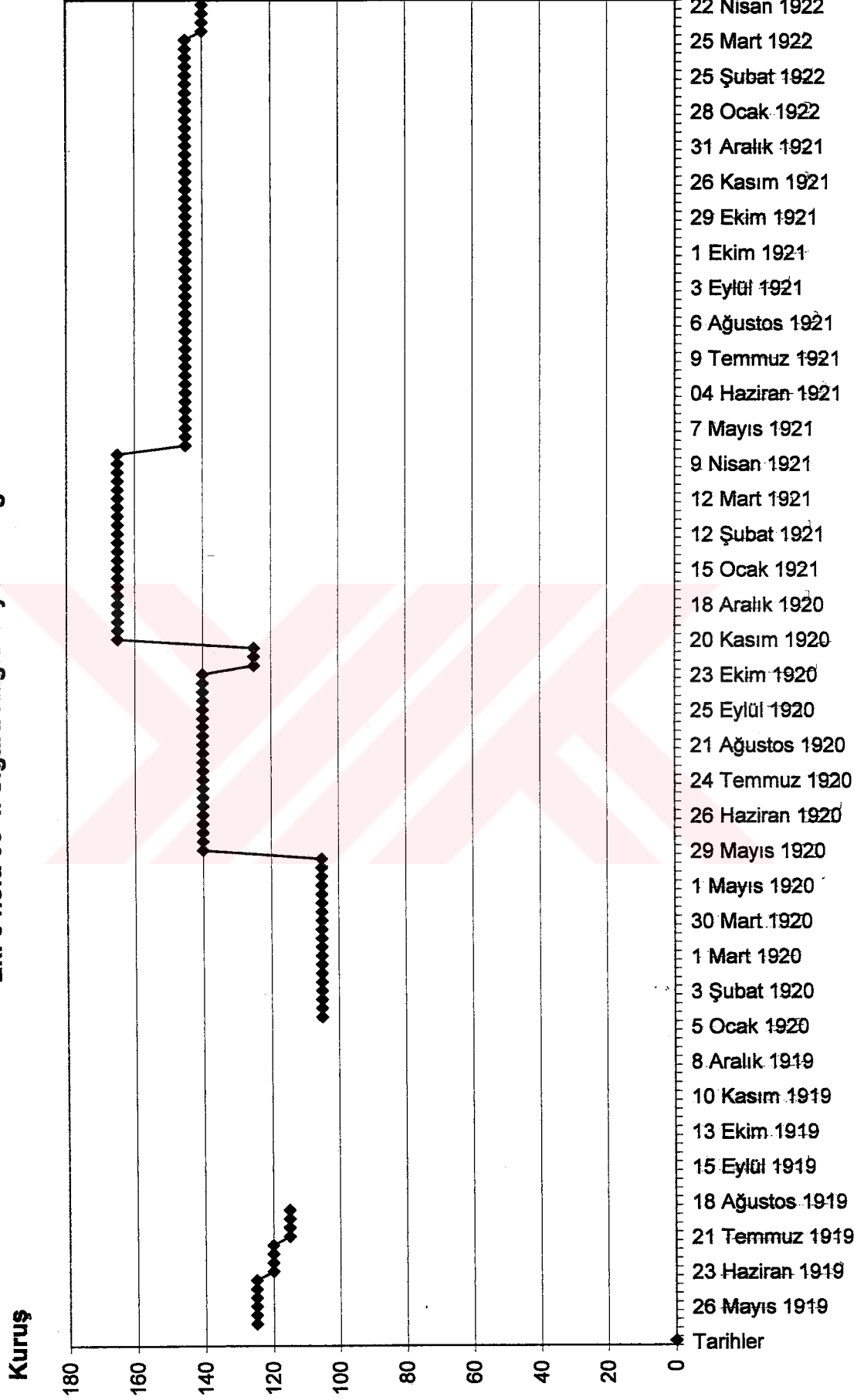
Ek: 1 nolu 90' lı Sigara Kağıdı Fiyat Grafiği

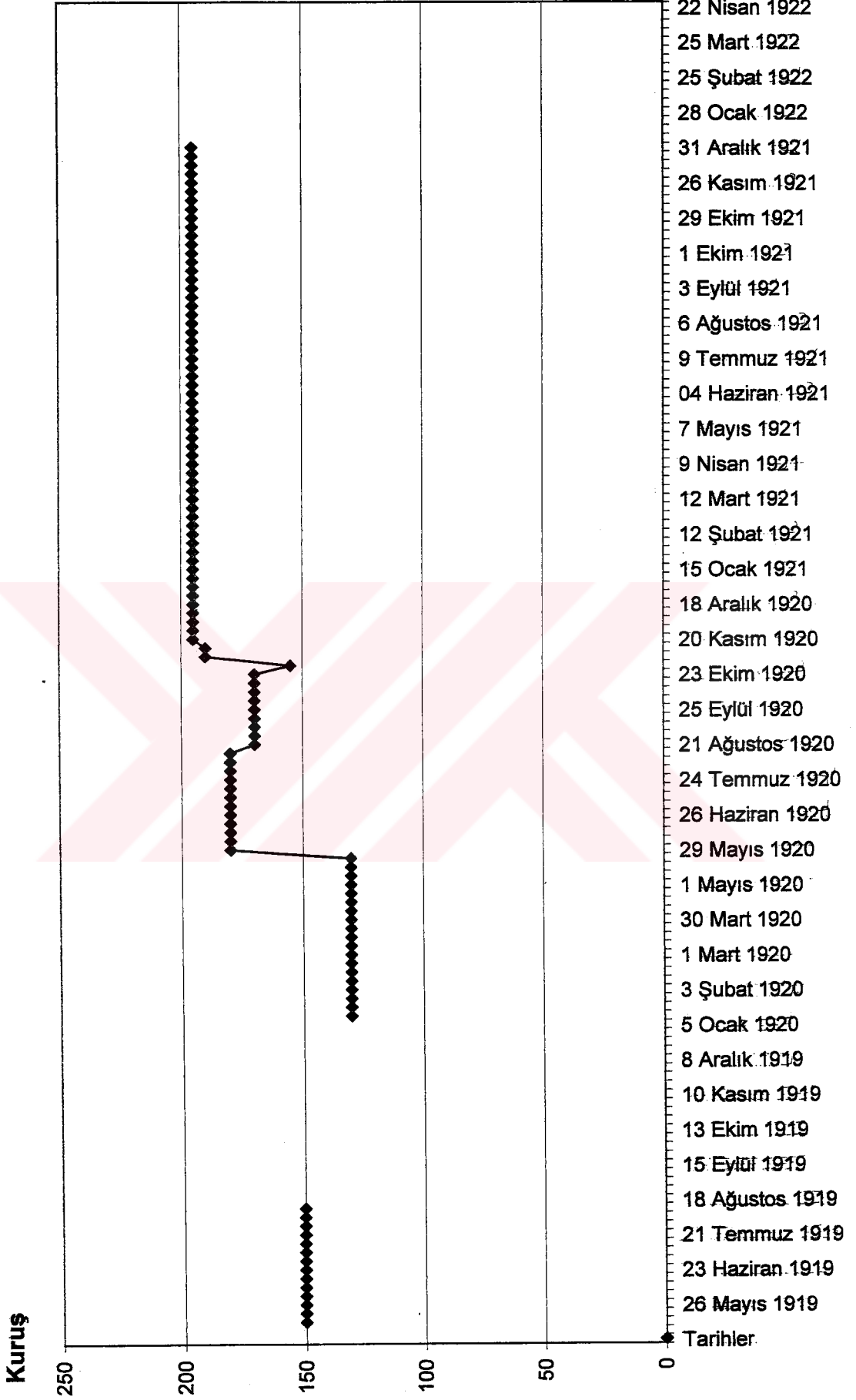
Ek: 3 nolu 60' lı Sigara Kağıdı Fiyat Grafiği

Ek: 5 nolu 90' lı Sigara Kağıdı Fiyat Grafiği

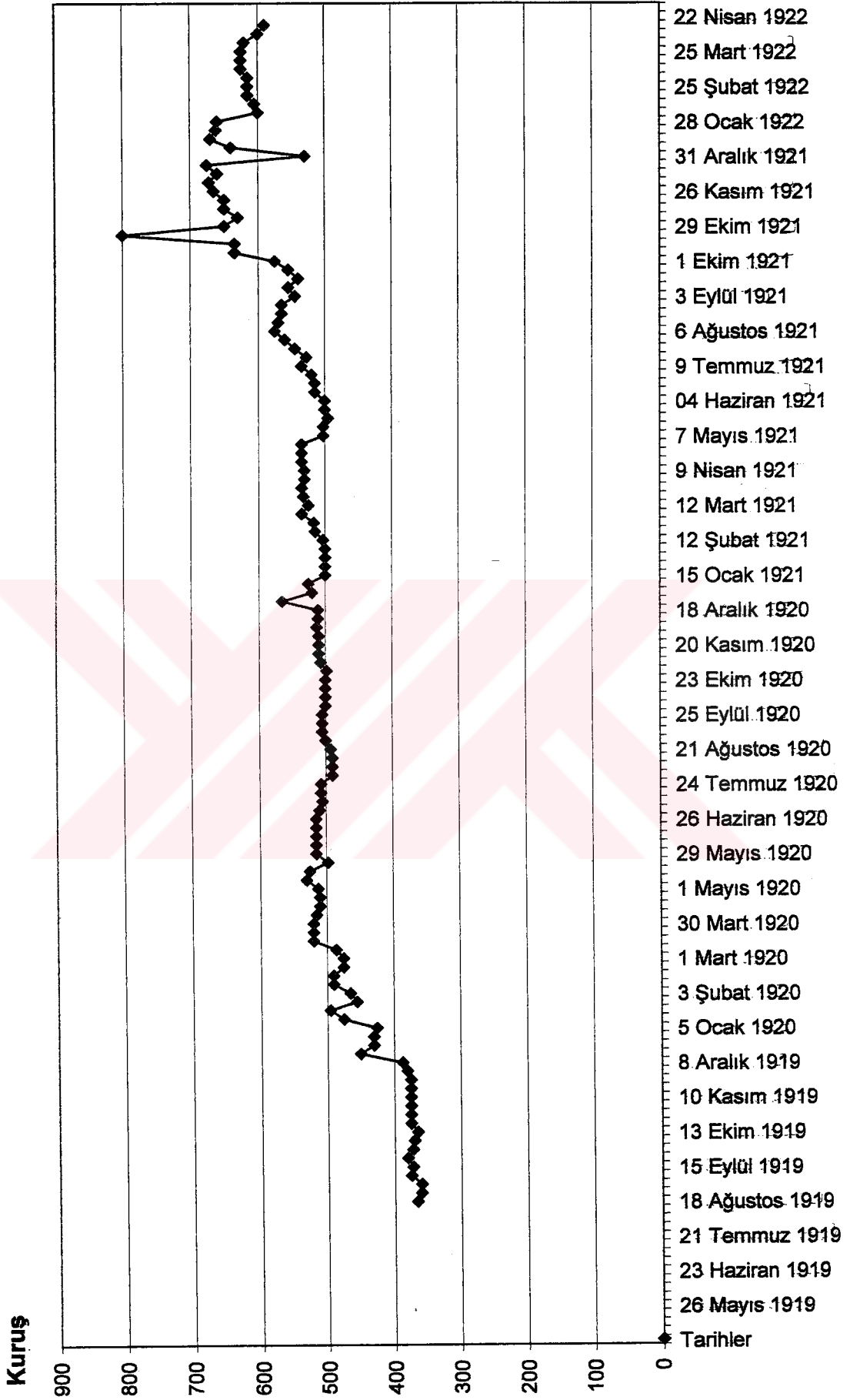
Ek: 8 nolu 90' lı Sigara Kağıdı Fiyat Grafiği

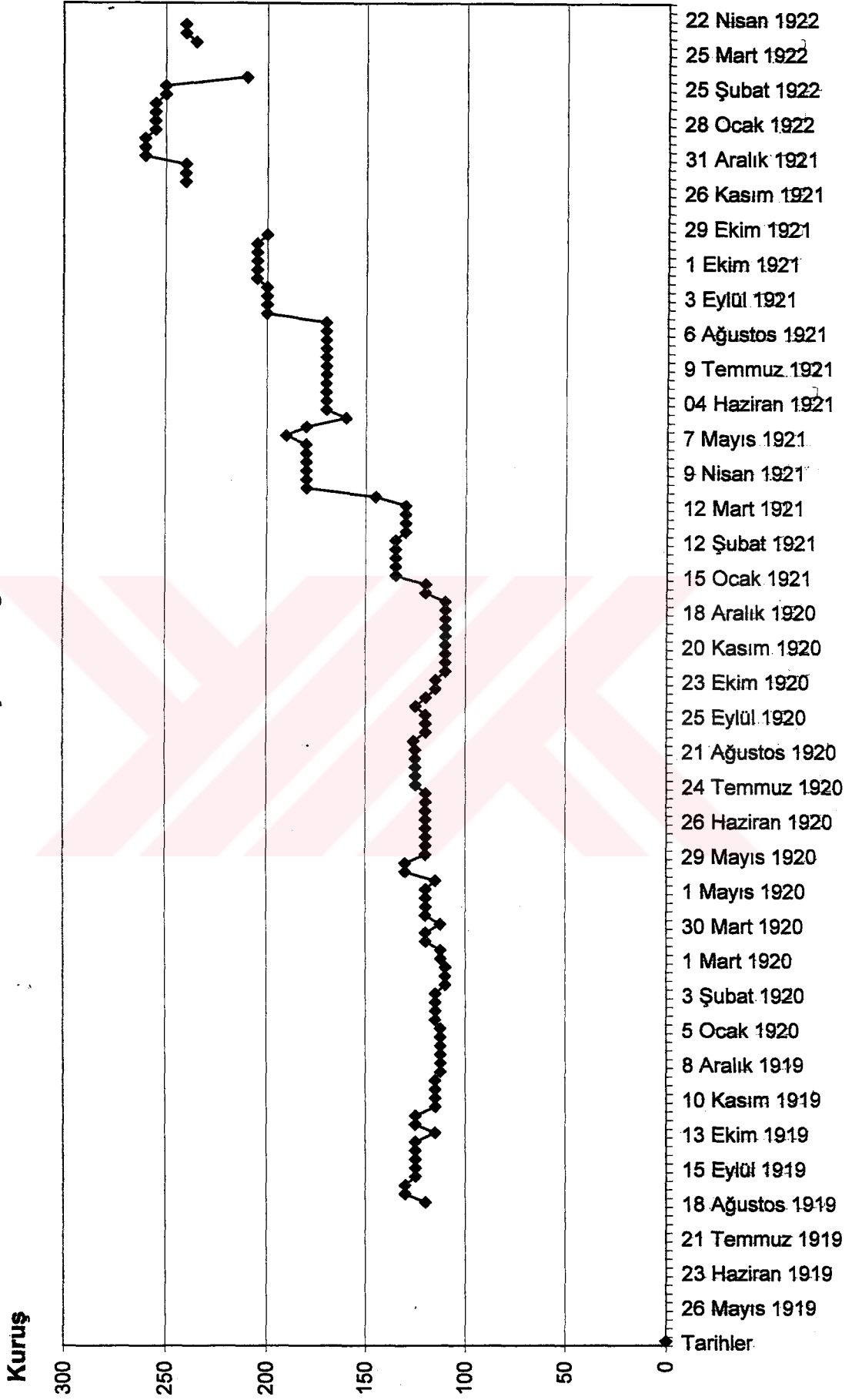

Ek: Altın Fiyat Grafiği

Ek: Banknot Fiyat Grafiği

Ek: Mecidiye Fiyat Grafiği

